నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స.

విసుద్ధిమగ్గ నిదానకథా

విసుద్ధిమగ్గో నామాయం గన్థో పిటకత్తయసారభూతో సకలలోకే పటిపత్తిదీపకగన్థానం అగ్గో హోతి సేట్ఠో పముఖో పామోక్ఖో ఉత్తమో పవరో చాతి విఞ్ఞూహి పసత్థో. తత్థ హి సఙ్గీతిత్తయారూళ్హస్స తేపిటకబుద్ధవచనస్స అత్థం సంఖిపిత్వా సిక్ఖత్తయసఙ్గహితం బ్రహ్మచరియం పరిపుణ్ణం పకాసితం సువిసదఞ్చ. ఏవం పసత్థస్సేతస్స విసుద్ధిమగ్గస్స **నిదానకథాయ**పి భవితబ్బమేవ. తస్మాదాని తప్పకాసనత్థమిదం పఞ్హాకమ్మం వుచ్చతి –

> “సో పనేస **విసుద్ధిమగ్గో** కేన కతో, కదా కతో, కత్థ కతో, కస్మా కతో, కిమత్థం కతో, కిం నిస్సాయ కతో, కేన పకారేన కతో, కిస్స సకలలోకే పత్థటో”తి.

తత్థ **కేన కతో**తి ఆచరియ**బుద్ధఘోసత్థేర**వరేన తేపిటకసఙ్గహట్ఠకథాకారేన కతో.

కదా కతోతి అమ్హాకం భగవతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సకలలోకనాథస్స పరినిబ్బుతికాలతో పచ్ఛా దసమే వస్ససతకే (౯౭౩ -బుద్ధవస్సే) కతో.

కత్థ కతోతి సీహళదీపే అనురాధపురే మహావిహారే కతో.

కస్మా కతోతి విసుద్ధికామానం సాధుజనానం తదధిగముపాయం సమ్మాపటిపత్తినయం ఞాపేతుకామతాసఙ్ఖాతేన అత్తనో అజ్ఝాసయేన సఞ్చోదితత్తా, **సఙ్ఘపాలత్థేరేన** చ అజ్ఝేసితత్తా కతో.

ఏత్థ పన ఠత్వా ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరస్స ఉప్పత్తి కథేతబ్బా, సా చ **మహావంసే** (చూళవంసోతిపి వోహరితే దుతియభాగే) సత్తతింసమపరిచ్ఛేదే పన్నరసాధికద్విసతగాథాతో (౩౭, ౨౧౫) పట్ఠాయ బాత్తింసాయ గాథాహి పకాసితాయేవ. కథం? –

మహావంస-బుద్ధఘోసకథా

౨౧౫.**బోధిమణ్డసమీపమ్హి, జాతో బ్రాహ్మణమాణవో;**
విజ్జా-సిప్ప-కలా-వేదీ, తీసు వేదేసు పారగూ.

౨౧౬.సమ్మా విఞ్ఞాతసమయో, సబ్బవాదవిసారదో;
వాదత్థీ జమ్బుదీపమ్హి, ఆహిణ్డన్తో పవాదికో.

౨౧౭.విహారమేక’మాగమ్మ, రత్తిం పాతఞ్జలీమతం;
పరివత్తేతి సమ్పుణ్ణ-పదం సుపరిమణ్డలం.

౨౧౮.తత్థేకో **రేవతో** నామ, మహాథేరో విజానియ;
"మహాపఞ్ఞో అయం సత్తో, దమేతుం వట్టతీ"తి, సో.

౨౧౯."కో ను గద్రభరావేన, విరవన్తో"తి అబ్రవి;
"గద్రభానం రవే అత్థం, కిం జానాసీ"తి ఆహ తం.

౨౨౦."అహం జానే"తి వుత్తో సో, ఓతారేసి సకం మతం;
పుట్ఠం పుట్ఠం వియాకాసి, విరద్ధమ్పి చ దస్సయి.

౨౨౧."తేన హి త్వం సకం వాద-మోతారేహీ"తి చోదితో;
పాళి'మాహా'భిధమ్మస్స, అత్థ'మస్స న సో'ధిగా.

౨౨౨.ఆహ"కస్సే'స మన్తో"తి,"బుద్ధమన్తో"తి సో'బ్రవి;
"దేహి మేతం"తి వుత్తే హి, "గణ్హ పబ్బజ్జ తం"ఇతి.

౨౨౩.మన్తత్థీ పబ్బజిత్వా సో, ఉగ్గణ్హి పిటకత్తయం;
ఏకాయనో అయం మగ్గో, ఇతి పచ్ఛా త'ముగ్గహి.

౨౨౪.బుద్ధస్స వియ గమ్భీర-ఘోసత్తా నం వియాకరుం;
బుద్ధఘోసోతి ఘోసో హి, బుద్ధో వియ మహీతలే.

౨౨౫.తత్థ **ఞాణోదయం** [ఞాణోదయం నామపకరణం ఇదాని కుహిఞ్చిపి న దిస్సతి;] నామ, కత్వా పకరణం తదా;
ధమ్మసఙ్గణియాకాసి, కచ్ఛం సో **అట్ఠసాలినిం** [ఇదాని దిస్సమానా పన అట్ఠసాలినీ సీహళదీపికాయేవ; న జమ్బుదీపికా; పరతో (౧౪-౧౫ పిట్ఠేసు) ఏస ఆవిభవిస్సతి].

౨౨౬.**పరిత్తట్ఠకథ**ఞ్చేవ [పరిత్తట్ఠకథన్తి పిటకత్తయస్స సఙ్ఖేపతో అత్థవణ్ణనాభూతా ఖుద్దకట్ఠకథాతి అధిప్పేతా భవేసు],
కాతుం ఆరభి బుద్ధిమా;
తం దిస్వా రేవతో థేరో, ఇదం వచనమబ్రవి.

౨౨౭."పాళిమత్తం ఇధానీతం, నత్థి అట్ఠకథా ఇధ [ఏత్థ సగీభిత్తయారూళ్హా మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరస్స సన్తికా ఉగ్గహితా సిస్సానుసిస్సపరమ్పరాతతా మూలట్ఠకథా కస్మా జమ్బుదీపే సబ్బసో అన్తరహితాతి విమంసితబ్బం];
తథాచరియవాదా చ, భిన్నరూపా న విజ్జరే.

౨౨౮.సీహళట్ఠకథా సుద్ధా, **మహిన్దేన** మతీమతా;
సఙ్గీతిత్తయమారూళ్హం, సమ్మాసమ్బుద్ధదేసితం.

౨౨౯.సారిపుత్తాదిగీతఞ్చ, కథామగ్గం సమేక్ఖియ;

కతా సీహళభాసాయ, సీహళేసు పవత్తతి.

౨౩౦. తం తత్థ గన్త్వా సుత్వా త్వం, మాగధానం నిరుత్తియా;
పరివత్తేహి, సా హోతి, సబ్బలోకహితావహా".

౨౩౧. ఏవం వుత్తే పసన్నో సో, నిక్ఖమిత్వా తతో ఇమం;
దీపం ఆగా ఇమస్సేవ [ఇదస్సేవాతి ఇమస్సేవ మహానామరఞ్ఞో కాలే ౯౭౩-౯౫౭ బుద్ధవస్సే; అయఞ్చ వస్సపరిచ్ఛేదో సీహళరాజవంసం నిస్సాయ దస్సితో; యురోపియవిచక్ఖణానం పన మతేన ౯౪౧-౯౬౪ బుద్ధవస్సే ఇతి వేదితబ్బో; ఏవముపరిపి;], రఞ్ఞో కాలే మహామతి.

౨౩౨. మహావిహారం సమ్పత్తో, విహారం సబ్బసాధునం;
మహాపధానఘరం గన్త్వా, **సఙ్ఘపాలస్స** సన్తికా.

౨౩౩. సీహళట్ఠకథం సుత్వా, థేరవాదఞ్చ సబ్బసో;
"ధమ్మస్సామిస్స ఏసోవ, అధిప్పాయో"తి నిచ్ఛియ.

౨౩౪. తత్థ సఙ్ఘం సమానేత్వా, "కాతుం అట్ఠకథం మమ;
పోత్థకే దేథ సబ్బే"తి, ఆహ, వీమంసితుం స తం.

౨౩౫. సఙ్ఘో గాథాద్వయం తస్సా'దాసి "సామత్థియం తవ;
ఏత్థ దస్సేహి, తం దిస్వా, సబ్బే దేమాతి పోత్థకే" [౨౩౪-౫ గాథాసు అయమత్థయోజనా– "తత్థ మహావిహారే సంఘం మహానేత్వా సంఘు సన్నిపాతం కారేత్వా ఆచరియపుబ్బద్ధఘోసో ఏవమాహ 'అట్ఠకథం కాతుం సబ్బే పాళి-అట్ఠకథా-పోత్థకే మమ దేథా'తి; సో సంఘో తం వీమంసితుం సంయుత్తనికాయతో 'అన్తోజటా'తిఆదికం చ 'సీలే పతిట్ఠాయా'తిఆదికం చాతి గాథాద్వయం తస్స అదాసి 'ఏత్థ తవ సామత్థియం ఞాణప్పభావం దస్సేతి; తం దిస్వా సబ్బే పోత్థకే దేమా'తివత్వా"తి; ఇమినా పన అయమత్థో దస్సితో హోతి "ఆచరియ బుద్ధఘోసో విసుద్ధిమగ్గం కరోన్తో తదేవ గాథాద్వయం ఓలోకేత్వా, కిఞ్చిపి అఞ్ఞం పోత్థకం అనోలోకేత్వా అకాసీ"తి; తస్స పనత్థస్స యుత్తాయుత్తవిచారణా పరతో (౩౯-౪౯-పిట్ఠేసు) ఆగమిస్సతి].

౨౩౬. పిటకత్తయ'మేత్థేవ, సద్ధిం అట్ఠకథాయ సో;
విసుద్ధిమగ్గం నామా'కా, సఙ్గహేత్వా సమాసతో.

౨౩౭. తతో సఙ్ఘం సమూహేత్వా, సమ్బుద్ధమతకోవిదం;
మహాబోధిసమీపమ్హి, సో తం వాచేతు మారభి.

౨౩౮. దేవతా తస్స నేపుఞ్ఞం, పకాసేతుం మహాజనే;

ఛాదేసుం పోత్థకం సోపి, ద్వత్తిక్ఖత్తుమ్పి తం అకా [౨౩౮ గాథాయ అయమత్థో– “దేవతా తస్స బుద్ధఘోసస్స నేపుఞ్ఞం నిపుణఞ్ఞాప్పసావం మహాజనస్స పకాసేతుం తేన లిఖితం విసుద్ధిమగ్గపోత్థకం ఛాదేసుం పటిచ్ఛాదేత్వా అపస్సియభావం పాపేత్వా ఠపేసుం; సోపి బుద్ధఘోసో దుతియమ్పి తం లిఖి, తమ్పి దేవతా ఛదేసుం; తతియమ్పి లిఖీ”తి; తేన వుత్తం “ద్వత్తిక్ఖత్తుమ్పి తం అకా”తి; ఇదమేవ మహావంసవచనం నిస్సాయ విత్థారేత్వా కథితాయ బుద్ధఘోసుప్పత్తియా నామ కథాల ఏకరత్తేనేవ విసుద్ధిమగ్గస్స తిక్ఖత్తుమ్పి లిఖిత్వా నిట్ఠాపితభావో పకాసితో; ఈదిసీ పన కథా బహూనం విమ్హయజననీపి పరిక్ఖకానం సంసయజననీ హోతి; తస్మా ఇమిస్సాపి విచారణా పరతో (౪౭-౮-పిట్ఠేసు) దస్సియిస్సతి].

౨౩౯. వాచేతుం తతియే వారే, పోత్థకే సముదాహటే;
పోత్థకద్వయ’మఞ్ఞమ్పి, సణ్ఠపేసుం తహిం మరూ.

౨౪౦. వాచయింసు తదా భిక్ఖూ, పోత్థకత్తయ’మేకతో;
గన్థతో అత్థతో వాపి, పుబ్బాపరవసేన వా.

౨౪౧. థేరవాదేహి పాళీహి, పదేహి బ్యఞ్జనేహి వా;
అఞ్ఞథత్తమహూ నేవ, పోత్థకేసుపి తీసుపి.

౨౪౨. అథ ఉగ్ఘోసయీ సఙ్ఘో, తుట్ఠహట్ఠో విసేసతో;
నిస్సంసయం’స మేత్తేయ్యో, ఇతి వత్వా పునప్పునం.

౨౪౩. సద్ధిం అట్ఠకథాయా’దా, పోత్థకే పిటకత్తయే;
గన్థాకరే వసన్తో సో, విహారే దూరసఙ్కరే.

౨౪౪. పరివత్తేసి సబ్బాపి, సీహళట్ఠకథా తదా;
సబ్బేసం మూలభాసాయ, మాగధాయ నిరుత్తియా.

౨౪౫. సత్తానం సబ్బభాసానం, సా అహోసి హితావహా;
థేరియాచరియా సబ్బే, పాళిం వియ త’మగ్గహుం.

౨౪౬. అథ కత్తబ్బకిచ్చేసు, గతేసు పరినిట్ఠితిం;
వన్దితుం సో **మహాబోధిం**, జమ్బుదీపం ఉపాగమీ”తి [సో మహాబోధి వన్దితుం జమ్బుదీపం ఉపాగమీతి ఇదం వచనం పురిమవచనేహి అసంసట్ఠం వియ హోతి; పుబ్బే హి “ఆచరియబుద్ధఘోసో బోధిమణ్డసమీపే జాతో”తి చ, “సీహళదీపం గన్త్వా సీహళట్ఠకథాయో మాగధభాసాయ పరివత్తేహీతి తస్సాచరియేన రేవతత్థేరేన వుత్తో”తి చ వుత్తం; తస్మా ఇధాపి ఆచరియబుద్ధఘోసస్స పవత్తి తదనురూపా “తా భాసాపరివత్తితట్ఠకథాయో ఆదాయ సాసనుజ్జోతనత్థం జమ్బుదీపం ఉపాగమీ”తి ఏవమాదినా సాసనుజ్జోతనమూలికా ఏవ భవితుం అరహతి, న పన మహాబోధివన్దనమూలికాతి].

అయఞ్చ పన మహావంసకథా ౧౯౩౦ - ఖరిస్తవస్సే **హాబదమహావిజ్జాలయముద్దణయన్తే** రోమక్ఖరేన ముద్దితస్స విసుద్ధిమగ్గపోత్థకస్స పురేచారికకథాయం “అనేకానేత్థ అత్థి విచారేతబ్బానీ”తి వత్వా **ధమ్మానన్దకోసమ్బీ**నామకేన విచక్ఖణేన విచారితా. తమేత్థ యుత్తాయుత్తవిచిననాయ దస్సేత్వా అనువిచారణమ్పిస్స కరిస్సామ.

జాతిదేసవిచారణా

౧. తత్థ హి తేన **ధమ్మానన్దేన** “బుద్ధఘోసో బోధిమణ్డసమీపే (బుద్ధగయాయం) జాతోతి న యుత్తమేత”న్తి వత్వా తంసాధనత్థాయ చత్తారి బ్యతిరేకకారణాని దస్సితాని. కథం?

(క) “బుద్ధఘోసేన పకాసితేసు తంకాలికవత్థూసు ఏకమ్పి తం నత్థి, యం మగధేసు ఉప్పన్న”న్తి పఠమం కారణం దస్సితం. తదకారణమేవ. ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరో హి సఙ్గహట్ఠకథాయో కరోన్తో పోరాణట్ఠకథాయోయేవ సంఖిపిత్వా, భాసాపరివత్తనమత్తేన చ విసేసేత్వా అకాసి, న పన యం వా తం వా అత్తనో దిట్ఠసుతం దస్సేత్వా. వుత్తఞ్హేతం ఆచరియేన –

“సంవణ్ణనం తఞ్చ సమారభన్తో,
తస్సా మహాఅట్ఠకథం సరీరం;
కత్వా మహాపచ్చరియం తథేవ,
కురున్దినామాదిసు విస్సుతాసు.

వినిచ్ఛయో అట్ఠకథాసు వుత్తో,
యో యుత్తమత్థం అపరిచ్చజన్తో;
అథోపి అన్తోగధథేరవాదం,
సంవణ్ణనం సమ్మ సమారభిస్స”న్తి [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా] చ.

“తతో చ భాసన్తరమేవ హిత్వా,
విత్థారమగ్గఞ్చ సమాసయిత్వా;
వినిచ్ఛయం సబ్బమసేసయిత్వా,
తన్తిక్కమం కిఞ్చి అవోక్కమిత్వా.

సుత్తన్తికానం వచనానమత్థం,
సుత్తానురూపం పరిదీపయన్తీ;
యస్మా అయం హేస్సతి వణ్ణనాపి,
సక్కచ్చ తస్మా అనుసిక్ఖితబ్బా”తి [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా] చ.

యథేవ చ ఆచరియబుద్ధఘోసేన అత్తనో అట్ఠకథాసు తంకాలికాని మాగధికాని వత్థూని న పకాసితాని, తథేవ సీహళికానిపి దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠికానిపి. న హి తత్థ **వసభరాజ**కాలతో (౬౦౯-౬౫౩ -బుద్ధవస్స) పచ్ఛా ఉప్పన్నవత్థూని దిట్ఠాని ఠపేత్వా **మహాసేన**రాజవత్థుం [పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౩౬-౨౩౭], ఆచరియో చ తతో తిసతమత్తవస్సేహి పచ్ఛాతరే **మహానామరఞ్ఞో** కాలే (౯౫౩-౯౭౫-బు-వ) సీహళదీపముపాగతో. తస్మా అట్ఠకథాసు తంకాలికమాగధికవత్థూనం అప్పకాసనమత్తేన న సక్కా తక్కేత్తుం న మాగధికోతి ఞాతున్తి.

[ఖ) పునపి తేన “సబ్బేసుపి బుద్ధఘోసగన్థేసు ఉత్తరఇన్దియదేసాయత్తం పచ్చక్ఖతో దిట్ఠస్స వియ పకాసనం నత్థీ”తి దుతియం కారణం దస్సితం. తస్సపి అకారణభావో పురిమవచనేనేవ వేదితబ్బో. అపిచ **సారత్థప్పకాసినియా** నామ సంయుత్తట్ఠకథాయం, **సుమఙ్గలవిలాసినియా** నామ దీఘనికాయట్ఠకథాయఞ్చ వుత్తసంవణ్ణనాయపి వేదితబ్బో. తత్థ హి –

> “యథేవ హి కలమ్బనదీతీరతో రాజమాతువిహారద్వారేన థూపారామం గన్తబ్బం హోతి, ఏవం హిరఞ్ఞవతికాయ నామ నదియా పారిమతీరతో సాలవనం ఉయ్యానం. యథా అనురాధపురస్స థూపారామో, ఏవం తం కుసినారాయ హోతి. థూపారామతో దక్ఖిణద్వారేన నగరం పవిసనమగ్గో పాచీనముఖో గన్త్వా ఉత్తరేన నివత్తతి, ఏవం ఉయ్యానతో సాలపన్తి పాచీనముఖా గన్త్వా ఉత్తరేన నివత్తా. తస్మా తం ఉపవత్తనన్తి వుచ్చతీ”తి [సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౮౬; దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౯౮] –

పచ్చక్ఖతో దిట్ఠస్స వియ పకాసనమ్పి దిస్సతేవ. తమ్పి పన పోరాణట్ఠకథాహి భాసాపరివత్తనమత్తమేవాతి గహేతబ్బం, తాదిసాయ అత్థసంవణ్ణనాయ మహామహిన్దత్థేరకాలతోయేవ పభుతి వుత్తాయ ఏవ భవితబ్బత్తాతి.

[గ) పునపి తేన “ఉణ్హస్సాతి అగ్గిసన్తాపస్స, తస్స వనదాహాదీసు సమ్భవో వేదితబ్బో”తి **విసుద్ధిమగ్గే** (౧, ౩౦-పిట్ఠే) వుత్తసంవణ్ణనం పకాసేత్వా “తస్సా పనస్స అవహసనీయభావో పాకటోయేవా”తి చ హీళేత్వా “ఇన్దియరట్ఠే పన ఉత్తరదేసేసు గిమ్హకాలే వత్థచ్ఛాదనరహితా మానుసకాయచ్ఛవి సూరియసన్తాపేన ఏకంసతో దయ్హతి, తం న జానన్తి దక్ఖిణఇన్దియదేసికా”తి తతియం కారణం దళ్హతరభావేన దస్సితం. తత్థ పన యది “సూరియసన్తాపేన ఏకంసతో దయ్హతీ”తి ఏతం ఉజుకతో సూరియరస్మిసన్తాపేనేవ దడ్ఢభావం సన్ధాయ వుచ్చేయ్య, ఏవం సతి **డంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్సానన్తి** పదే **ఆతపసద్దేన** సమానత్థత్తా న యుత్తమేవ. యది పన సూరియసన్తాపసఞ్జాతేన ఉణ్హఉతునా దడ్ఢభావం సన్ధాయ వుచ్చేయ్య, ఏవం సతి ఉత్తరఇన్దియదేసేసు, అఞ్ఞత్థ చ తాదిసేసు అతిఉణ్హట్ఠానేసు సూరియసన్తాపసఞ్జాతస్స ఉణ్హఉతునో పటిఘాతాయ చీవరం సేనాసనఞ్చ పటిసేవీయతీతి అయమత్థో న న యుత్తో. తథా హి వుత్తం **వినయట్ఠకథాయం** (౩, ౨౹౮)

“సీతం ఉణ్హన్తి ఉతువిసభాగవసేన వుత్త”న్తి.

సా పన విసుద్ధిమగ్గే పదత్థసంవణ్ణనా పోరాణసుత్తన్తట్ఠకథాహి ఆగతా భవేయ్య. తథా హి వుత్తం **పపఞ్చసూదనియా** నామ మజ్ఝిమనికాయట్ఠకథాయ **సబ్బాసవసుత్త**వణ్ణనాయం (౧, ౨౹౮) **“ఉణ్హన్తి** చేత్థ అగ్గిసన్తాపోవ వేదితబ్బో, సూరియసన్తాపవసేన పనేతం వత్థు వుత్త”న్తి. ఏత్థ చ సచాయమత్థో ఆచరియేన అత్తనో మతివసేన వుత్తో అస్స, తస్స వత్థుస్స పోరాణట్ఠకథాయం వుత్తభావఞ్చ తస్సా అత్థసంవణ్ణనాయ అత్తనో మతిభావఞ్చ యుత్తభావఞ్చ పకాసేయ్య. ఆచరియో హి యత్థ యత్థ పోరాణట్ఠకథాసు అవుత్తత్థం విసేసేత్వా దస్సేతి, తత్థ తత్థ తాదిసం ఞాపకవచనమ్పి పకాసేతియేవ, యథా **సుమఙ్గలవిలాసినియం** (౧, ౭౨) “ఏత్థ ఆణత్తియనిస్సగ్గియథావరాపి పయోగా యుజ్జన్తి, అట్ఠకథాసు పన అనాగతత్తా వీమంసిత్వా గహేతబ్బా”తి వచనం, యథా చ **పపఞ్చసూదనియం** (౧, ౩౦) “అవిచారితమేతం పోరాణేహి, అయం పన అత్తనో మతీ”తి వచనం. న చేత్థ కిఞ్చిపి ఞాపకవచనం పకాసితం. తస్మా “యదేతం ‘**ఉణ్హస్సాతి** అగ్గిసన్తాపస్సా’తి చ, ‘**ఉణ్హన్తి** చేత్థ అగ్గిసన్తాపోవ వేదితబ్బో’తి చ వచనం, ఏతం పోరాణసుత్తన్తట్ఠకథావచన”న్తి వేదితబ్బన్తి.

(ఘ) పునపి తేన "**పపఞ్చసూదనియా** నామ మజ్ఝిమనికాయట్ఠకథాయం **గోపాలకసుత్తం** సంవణ్ణేన్తో [మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౫౦] బుద్ధఘోసో 'మగధవిదేహరట్ఠానం అన్తరే గఙ్గాయ నదియా మజ్ఝే వాలుకత్థలదీపకా అత్థీ'తి సద్దహతి మఞ్ఞే. బుద్ధఘోసేన పన దిట్ఠగఙ్గా సీహళదీపే మహావేలిగఙ్గాయేవ, న పన ఇన్దియరట్ఠికానం సేట్ఠసమ్మతా మహాగఙ్గాతి పాకటోయేవాయమత్థో"తి చతుత్థం కారణం దస్సితం. తం పన ఇదాని మహాగఙ్గాయ మజ్ఝే తస్మిం ఠానే తాదిసం దీపకం అదిస్వా "పుబ్బేపి ఏవమేవ భవేయ్యా"తి ఏకంసతో గహేత్వా వుత్తవచనమత్తమేవ. నదియో పన సబ్బదాపి తేనేవాకారేన తిట్ఠన్తీతి న సక్కా గహేతున్తి పాకటోయేవాయమత్థో. తస్మా యథా పుబ్బే తస్స గోపాలస్స కాలే తస్మిం ఠానే మజ్ఝే గఙ్గాయ తాదిసా దీపకా సంవిజ్జమానా అహేసుం, తథేవ పోరాణట్ఠకథాసు ఏస అత్థో సంవణ్ణితో, తదేవ చ వచనం ఆచరియేన భాసాపరివత్తనం కత్వా పకాసితన్తి ఏవమేవ గహేతబ్బం. తస్మా తమ్పి అకారణమేవాతి.

బ్రాహ్మణకులవిచారణా

౨. అథ "బ్రాహ్మణమాణవో"తి పదమ్హి తేన ఏవం విచారితం –

(క) "బుద్ధఘోసో 'బ్రాహ్మణకులజాతో'తి న సక్కా గహేతుం. కస్మా వేదకాలతో పట్ఠాయ యావజ్జతనా సబ్బేపి బ్రాహ్మణా

బ్రాహ్మణోస్య ముఖమాసీది, బాహూ రాజన్య? కత?;
ఊరూ తదస్య యద వర్గ్య?, పద్భ్యాం గూద్రో అజాయతా"తి [ఇరువేద, ౧౦-మణ్డల, ౯౦; తథా అథవ ౬ వేద ౧౯, ౬, ౬].

ఇమం **పురిససుత్తం** నామ మన్తం జానన్తీతి సద్దహియా.

అయం పనస్సా అత్థో – 'బ్రాహ్మణో అస్స (బ్రహ్మునో) ముఖం ఆసి. బాహూ రాజఞ్ఞో కతో, ఖత్తియా అస్స బాహూతి వుత్తం హోతి. యో వేస్సో, సో అస్స ఊరూ. సుద్దో అస్స పాదేహి అజాయీ'తి.

బుద్ధఘోసో పన 'పణ్డితబ్రాహ్మణో'తి ఞాతోపి తం గాథం న అఞ్ఞాసి. తథా హి తేన **బన్ధుపాదాపచ్చా**తి పదస్స అత్థవణ్ణనాయం 'తేసం కిర అయం లద్ధి – బ్రాహ్మణా బ్రహ్మునో ముఖతో నిక్ఖన్తా, ఖత్తియా ఉరతో, వేస్సా నాభితో, సుద్దా జాణుతో, సమణా పిట్ఠిపాదతో'తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౬౩; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౮] తిస్సా వేదగాథాయ అసమానత్థో వణ్ణితో"తి.

అయం పనేత్థ అనువిచారణా – యది చ తంకాలికానమ్పి బ్రాహ్మణానం లద్ధి తథేవ భవేయ్య యథా ఏతిస్సం గాథాయం వుత్తా, సా చత్థవణ్ణనా ఆచరియస్స మతిమత్తా. ఏవం సతి సా విచారణా యుత్తా భవేయ్య. ఏతిస్సం పన గాథాయం "బ్రాహ్మణోస్య ముఖమాసీది"తి పఠమపాదేన "బ్రాహ్మణా బ్రహ్మునో ముఖతో జాతా"తి అత్థో ఉజుకతో న లబ్భతి. బుద్ధకాలే పన బ్రాహ్మణానం లద్ధి "బ్రాహ్మణా బ్రహ్మునో ముఖతో జాతా"తి ఏవమేవ అహోసీతి పాకటోయేవాయమత్థో. తథా హి **దీఘనికాయే** పాథికవగ్గే **అగ్గఞ్ఞసుత్తే** (౩, ౬౭) –

"దిస్సన్తి ఖో పన వాసేట్ఠ బ్రాహ్మణానం బ్రాహ్మణియో ఉతునియోపి గబ్భినియోపి విజాయమానాపి పాయమానాపి. తే చ బ్రాహ్మణా ం యోనిజావ సమానా ఏవమాహంసు – బ్రాహ్మణోవ సేట్ఠో వణ్ణో, హీనా అఞ్ఞే వణ్ణా. బ్రాహ్మణోవ సుక్కో వణ్ణో, కణ్హా అఞ్ఞే వణ్ణా. బ్రాహ్మణావ సుజ్ఝన్తి, నో అబ్రాహ్మణా. బ్రాహ్మణావ బ్రహ్మునో పుత్తా ఓరసా ముఖతో జాతా బ్రహ్మజా బ్రహ్మనిమ్మితా బ్రహ్మదాయాదాతి. తే బ్రహ్మానఞ్చేవ అబ్భాచిక్ఖన్తి, ముసా చ భాసన్తి, బహుఞ్చ అపుఞ్ఞం పసవన్తీ"తి –

భగవతా మహాకారుణికేన వాసేట్ఠభారద్వాజానం బ్రాహ్మణమాణవకానం భాసితం, తేహి చ తం అభినన్దితం. తే పన ద్వేపి మాణవకా జాతివసేన పరిసుద్ధబ్రాహ్మణా చేవ హోన్తి తిణ్ణమ్పి వేదానం పారగునో చ. తస్మా "బ్రాహ్మణా బ్రహ్మునో ముఖతో నిక్ఖన్తా"తి వచనస్స తంకాలికానం బ్రాహ్మణానం లద్ధివసేన వుత్తభావో పాకటోయేవ. యథా చేతం, ఏవం "ఖత్తియా ఉరతో, వేస్సా నాభితో, సుద్దా జాణుతో, సమణా పిట్ఠిపాదతో"తి వచనమ్పి "తంకాలికబ్రాహ్మణానం లద్ధిఞ్హి

పోరాణట్ఠకథాచరియేహి వుత్త”న్తి సద్దహిత్వా ఆచరియబుద్ధఘోసేన తం సబ్బం పోరాణట్ఠకథాతో భాసాపరివత్తనమత్తేన విసేసేత్వా పకాసితం భవేయ్య. తస్మా తాయపి వేదగాథాయ ఆచరియస్స అబ్రాహ్మణభావసాధనం అనుపపన్నమేవాతి.

(ఖ) పునపి తేన ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరస్స అబ్రాహ్మణభావసాధనత్థం దుతియమ్పి కారణం ఏవమాహటం –

“బ్రాహ్మణగన్థేసు గబ్భఘాతవాచకం **భ్రూనహా**తి పదం పాళియం భూనహు (భూనహనో) ఇతి దిస్సతి. **మాగణ్డియసుత్తే** భరియాయ మేథునసంవాసాభావేన ఉప్పజ్జనారహగబ్భస్స నాసకత్తం సన్ధాయ మాగణ్డియో పరిబ్బాజకో భగవన్తం ‘భూనహు (భూనహనో) సమణో గోతమో’తి [మ॰ ని॰ ౨.౨౦౭ ఆదయో] ఆహ. తం బుద్ధఘోసో న జానాతీతి పాకటోయేవ తదత్థసంవణ్ణనాయ. తత్థ హి తేన భూనహునోతి (భూనహనస్సా) పదం ‘హతవడ్ఢినో మరియాదకారకస్సా’తి [మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౦౭] వణ్ణిత”న్తి.

తమ్పి అయుత్తమేవ. న హి మాగణ్డియేన ఫోట్ఠబ్బారమ్మణాపరిభోగమత్తమేవ సన్ధాయ భూనహుభావో వుత్తో, అథ ఖో ఛన్నమ్పి లోకామిసారమ్మణానం అపరిభోగం సన్ధాయ వుత్తో. తస్మిఞ్హి సుత్తే –

> “చక్ఖుం ఖో మాగణ్డియ రూపారామం రూపరతం రూపసమ్ముదితం, తం తథాగతస్స దన్తం గుత్తం రక్ఖితం సంవుతం, తస్స చ సంవరాయ ధమ్మం దేసేతి, ఇదం ను తే ఏతం మాగణ్డియ సన్ధాయ భాసితం ‘భూనహు సమణో గోతమో’తి. ఏతదేవ ఖో పన మే భో గోతమ సన్ధాయ భాసితం ‘భూనహు సమణో గోతమో’తి. తం కిస్స హేతు, ఏవఞ్హి నో సుత్తే ఓచరతీతి…పే॰… మనో ఖో మాగణ్డియ ధమ్మారామో ధమ్మరతో ధమ్మసమ్ముదితో, సో తథాగతస్స దన్తో గుత్తో రక్ఖితో సంవుతో, తస్స చ సంవరాయ ధమ్మం దేసేతి, ఇదం ను తే ఏతం మాగణ్డియ సన్ధాయ భాసితం ‘భూనహు సమణో గోతమో’తి. ఏతదేవ ఖో పన మే భో గోతమ సన్ధాయ భాసితం ‘భూనహు సమణో గోతమో’తి. తం కిస్స హేతు, ఏవఞ్హి నో సుత్తే ఓచరతీ”తి [మ॰ ని॰ ౨.౨౦౭ ఆదయో].

ఏవం భగవతో చ అనుయోగో మాగణ్డియస్స చ పటిఞ్ఞా ఆగతా.

ఏత్థ హి మేథునప్పటిసేవనవసేన ఫోట్ఠబ్బారమ్మణపరిభోగహేతు ఏవ గబ్భపతిట్ఠానం సమ్భవతీతి తదపరిభోగమేవ సన్ధాయ “భూనహూ”తి వత్తుం అరహతి, తదఞ్ఞేసం పన పఞ్చన్నం రూపాదిఆరమ్మణానం, తత్థాపి విసేసతో ధమ్మారమ్మణస్స సుద్ధమనోవిఞ్ఞాణేన పరిభోగహేతు నత్థి కిఞ్చి గబ్భపతిట్ఠానన్తి తేసం అపరిభోగం సన్ధాయ భూనహూతి వత్తుం న అరహతియేవ, మాగణ్డియేన పన సబ్బానిపి తాని సన్ధాయ వుత్తభావో పటిఞ్ఞాతో, కారణఞ్చస్స దస్సితం “ఏవఞ్హి నో సుత్తే ఓచరతీ”తి. తస్మా కిఞ్చాపి దాని బ్రాహ్మణగన్థేసు భూనహు- (భ్రూనహా) సద్దో గబ్భఘాతనత్థే దిస్సతి, మాగణ్డియసుత్తే పనేసో అత్థో న యుజ్జతీతి ఆచరియేన “హతవడ్ఢి మరియాదకారకో”తి అయమేవత్థో పోరాణట్ఠకథాయ భాసాపరివత్తనవసేన పకాసితోతి వేదితబ్బో.

(గ) పునపి తేన “ఇదమ్పన బుద్ధఘోసస్స అబ్రాహ్మణభావసాధకం పచ్ఛిమకారణం, సో హి **విసుద్ధిమగ్గే** సీలనిద్దేసే (౧, ౩౧) బ్రాహ్మణానం పరిహాసం కరోన్తో ‘ఏవం ఇమినా పిణ్డపాతపటిసేవనేన పురాణఞ్చ జిఘచ్ఛావేదనం పటిహఙ్ఖామి, నవఞ్చ వేదనం అపరిమితభోజనపచ్చయం **ఆహరహత్థక అలంసాటక తత్రవట్టక కాకమాసక భుత్తవమితకబ్రాహ్మణానం**

అఞ్ఞతరో వియ న ఉప్పాదేస్సామీతి పటిసేవతీ'తి ఆహ. ఇదం పన ఏకస్స భిన్నబ్రాహ్మణలద్ధికస్సాపి వచనం సియాతి తదేవ దళ్హకారణం కత్వా న సక్కా 'బుద్ధఘోసో అబ్రాహ్మణో'తి వత్తు"న్తి తతియం కారణం వుత్తం. తం పన అతిసంవేజనీయవచనమేవ. న హేతం ఆచరియేన బ్రాహ్మణానం పరిహాసం కాతుకామేన వుత్తం, న చ తం పరిహాసవచనేన సంయోజేతబ్బట్ఠానం, అఞ్ఞదత్థు యథాభూతమత్థం దస్సేత్వా సబ్రహ్మచారీనం ఓవాదానుసాసనిదానవసేన వత్తబ్బట్ఠానం, తథాయేవ చ ఆచరియేన వుత్తం. తథా హి యే లోకే పరదత్తూపజీవినో సమణా వా బ్రాహ్మణా వా అఞ్ఞే వాపి చ పుగ్గలా, తే పచ్చవేక్ఖణఞాణరహితా అసంవరే ఠితా కదాచి అతిపణీతం రసం పహూతం లద్ధా అపరిమితమ్పి భుఞ్జేయ్యుం, విసేసతో పన బ్రాహ్మణా లోకికవత్థువసేన చ, జాతకాదిసాసనికవత్థువసేన చ తాదిసా అహేసున్తి పాకటా. ఇమస్మిఞ్హి లోకే వస్ససతసహస్సేహి వా వస్సకోటీహి వా అపరిచ్ఛిన్నద్ధానే కో సక్కా వత్తుం "నేదిసా భూతపుబ్బా"తి. తస్మా తాదిసేహి వియ న అపరిమితభోజనేహి భవితబ్బన్తి ఓవాదానుసాసనిదానవసేనేవ వుత్తం. తదేవం అత్థసంహితమ్పి సమానం అయోనిసోమనసికరోతో అనత్థమేవ జాతం, యథా సభరియస్స మాగణ్డియబ్రాహ్మణస్స అనాగామిమగ్గఫలత్థాయపి దేసితా గాథా [ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.సామావతీవత్థు] తేసం ధీతుయా అనత్థాయ సంవత్తతీతి సంవేగోయేవేత్థ బ్రూహేతబ్బోతి.

పతఞ్జలివాదవిచారణా

౩. అథ తేన “పాతఞ్జలీమతం పరివత్తేతీ”తి వచనమ్హి ఏవం విచారితం.

(క) “బుద్ధఘోసో పతఞ్జలిస్స వా అఞ్ఞేసం వా ఉత్తరఇన్దియరట్ఠికానం వాదం అప్పకమేవ అఞ్ఞాసి. పతఞ్జలివాదేసు హి **అణిమా లఘిమా**తి ఇదమేవ ద్వయం దస్సేసి [విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౪] తతుత్తరి యోగసుత్తం అజానన్తో, పతఞ్జలివాదస్స చ తులేత్వా దీపనా తస్స గన్థేసు న దిస్సతి, పతఞ్జలినా కతపకరణఞ్చ పతఞ్జలీతి నామమత్తమ్పి చ తత్థ దీపితం నత్థి. **విసుద్ధిమగ్గే** పన పఞ్ఞాభూమినిద్దేసే ‘పకతివాదీనం పకతి వియా’తి [విసుద్ధి॰ ౨.౫౮౪] పకతివాద (సంఖ్యావాద) నామమత్తం పకాసితం, తత్థేవ చ ‘పటిఞ్ఞా హేతూతిఆదీసు హి లోకే వచనావయవో హేతూతి వుచ్చతీ’తి [విసుద్ధి॰ ౨.౫౯౫] ఉదాహరితం, తేన ఞాయతి ‘బుద్ధఘోసో ఇన్దియతక్కనయదీపకే ఞాయగన్థస్మిం కిఞ్చి మూలభాగమత్తం అపరిపుణ్ణం జానాతీ’తి”.

తం పన సబ్బమ్పి కేవలం ఆచరియస్స అబ్భాచిక్ఖణమత్తమేవ. అతిగమ్భీరస్స హి అతిగరుకాతబ్బస్స సుపరిసుద్ధస్స పిటకత్తయస్స అత్థసంవణ్ణనం కరోన్తేన సుపరిసుద్ధోయేవ పాళినయో చ అట్ఠకథానయో చ పోరాణథేరవాదా చాతి ఈదిసాయేవ అత్థా పకాసేతబ్బా, యం వా పన అత్థసంవణ్ణనాయ ఉపకారకం సద్దవినిచ్ఛయపటిసంయుత్తం లోకియగన్థవచనం, తదేవ చ యథారహం పకాసేతబ్బం, న పన అనుపకారానిపి తంతంగన్థతక్కత్థునామాని చ, తేహి వుత్తవచనాని చ బహూని, న చ తేసం అప్పకాసనేన “న తే అట్ఠకథాచరియో జానాతీ”తి వత్తబ్బో. యది హి యం యం లోకియగన్థం అత్తనా జానాతి, తం సబ్బం అనుపకారమ్పి అత్తనో అట్ఠకథాయమానేత్వా పకాసేయ్య, అతివిత్థారా చ సా భవేయ్య అపరిసుద్ధా చ అసమ్మానితా చ సాసనికవిఞ్ఞూహీతి ఆచరియేన పతఞ్జలివాదాదయో న విత్థారేన పకాసితాతి ఞాతబ్బం, అఞ్ఞదత్థు యేహి యేహి లోకియగన్థేహి కిఞ్చి కిఞ్చి ఆచరియేన ఆనేత్వా పకాసితం, తే తే చ గన్థా, అఞ్ఞేపి చ తాదిసా ఆచరియేన ఞాతాత్వేవ జానితబ్బా విఞ్ఞూహి, యథా సముద్దస్స ఏకదేసం దిస్వా సబ్బోపి సముద్దో ఏదిసోతి ఞాయతి. ఆచరియో పన యత్థ యత్థ వేదపటిసంయుత్తవచనాని ఆగతాని, తత్థ తత్థ వేదగన్థేహిపి కిఞ్చి కిఞ్చి ఆనేత్వా పకాసేసియేవ. తథా హి ఆచరియేన **సుమఙ్గలవిలాసినియం** నామ దీఘనికాయట్ఠకథాయం –

“**తిణ్ణం వేదాన**న్తి ఇరువేదయజువేదసామవేదాన”న్తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౫౬] చ,

“**ఇతిహాసపఞ్చమాన**న్తి అథబ్బణవేదం చతుత్థం కత్వా ఇతిహ ఆస ఇతిహ ఆసాతి ఈదిసవచనపటిసంయుత్తో పురాణకథాసఙ్ఖాతో ఇతిహాసో పఞ్చమో ఏతేసన్తి ఇతిహాసపఞ్చమా, తేసం ఇతిహాసపఞ్చమానం వేదాన”న్తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౫౬] చ,

“యిట్ఠం వుచ్చతి మహాయాగో”తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౭౦-౧౭౨] చ,

“**అగ్గిహోమ**న్తి ఏవరూపేన దారునా ఏవం హుతే ఇదం నామ హోతీతి అగ్గిజుహనం. దబ్బిహోమాదీనిపి అగ్గిహోమానేవ, ఏవరూపాయ దబ్బియా ఈదిసేహి కణాదీహి హుతే ఇదం నామ హోతీతి ఏవం పవత్తివసేన పన

విసుం వుత్తానీ”తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧] చ,

“సాసపాదీని పన ముఖేన గహేత్వా అగ్గిమ్హి పక్ఖిపనం, విజ్జం పరిజప్పిత్వా జుహనం వా ముఖహోమ”న్తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧] చ –

ఏవమాదినా వేదపటిసంయుత్తవచనాని వేదగన్థానురూపతో వణ్ణితాని. తాని చ పోరాణట్ఠకథాతో భాసాపరివత్తనవసేన వుత్తానిపి భవేయ్యుం, వేదగన్థేసు పన అకోవిదేన యాథావతో భాసాపరివత్తనం కాతుమ్పి న సుకరమేవ, తస్మా ఆచరియస్స వేదగన్థేసు కోవిదభావోపి పాకటోయేవ. ఏవం వేదగన్థేసు చ తదఙ్గలోకియగన్థేసు చ సుకోవిదస్సేవ సమానస్స తేసం విత్థారతో అప్పకాసనం యథావుత్తకారణేనేవాతి వేదితబ్బం.

అపి చ ఆచరియో అత్తనో గన్థారమ్భేయేవ –

“తతో చ భాసన్తరమేవ హిత్వా,
విత్థారమగ్గఞ్చ సమాసయిత్వా;
వినిచ్ఛయం సబ్బమసేసయిత్వా…పే॰…
యస్మా అయం హేస్సతి వణ్ణనాపీ”తి [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా] చ.

“అపనేత్వాన తతోహం, సీహళభాసం మనోరమం భాసం;
తన్తినయానుచ్ఛవికం, ఆరోపేత్వా విగతదోసం.

సమయం అవిలోమేన్తో, థేరానం థేరవంసపదీపానం;
సునిపుణవినిచ్ఛయానం, మహావిహారే నివాసినం;
హిత్వా పునప్పునాగత-మత్థం అత్థం పకాసయిస్సామీ”తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా] చ–

ఏవం పోరాణట్ఠకథానం భాసాపరివత్తనసంఖిపనవసేనేవ విసేసేత్వా అభినవట్ఠకథాయో కరిస్సామీతి పటిఞ్ఞం కత్వా యథాపటిఞ్ఞాతమేవ అకాసి, న అత్తనో ఞాణప్పభావేన విసేసేత్వాతిపి వేదితబ్బం. తస్మా అట్ఠకథాసు పతఞ్జలివాదాదీనం విత్థారతో అప్పకాసనమారబ్భ “బుద్ధఘోసో పతఞ్జలివాదాదీని పరిపుణ్ణం న జానాతీ”తి వచనం కేవలం ఆచరియస్స అబ్భాచిక్ఖణమత్తమేవాతి.

కబ్బసత్థవిచారణా

౪. పునపి సో ఏవమాహ "కిఞ్చాపి బుద్ధఘోసో రామాయణమహాభారతసఙ్ఖాతానం మహాకబ్బసత్థానం సుకుసలో వియ న దిస్సతి, తథాపి తాని దస్సేసి. కథం? **అక్ఖానన్తి** భారతయుజ్ఝనాదికం, తం యస్మిం ఠానే కథీయతి, తత్థ గన్తుమ్పి న వట్టతీతి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౩] చ, తస్స (సమ్ఫప్పలాపస్స) ద్వే సమ్భారా భారతయుద్ధసీతాహరణాదినిరత్థకకథాపురేక్ఖారతా తథారూపికథాకథనఞ్చాతి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౮] చ దస్సేసీ"తి.

తం పన పురిమవచనతోపి అహేతుకతరం కేవలం అనాదరీకరణమత్తమేవ. అతిగమ్భీరత్థస్స హి అతిగరుకరణీయస్స పిటకత్తయస్స అత్థసంవణ్ణనాయం నిరత్థకస్స సమ్ఫప్పలాపసముదాయభూతస్స కబ్బసత్థస్స విత్థారతో పకాసనేన కిం సియా పయోజనం, అఞ్ఞదత్థు సాయేవస్స అసమ్మానితా, అనాదరియా చ విఞ్ఞాయతీతి.

బాహుసచ్చగుణమక్ఖనం

౨. పునపి ధమ్మానన్దో ఆచరియస్స బాహుసచ్చగుణం మక్ఖేతుకామో ఏవమాహ – “తస్స (బుద్ధఘోసస్స) సమయన్తరకోవిదసఙ్ఖాతం బాహుసచ్చం న తతో ఉత్తరితరం హోతి, యం ఆధునికానం గన్థన్తరకోవిదానం సీహళికభిక్ఖూనం యం వా ఏకాదసమే ఖరిస్తవస్ససతకే (౧౦౦౧-౧౧౦౦) ఉప్పన్నానం దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠికానం **అనురుద్ధ-ధమ్మపాలా**దీనం భిక్ఖూన”న్తి.

తం పన సబ్బథాపి అయుత్తవచనమేవ. యది హి ఆధునికా వా సీహళికభిక్ఖూ, పోరాణా వా ఆచరియఅనురుద్ధ-ధమ్మపాలత్థేరాదయో సమయన్తరబాహుసచ్చవసేన ఆచరియబుద్ధఘోసేన సమానా వా ఉత్తరితరా వా భవేయ్యుం, తే ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరస్స అట్ఠకథాహి అనారద్ధచిత్తా హుత్వా తతో సున్దరతరా పరిపుణ్ణతరా చ అభినవట్ఠకథాయో కరేయ్యుం, న పన తే తథా కరోన్తి, న కేవలం న కరోన్తియేవ, అథ ఖో తేసం ఏకోపి న ఏవం వదతి “అహం బుద్ధఘోసేన బాహుసచ్చవసేన సమసమోతి వా ఉత్తరితరో”తి వా, అఞ్ఞదత్థు తే ఆచరియస్స అట్ఠకథాయోయేవ సంవణ్ణేన్తి చ ఉపత్థమ్భేన్తి చ, ఆచరియట్ఠానే చ ఠపేన్తి. తేనేతం ఞాయతి సబ్బథాపి అయుత్తవచనన్తి.

మహాయానికనయవిచారణా

౬. పున నో తావత్తకేనాపి అసన్తుట్ఠో ఆచరియం అవమఞ్ఞన్తో ఏవమాహ – "మహాయాననికాయస్స పధానాచరియభూతానం **అస్స ఘోస-నాగజ్జునానం** నయం వా, నామమత్తమ్పి వా తేసం న జానాతి మఞ్ఞే బుద్ధఘోసో"తి. తం పన అతివియ అధమ్మికం నిరత్థకఞ్చ నిగ్గహవచనమత్తమేవ. న హి నికాయన్తరికానం వాదనయానం అత్తనో అట్ఠకథాయం అప్పకాసనేన నో తే న జానాతీతి సక్కా వత్తుం. నను ఆచరియేన ఆగమట్ఠకథాసు గన్థారమ్భేయేవ –

"సమయం అవిలోమేన్తో, థేరానం థేరవంసపదీపానం;
సునిపుణవినిచ్ఛయానం, మహావిహారే నివాసిన"న్తి చ,

ఇధాపి విసుద్ధిమగ్గే –

"మహావిహారవాసీనం, దేసనానయనిస్సితం;
విసుద్ధిమగ్గం భాసిస్స"న్తి [విసుద్ధి॰ ౧.౨] చ,

"తస్సా అత్థసంవణ్ణనం కరోన్తేన విభజ్జవాదిమణ్డలం ఓతరిత్వా ఆచరియే అనబ్భాచిక్ఖన్తేన సకసమయం అవోక్కమన్తేన పరసమయం అనాయూహన్తేన సుత్తం అప్పటిబాహన్తేన వినయం అనులోమేన్తేన మహాపదేసే ఓలోకేన్తేన ధమ్మం దీపేన్తేన అత్థం సఙ్గాహేన్తేన తమేవత్థం పునరావత్తేత్వా అపరేహిపి పరియాయన్తరేహి నిద్దిసన్తేన చ యస్మా అత్థసంవణ్ణనా కాతబ్బా హోతీ"తి [విసుద్ధి॰ ౨.౨౮౧] చ,

"సాసనం పనిదం నానా-దేసనానయమణ్డితం;
పుబ్బాచరియమగ్గో చ, అబ్బోచ్ఛిన్నో పవత్తతి;
యస్మా తస్మా తదుభయం, సన్నిస్సాయత్థవణ్ణనం;
ఆరభిస్సామి ఏతస్సా"తి [విసుద్ధి॰ ౨.౨౮౧] చ,

పటిఞ్ఞం కత్వా యథాపటిఞ్ఞాతప్పకారేనేవ అట్ఠకథాయో కతా. ఏవమేతాసం కరణే కారణమ్పేత్థ పకాసేతబ్బం, తస్మా దాని తప్పకాసనత్థం సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పరినిబ్బుతికాలతో పట్ఠాయ యావ ఆచరియబుద్ధఘోసస్స కాలో, తావ సాసనప్పవత్తిక్కమమ్పి వక్ఖామ.

సాసనప్పవత్తిక్కమో

భగవతో హి పరినిబ్బుతికాలతో పచ్ఛా వస్ససతబ్భన్తరే బుద్ధసాసనే కోచిపి వాదభేదో నామ నత్థి. వస్ససతకాలే పన దుతియసఙ్గీతికారేహి థేరేహి నిక్కడ్ఢితా వజ్జిపుత్తకా భిక్ఖూ పక్ఖం లభిత్వా ధమ్మఞ్చ వినయఞ్చ అఞ్ఞథా కత్వా మహాసఙ్గీతినామేన విసుం సఙ్గీతిమకంసు. తదా సఙ్గీతిద్వయారూళ్హపురాణధమ్మవినయమేవ సమ్పటిచ్ఛన్తానం థేరానం గణో **థేరవాదో**తి చ తదఞ్ఞేసం **మహాసఙ్ఘికో**తి చ వోహరీయన్తి.

పున మహాసఙ్ఘికతో (౧) **గోకులికో** (౨) **ఏకబ్యోహారికో**తి ద్వే ఆచరియగణా ఉప్పన్నా. పున గోకులికతో (౩) **పఞ్ఞత్తివాదో** (౪) **బాహులికో (బహుస్సుతికో)**తి ద్వే ఉప్పన్నా. పున బాహులికతోపి (౫) **చేతియవాదిగణో** ఉప్పన్నోతి ఏతే పఞ్చ మూలభూతేన మహాసఙ్ఘికేన సహ ఛ పాటియేక్కా ఆచరియగణా అహేసుం.

విసుద్ధత్థేరవాదతోపి (౧) **మహిసాసకో** (౨) **వజ్జిపుత్తకో**తి ద్వే ఆచరియగణా ఉప్పన్నా. పున మహిసాసకతో (౩) **సబ్బత్థివాదో** (౪) **ధమ్మగుత్తికో**తి ద్వే ఉప్పన్నా. పున సబ్బత్థివాదతోపి (౫) **కస్సపియో,** తతోపి (౬) **సఙ్కన్తికో,** తతోపి (౭) **సుత్తవాదీ**తి తయో ఉప్పన్నా. వజ్జిపుత్తకతోపి (౮) **ధమ్మోత్తరియో** (౯) **భద్దయానికో** (౧౦) **ఛన్నాగారికో** (౧౧) **సమ్మితియో**తి చత్తారో ఉప్పన్నాతి తే ఏకాదస మూలభూతేన విసుద్ధత్థేరవాదేన సహ ద్వాదస ఆచరియగణా అహేసుం. ఇతి ఇమే చ ద్వాదస పురిమా చ ఛాతి అట్ఠారస ఆచరియగణా దుతియతతియసఙ్గీతీనం అన్తరే జాతా అహేసుం.

తేసు మూలభూతో **థేరవాదగణో**యేవ పోరాణధమ్మవినయగరుకో హుత్వా అనూనమనధికం కేవలపరిపుణ్ణం పరిసుద్ధం పోరాణికం ధమ్మవినయం ధారేసి. ఇతరే పన సత్తరస భిన్నగణా పోరాణికం ధమ్మవినయం అఞ్ఞథా అకంసు. తేన తేసం ధమ్మవినయో కత్థచి ఊనో కత్థచి అధికో హుత్వా అపరిపుణ్ణో చేవ అహోసి అపరిసుద్ధో చ. తేన వుత్తం దీపవంసే పఞ్చమపరిచ్ఛేదే –

౩౦. “నిక్కడ్ఢితా పాపభిక్ఖూ, థేరేహి వజ్జిపుత్తకా;
అఞ్ఞం పక్ఖం లభిత్వాన, అధమ్మవాదీ బహూ జనా.

౩౧. దససహస్సా సమాగన్త్వా, అకంసు ధమ్మసఙ్గహం;
తస్మాయం ధమ్మసఙ్గీతి, మహాసఙ్గీతీతి వుచ్చతి.

౩౨. మహాసఙ్గీతికా భిక్ఖూ, విలోమం అకంసు సాసనే;
భిన్దిత్వా మూలసఙ్గహం, అఞ్ఞం అకంసు సఙ్గహం.

౩౩. అఞ్ఞత్ర సఙ్గహితం సుత్తం, అఞ్ఞత్ర అకరింసు తే;
అత్థం ధమ్మఞ్చ భిన్దింసు, వినయే నికాయేసు చ పఞ్చసు…పే.…

౪౯. అత్థం ధమ్మఞ్చ భిన్దింసు, ఏకదేసఞ్చ సఙ్గహం;

గన్థఞ్చ ఏకదేసఞ్చి, ఛడ్డేత్వా అఞ్ఞం అకంసు తే.

౨౧౦. నామం లిఙ్గం పరిక్ఖారం, ఆకప్పకరణీయాని చ;

పకతిభావం జహిత్వా, తఞ్చ అఞ్ఞం అకంసు తే.

౨౧౧. సత్తరస భిన్నవాదా, ఏకవాదో అభిన్నకో;

సబ్బేవట్ఠారస హోన్తి, భిన్నవాదేన తే సహ.

౨౧౨. నిగ్రోధోవ మహారుక్ఖో, థేర వాదానముత్తమో;

అనూనం అనధికఞ్చ, కేవలం జినసాసనం;

కణ్టకా వియ రుక్ఖమ్హి, నిబ్బత్తా వాదసేసకా.

౨౧౩. పఠమే వస్ససతే నత్థి, దుతియే వస్ససతన్తరే;

భిన్నా సత్తరస వాదా, ఉప్పన్నా జినసాసనే"తి [కథా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా].

అసోకరఞ్ఞో చ కాలే పరిహీనలాభసక్కారా అఞ్ఞతిత్థియా లాభసక్కారం పత్థయమానా భిక్ఖూసు పబ్బజిత్వా సకాని సకాని దిట్ఠిగతాని దీపేన్తి "అయం ధమ్మో, అయం వినయో, ఇదం సత్థుసాసన"న్తి. భిక్ఖూనం సన్తికే పబ్బజ్జం అలభమానాపి సయమేవ కేసే ఛిన్దిత్వా కాసాయాని వత్థాని అచ్ఛాదేత్వా విహారేసు విచరన్తా ఉపోసథకమ్మాదికరణకాలే సఙ్ఘమజ్ఝం పవిసన్తి, తే భిక్ఖుసఙ్ఘేన ధమ్మేన వినయేన సత్థుసాసనేన నిగ్గయ్హమానాపి ధమ్మవినయానులోమాయ పటిపత్తియా అసణ్ఠహన్తా అనేకరూపం సాసనస్స అబ్బుదఞ్చ మలఞ్చ కణ్టకఞ్చ సముట్ఠాపేన్తి. కేచి అగ్గిం పరిచరన్తి, కేచి పఞ్చాతపే తపన్తి, కేచి ఆదిచ్చం అనుపరివత్తన్తి, కేచి ధమ్మఞ్చ వినయఞ్చ వోభిన్దిస్సామాతి తథా తథా పగ్గణ్హన్తి. తదా భిక్ఖుసఙ్ఘో న తేహి సద్ధిం ఉపోసథం వా పవారణం వా అకాసి, అసోకారామే సత్త వస్సాని ఉపోసథో ఉపచ్ఛిజ్జి [కథా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.తతియసఙ్గీతికథా].

ఇమఞ్చ పన పవత్తిం ఉపాదాయ ఏవమ్పి సక్కా గహేతుం "సత్తరసన్నం భిన్నవాదగణానం ధమ్మవినయస్స పచ్ఛిమకాలేసు అపరిసుద్ధతరభావో ఈదిసేనపి కారణేన అహోసీ"తి. కిఞ్చాపి హి బుద్ధసాసనభూతే పరిసుద్ధధమ్మవినయే "కోచిపి నిచ్చో ధువో సస్సతో నామ నత్థి అఞ్ఞత్ర నిబ్బానధాతుయా, పరమత్థతో అత్తాపి నత్థి, సబ్బేపి సఙ్ఖారా అనిచ్చా అద్ధువా అసస్సతా అనత్తాయేవా"తి అత్థో అతివియ పాకటో హోతి, తథాపి దాని అథేరవాదికానం గన్థేసు చ పుబ్బే వేతుల్లవాదాదీసు చ "బుద్ధో నిచ్చో ధువో సస్సతో అత్తా"తి చ, "సబ్బేపి సత్తా నిచ్చా ధువా సస్సతా అత్తా"తి చ అత్థో దిస్సతి.

అథ అసోకో ధమ్మరాజా సాసనం విసోధేతుకామో **మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరస్స** సన్తికే పఠమమేవ సమయం ఉగ్గణ్హిత్వా ఏకలద్ధికే ఏకలద్ధికే భిక్ఖూ ఏకతో కారేత్వా ఏకమేకం భిక్ఖుసమూహం పక్కోసాపేత్వా పుచ్ఛి "కిం వాదీ భన్తే సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి. తతో యే యే "సమ్మాసమ్బుద్ధో సస్సతవాదీ"తి వా, "ఏకచ్చసస్సతవాదీ"తి వా ఏవమాదినా అత్తనో అత్తనో వాదానురూపం మిచ్ఛావాదం ఆహంసు, తే తే "నయిమే భిక్ఖూ, అఞ్ఞతిత్థియా ఇమే"తి తథతో ఞత్వా తేసం సేతకాని వత్థాని దత్వా ఉప్పబ్బాజేసి. తే సబ్బేపి సట్ఠిసహస్సమత్తా అహేసుం.

అథఞ్ఞే భిక్ఖూ పుచ్ఛిత్వా తేహి “విభజ్జవాదీ మహారాజ సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి వుత్తే “సుద్ధం దాని భన్తే సాసనం, కరోతు భిక్ఖుసఙ్ఘో ఉపోసథ”న్తి వత్వా ఆరక్ఖఞ్చ దత్వా నగరం పావిసి. సమగ్గో సఙ్ఘో సన్నిపతిత్వా ఉపోసథం అకాసి. తస్మిం సమాగమే **మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరో** యాని చ తదా ఉప్పన్నాని వత్థూని యాని చ ఆయతిం ఉప్పజ్జిస్సన్తి, సబ్బేసమ్పి తేసం పటిబాహనత్థం సత్థారా దిన్ననయవసేనేవ తథాగతేన ఠపితమాతికం విభజన్తో పరప్పవాదమద్దనం **కథావత్థుం** నామ అభిధమ్మపిటకే పఞ్చమం పకరణం అభాసి. తతో మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరప్పముఖా తిపిటకపరియత్తిధరా పభిన్నపటిసమ్భిదాపత్తా సహస్సం భిక్ఖూ థేరవాదినో సఙ్గీతిద్వయారూళ్హం పరిసుద్ధం పోరాణధమ్మవినయం పున సఙ్గాయిత్వా సురక్ఖితం రక్ఖింసు [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.తతియసఙ్గీతికథా].

అథ మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరో నవసు పచ్చన్తట్ఠానేసు సాసనపతిట్ఠాపనత్థం నవ నాయకత్థేరే ఉచ్చినిత్వా పేసేసి. తేసు అట్ఠహి థేరేహి అత్తనో అత్తనో పత్తట్ఠానం గన్త్వా బుద్ధసాసనే పతిట్ఠాపితే **మహామహిన్దత్థేరో** ఛత్తింసాధికద్విసతే (౨౩౬) బుద్ధవస్సే జమ్బుదీపతో సీహళదీపం గన్త్వా **దేవానంపియతిస్సరాజ**ప్పముఖం దీపకజనసమూహం పసాదేత్వా బుద్ధసాసనం సమ్పతిట్ఠాపేసి, తేన చ రఞ్ఞా దిన్నం **మహామేఘవనుయ్యానం** పటిగ్గహేత్వా తత్థ **మహావిహారం** నామ సఙ్ఘారామం పతిట్ఠాపేసి [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.తతియసఙ్గీతికథా]. తతో పభుతి సీహళదీపే బుద్ధసాసనం యావ **వట్టగామణిరాజ**కాలా నికాయన్తరవాదాకులరహితం నిమ్మలం సుపరిసుద్ధం హుత్వా సముజ్జలిత్థ. వట్టగామణిరాజకాలతో పన పట్ఠాయ నికాయన్తరవాదాపి సీహళదీపముపాగమింసు. తదా **విసుద్ధత్థేరవాదినో** యథా పురాణధమ్మవినయో తేహి నికాయన్తరవాదేహి అసమ్మిస్సో అమలీనో పకతిపరిసుద్ధో హుత్వా తిట్ఠేయ్య, తథా తం మహుస్సాహేన సురక్ఖితం రక్ఖింసు. కథం?

అభయగిరినికాయుప్పత్తి

వట్టగామణిరాజా హి (౪౨౫-బుద్ధవస్సే) రజ్జం పత్వా పఞ్చమాసమత్తకాలే **బ్రాహ్మణతిస్సదామరికేన** సత్తహి చ దమిళయోధేహి ఉపద్దుతో సఙ్గామే చ పరాజితో పలాయిత్వా సాధికాని చుద్దసవస్సాని నిలీయిత్వా అఞ్ఞాతరవేసేన వసతి [మహావంసే ౩౩-పరిచ్ఛేదే ౩౭-గాథాతో పట్ఠాయ]. తదా లఙ్కాదీపే మనుస్సా చోరభయేన దుబ్భిక్ఖభయేన చ ఉపద్దుతా భిక్ఖూనం చతూహి పచ్చయేహి ఉపట్ఠాతుం న సక్కోన్తి, తేన భిక్ఖూ యేభుయ్యేన తతో జమ్బుదీపం గన్త్వా ధమ్మవినయం ధారేన్తా విహరన్తి. లఙ్కాదీపేయేవ ఓహీనాపి థేరా యథాలద్ధేహి కన్దమూలపణ్ణేహి యాపేన్తా కాయే వహన్తే నిసీదిత్వా పరియత్తిధమ్మం సజ్ఝాయం కరోన్తి, అవహన్తే వాలుకం ఉస్సాపేత్వా తం పరివారేత్వా సీసాని ఏకట్ఠానే కత్వా పరియత్తిం సమ్మసన్తి. ఏవం ద్వాదస సంవచ్ఛరాని సాట్ఠకథం తేపిటకం అహాపేత్వా ధారయింసు. యదా పన వట్టగామణిరాజా దమిళరాజానం హన్త్వా (౪౫౫-౪౬౬ బుద్ధవస్సబ్భన్తరే) పునపి రజ్జం కారేసి [మహావంసే ౩౩, ౭౮-గాథా]. తదా తే థేరా జమ్బుదీపతో పచ్చాగతత్థేరేహి సద్ధిం తేపిటకం సోధేన్తా ఏకక్ఖరమ్పి అసమేన్తం నామ న పస్సింసు [అం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౩౦; విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౧౦]. యోపి చ **మహానిద్దేసో** తస్మిం కాలే ఏకస్సేవ దుస్సీలభిక్ఖునో పగుణో అహోసి, సోపి **మహాతిపిటకత్థేరేన** **మహారక్ఖితత్థేరం** తస్స సన్తికా ఉగ్గణ్హాపేత్వా రక్ఖితో అహోసి [పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౫౮౫]. ఏవం దుబ్భిక్ఖరట్ఠక్ఖోభుపద్దవేహి పీళితత్తా దుద్ధరసమయేపి ధమ్మవినయం సక్కచ్చం ధారయింసు.

రాజా **అభయగిరిం** నామ విహారం కారేత్వా అత్తనో కతూపకారపుబ్బస్స **మహాతిస్సత్థేరస్స** అదాసి. సో పన థేరో కులసంసగ్గబహులత్తా మహావిహారవాసీహి భిక్ఖూహి పబ్బాజనీయకమ్మం కత్వా నీహటో. తదాస్స సిస్సో **బహలమస్సుతిస్స**నామకో థేరో తం కమ్మం పటిబాహి, తేనస్స సఙ్ఘో ఉక్ఖేపనీయకమ్మం అకాసి. సో మహావిహారవాసీనం కుజ్ఝిత్వా అభయగిరివిహారమేవ గన్త్వా తేన మహాతిస్సత్థేరేన ఏకతో హుత్వా విసుం గణం వహన్తో వసి. తే చ ద్వే థేరా న మహావిహారం పునాగమింసు [మహావంసే ౩౩, ౭౯-గాథాదీసు. నికాయసఙ్గహే]. తతో పట్ఠాయ సీహళదీపే మహావిహారవాసీ, అభయగిరివాసీతి ద్వే నికాయా జాతా. ఇదం తావ సీహళదీపే సాసనపరిహానియా పఠమం కారణం.

ధమ్మరుచినికాయుప్పత్తి

తదా చ రాజా అభయగిరివాసీసుయేవ భిక్ఖూసు విసేసతో పసన్నో హుత్వా తేయేవ చతూహి పచ్చయేహి పవారేత్వా పగ్గణ్హాతి, రాజమహామత్తాదయోపి అభిఞ్ఞాతా అభిఞ్ఞాతా బహూ జనా తస్మిఞ్చ ఆరామే అఞ్ఞత్థ చ బహూ ఆవాసే కత్వా తేసం దేన్తి. ఏవం అభయగిరివాసినో భిక్ఖూ బహూనం అభిఞ్ఞాతజనానం సక్కతా చేవ హోన్తి పూజితా చ మానితా చ. పున చ అభయగిరివాసినో బహలమస్సుతిస్సత్థేరాదయోఇన్దియరట్ఠతో ఆగతం వజ్జిపుత్తకగణపరియాపన్నస్స ధమ్మరుచినికాయస్స ధమ్మవినయభూతం సక్కతభాసారోపితం అభినవమ్పి పిటకం సమ్పటిచ్ఛన్తి [మహావంసే ౩౩, ౯౯ గాథాసు. నికాయసఙ్గహే], తేన తేపి ధమ్మరుచినికాయికా నామ అహేసుం. ఇదం సీహళదీపే సాసనపరిహానియా దుతియం కారణం.

పిటకత్తయస్స పోత్థకారోపనం

మహావిహారవాసినో పన పోరాణికం పాళిభాసాయ సణ్ఠితం పరిసుద్ధపిటకమేవ పటిగ్గణ్హన్తి, తఞ్చ ముఖపాఠేనేవ ధారేన్తి. తదా పన థేరా పచ్ఛిమజనానం సతిపఞ్ఞాహానిం దిస్వా బుద్ధకాలతో పట్ఠాయ యావ తంకాలా ముఖపాఠేనాభతం సాట్ఠకథం పిటకత్తయం పోత్థకే ఆరోపేతుం సమారభింసు. సమారభమానా చ తే **అనురాధరాజధాని**పురతో అట్ఠసట్ఠిమిలప్పమాణే **మలయ**జనపదే **మాతుల** [మాతలే ఇతి ఏతరహి వోహారో] నగరే **ఆలోక**లేణే వసన్తా ఏకస్స తన్దేసికస్స జనపదాధిపతినో ఆరక్ఖం గహేత్వా తం **పోత్థకారోపనకమ్మ**మకంసు [మహావంసే ౩౩, ౧౦౦-౧౦౧-గాథాసు]. తేనిదం ఞాయతి "తదా మహావిహారవాసినో థేరా రాజరాజమహామత్తేహి అలద్ధూపకారా హుత్వా అత్తనో బలేనేవ పిటకత్తయస్స పోత్థకారోపనకమ్మమకంసూ"తి చ, "తఞ్చ యథేవ పచ్ఛిమజనానం సతిపఞ్ఞాహానిం దిస్వా కతం, తథేవ దుబ్భిక్ఖరట్ఠక్ఖోభాదిభయుపద్దుతకాలేసు దుద్ధరభావమ్పి దిస్వా"తి చ, తథా "అభయగిరివాసీనం సమ్పటిచ్ఛితసమయన్తరవాదేహి అనాకులనత్థమ్పి కత"న్తి చ. ఏవం మహావిహారవాసినో థేరా పరిసుద్ధత్థేరవాదపిటకం సమయన్తరేహి అసమ్మిస్సనత్థాయ యథా పురే, తథా పాళిభాసాయ ఏవ పోత్థకే ఆరోపేత్వాపి సురక్ఖితం రక్ఖింసు. యది హి తదా తేపిటకం పోత్థకేసు అనారోపితమస్స, పచ్ఛాకాలేసు సమయన్తరతో ఆగతసుత్తాని "నేతాని అమ్హాక"న్తి పటిక్ఖిపితుం న సుకరాని భవేయ్యుం. యతో చ ఖో తదా సాట్ఠకథం తేపిటకం పోత్థకేసు ఆరోపితం, తతోయేవ అనాగతకాలేసు సమయన్తరాగతసుత్తాని తేహి పోత్థకేహి సంసన్దేత్వా పటిక్ఖిపితుం సుకరాని హోన్తి.

తథా హి **భాతియరాజ**కాలే (౨౮౪-౨౫౫-బు-వ) మహావిహారవాసీనం అభయగిరివాసీహి వినయే వివాదో ఉప్పజ్జి. తదా రాజా **దీఘకారాయనం** నామ బ్రాహ్మణజాతికం అమచ్చం థేరానం సన్తికం పేసేసి. సో ఉభిన్నం సుత్తం సుత్వా వినిచ్ఛయం అదాసి [పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౮౪]. తథా **వోహారకతిస్సరాజ**కాలే చ (౭౮౯-౭౮౦ బు-వ) **గోఠాభయరాజ**కాలే చ (౮౬౭-౮౧౦ బు-వ) థేరవాదికా పోత్థకారూళ్హేన ధమ్మవినయేన సంసన్దేత్వా అధమ్మవాదం పటిక్ఖిపింసు [నికాయసఙ్గహే ౧౨-పిట్ఠే].

అధమ్మవాదుప్పత్తి

అయం పన ఆదితో పట్ఠాయ సాసనమలభూతానం అధమ్మవాదానం ఉప్పత్తి. **అసోకరఞ్ఞో** హి కాలే ఉప్పబ్బాజేత్వా నిక్కడ్ఢితా **అఞ్ఞతిత్థియా** బుద్ధసాసనే అలద్ధపతిట్ఠా కోధాభిభూతా **పాటలిపుత్తతో** నిక్ఖమిత్వా **రాజగహ**సమీపే **నాలన్దాయం** సన్నిపతిత్వా ఏవం సమ్మన్తయింసు "మహాజనస్స బుద్ధసాసనే అనవగాహత్థాయ సక్యానం ధమ్మవినయో నాసేతబ్బో, తఞ్చ ఖో తేసం సమయం అజానన్తేహి న సక్కా కాతుం, తస్మా యేన కేనచి ఉపాయేన పునపి తత్థ పబ్బజితబ్బమేవా"తి. తే ఏవం సమ్మన్తయిత్వా పున ఆగన్త్వా విసుద్ధత్థేరవాదీనమన్తరం పవిసితుం అసక్కోన్తా తదఞ్ఞేసం సత్తరసన్నం మహాసఙ్ఘికాదినికాయానం సన్తికం ఉపసఙ్కమిత్వా అత్తనో అఞ్ఞతిత్థియభావం అజానాపేత్వా పబ్బజిత్వా పిటకత్తయముగ్గణ్హిత్వా తఞ్చ విపరివత్తేత్వా తతో **కోసమ్బిం** గన్త్వా ధమ్మవినయనాసనాయ ఉపాయం మన్తయిత్వా ౨౦౩-బుద్ధవస్సే ఛసు ఠానేసు వసన్తా (౧) **హేమవతికో** (౨) **రాజగిరికో** (౩) **సిద్ధత్థికో** (౪) **పుబ్బసేలియో** (౫) **అపరసేలియో** (౬) **వాజిరియో** (౭) **వేతుల్లో** (౮) **అన్ధకో** (౯) **అఞ్ఞమహాసఙ్ఘికో**తి నవ అభినవే నికాయే ఉప్పాదేసుం [నికాయసఙ్గహే ౯-పిట్ఠే]. తేసం నామాని చ లద్ధియో చ **కథావత్థుఅట్ఠకథాయం** ఆగతాయేవ.

తేసు హేమవతికా సద్ధమ్మపతిరూపకం బుద్ధభాసితభావేన దస్సేత్వా

(౧) **వణ్ణపిటకం** నామ గన్థం అకంసు.

రాజగిరికా (౨) **అఙ్గులిమాలపిటకం,**

సిద్ధత్థికా (౩) **గూళ్హవేస్సన్తరం,**

పుబ్బసేలియా (౪) **రట్ఠపాలగజ్జితం,**

అపరసేలియా (౫) **ఆళవకగజ్జితం,**

వజిరపబ్బతవాసినో వాజిరియా (౬) **గూళ్హవినయం** నామ గన్థం అకంసు.

తేయేవ సబ్బే మాయాజాలతన్త-సమాజతన్తాదికే అనేకే **తన్తగన్థే** చ, మరీచికప్ప-హేరమ్భకప్పాదికే అనేకే **కప్పగన్థే** చ అకంసు.

వేతుల్లవాదినో పన (౭) **వేతుల్లపిటక**మకంసు.

అన్ధకా చ (౮) **రతనకూటా**దికే గన్థే,

అఞ్ఞమహాసఙ్ఘికా చ (౯) **అక్ఖరసారియా**దిసుత్తన్తే అకంసు [నికాయసఙ్గహే ౯-పిట్ఠే].

తేసు పన సద్ధమ్మపతిరూపకేసు వేతుల్లవాదో, వాజిరియవాదో, రతనకూటసత్థన్తి ఇమానియేవ తీణి లఙ్కాదీపముపాగతాని, అఞ్ఞాని పన వణ్ణపిటకాదీని జమ్బుదీపేయేవ నివత్తన్తీతి **నికాయసఙ్గహే** వుత్తం. వణ్ణపిటకాదీనమ్పి

పన లఙ్కాదీపముపాగతచ్ఛాయా దిస్సతేవ. తథా హి **సమన్తపాసాదికాయ** వినయట్ఠకథాయం (౩, ౯-పిట్ఠే)

> “వణ్ణపిటక అఙ్గులిమాలపిటకరట్ఠపాలగజ్జితఆళవకగజ్జితగూళ్హమగ్గగూళ్హవేస్సన్తర గూళ్హవినయ వేదల్లపిటకాని [ఏత్థ “వేపుల్ల, వేదల్లం, వేతుల్లన్తి అత్థతో ఏకం, బోధిసత్తపిటకస్సేవ నామ”న్తి వేదితబ్బం. తథా హి వుత్తం అసఙ్గేన నామ ఆచరియేన అభిధమ్మసముచ్చయే నామ మహాయానికగన్థే (౭౯-పిట్ఠే) “వేపుల్లం కతమం? బోధిసత్తపిటకసమ్పయుత్తం భాసితం. యదుచ్చతే వేపుల్లం, తం వేదల్లమప్యుచ్చతే, వేతుల్లమప్యుచ్చతే. కిమత్థం వేపుల్లముచ్చతే? సబ్బసత్తానం హితసుఖాధిట్ఠానతో, ఉదారగమ్భీరధమ్మదేసనాతో చ. కిమత్థముచ్చతే వేదల్లం? సబ్బావరణవిదలనతో. కిమత్థముచ్చతే వేతుల్లం? ఉపమానధమ్మానం తులనాభావతో”తి] పన అబుద్ధవచనానియేవాతి వుత్త”న్తి చ.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తట్ఠకథాయమ్పి (౨, ౧౮౬-పిట్ఠే)

> “గూళ్హవినయం గూళ్హవేస్సన్తరం గూళ్హమహోసధం వణ్ణపిటకం అఙ్గులిమాలపిటకం రట్ఠపాలగజ్జితం ఆళవకగజ్జితం వేదల్లపిటకన్తి అబుద్ధవచనం సద్ధమ్మపతిరూపకం నామా”తి చ–

తేసం పటిక్ఖేపో దిస్సతి. న హి తాని అసుత్వా, తేసఞ్చ అత్థం అజానిత్వా సీహళట్ఠకథాచరియేహి తాని పటిక్ఖిపితుం సక్కా, నాపి తం పటిక్ఖేపవచనం జమ్బుదీపికట్ఠకథాచరియానం వచనం భవితుం, మహామహిన్దత్థేరస్స సీహళదీపం గమనసమయే తేసంయేవ అభావతో. తస్మా తాని చ తదఞ్ఞాని చ మహాయానికపిటకాని తంకాలికాని యేభుయ్యేన సీహళదీపముపాగతానీతి గహేతబ్బాని. తేసు చ **వజ్జిపుత్తకగణ**పరియాపన్నస్స **ధమ్మరుచినికాయస్స** పిటకానం తదుపాగమనం పుబ్బేవ వుత్తం. తదఞ్ఞేసం పన తదుపాగమనం ఏవం వేదితబ్బం.

వేతుల్లవాదస్స పఠమనిగ్గహో

వోహారకతిస్సరఞ్ఞో కాలే (౨౩౮-౨౮౦-బు-వ) అభయగిరివాసినో ధమ్మరుచినికాయికా పుబ్బే వుత్తప్పకారేన సాసనవినాసనత్థాయ భిక్ఖువేసధారీహి వేతుల్లవాదిబ్రాహ్మణేహి రచితం వేతుల్లపిటకం సమ్పటిగ్గహేత్వా “ఇదం బుద్ధభాసిత”న్తి దస్సేన్తి. తం మహావిహారవాసినో థేరవాదికా ధమ్మవినయేన సంసన్దేత్వా అధమ్మవాదోతి పటిక్ఖిపింసు. తం సుత్వా రాజా సబ్బసత్థపారగుం **కపిలం** నామ అమచ్చం పేసేత్వా వినిచ్ఛయం కారాపేత్వా అబుద్ధభాసితభావం ఞత్వా సబ్బం వేతుల్లపోత్థకం ఝాపేత్వా తల్లద్ధికే చ పాపభిక్ఖూ నిగ్గహేత్వా బుద్ధసాసనం జోతేసి [నికాయసఙ్గహే ౧౨-పిట్ఠే]. వుత్తఞ్హేతం మహావంసే –

౩౬-౪౧వేతుల్లవాదం మద్దిత్వా, కారేత్వా పాపనిగ్గహం;

కపిలేన అమచ్చేన, సాసనం జోతయీ చ సో”తి.

సాగలియనికాయుప్పత్తి

పునపి తే అభయగిరివాసినో **గోఠాభయ**రఞ్ఞో కాలే (౭౯౭-౮౧౦-బు-వ) వేతుల్లవాదం తథేవ దస్సేన్తి. తదా పన తేసు **ఉస్సిలియాతిస్సో** నామ మహాథేరో **వోహారకతిస్స**రాజకాలే వేతుల్లవాదీనం భిక్ఖూనం కతనిగ్గహం సుత్వా "విచారణసమ్పన్నస్స రఞ్ఞో సమయే తథేవ భవేయ్య, న భద్దకమేత"న్తి చిన్తేత్వా "న మయం తేహి ఏకతో హోమా"తి తిసతమత్తే భిక్ఖూ గహేత్వా దక్ఖిణగిరివిహారం గన్త్వా **ధమ్మరుచినికాయ**తో విసుం హుత్వా వసి. తేసు **సాగలో** నామ మహాథేరో తత్థేవ దక్ఖిణగిరిమ్హి వసన్తో ఆగమబ్యాఖ్యానమకాసి. తతో పట్ఠాయ తం థేరమారబ్భ తస్సన్తేవాసినో **సాగలియా** నామ అహేసుం. తేసమ్పి వాదో పచ్ఛా **మహాసేన**రాజకాలే **జేతవనవిహారే** పత్థరి [నికాయ ౧౩-పిట్ఠే].

వేతుల్లవాదస్స దుతియనిగ్గహో

గోఠాభయో పన రాజా పఞ్చసు [మహావిహార, చేతియ, థూపారామ, ఇస్సరసమణక, వేస్సగిరివిహారసఙ్ఖాతేసు] విహారేసు మహాభిక్ఖుసఙ్ఘం ఏకతో సన్నిపాతేత్వా తం పవత్తిం పుచ్ఛిత్వా వేతుల్లవాదస్స అబుద్ధభాసితభావం ఞత్వా తంవాదినో సట్ఠి పాపభిక్ఖూ లక్ఖణాహతే కత్వా రట్ఠతో పబ్బాజేసి, వేతుల్లపోత్థకాని చ ఝాపేత్వా బుద్ధసాసనం జోతేసి [మహావంసే ౩౬, ౧౧౧-౧౧౨-గాథాసు, నికాయ ౧౩-పిట్ఠే].

తదా రట్ఠతో పబ్బాజితేసు తేసు భిక్ఖూసు కేచి **కావీరపట్టనం** గన్త్వా తత్థ వసన్తి. తస్మిఞ్చ సమయే ఏకో అఞ్ఞతిత్థియమాణవకో దేసన్తరతో కావీరమాగన్త్వా పట్టనగామికేహి తేసం భిక్ఖూనం కతూపహారం దిస్వా లాభసక్కారం నిస్సాయ తేసం సన్తికే పబ్బజిత్వా **సఙ్ఘమిత్తో**తి నామేన పాకటో అహోసి. సో మహావిహారవాసీనం ధమ్మవినిచ్ఛయం నిస్సాయ గోఠాభయరఞ్ఞా వేతుల్లవాదహేతు తేసం భిక్ఖూనం రట్ఠా పబ్బాజితభావం ఞత్వా మహావిహారవాసీనం కుద్ధో హుత్వా "వేతుల్లవాదం వా నే గాహాపేస్సామి, విహారే వా నేసం ఉమ్మూలేత్వా వినాసేస్సామీ"తి సీహళదీపం గన్త్వా రాజానం పసాదేత్వా తస్స ద్వే పుత్తే సిప్పం సిక్ఖాపేస్సామీతి ఆరభి. తథాపి అత్తనో వాదస్స జాననసమత్థం **జేట్ఠతిస్సం** ఓహాయ అనాగతే అత్తనో వచనం కారాపేతుం సక్కుణేయ్యం కనిట్ఠం **మహాసేనకుమార**మేవ సఙ్గణ్హిత్వా సిప్పం సిక్ఖాపేసి. పితునో అచ్చయేన జేట్ఠతిస్సకుమారే రజ్జం పత్తే (౮౧౦-౮౨౯-బు-వ) సో తస్స రఞ్ఞో భీతో కావీరపట్టనమేవ గతో [మహావంసే ౩౬, ౧౧౩-గాథాదీసు, నికాయ ౧౪-పిట్ఠే].

మహాసేనరఞ్ఞో పన కాలే (౮౨౯-౮౪౨-బు-వ) సో పున సీహళదీపమాగన్త్వా **అభయగిరివిహారే** వసన్తో మహావిహారవాసీహి వేతుల్లవాదం గాహాపేతుం నానాపకారేహి వాయామమకాసి. తథాపి తేహి తం గాహాపేతుం అసక్కోన్తో రాజానం ఉపసఙ్కమిత్వా నానాకారణేహి సఞ్ఞాపేత్వా "యో కోచి ఏకస్సపి భిక్ఖుస్స మహావిహారవాసినో ఆహారం దదేయ్య, తస్స సతం దణ్డో"తి రఞ్ఞో ఆణాయ నగరే భేరిం చరాపేసి. తదా మహావిహారవాసినో నగరే పిణ్డాయ చరన్తా తయో దివసే భిక్ఖమలద్ధా మహాపాసాదే సన్నిపతిత్వా "సచే మయం ఖుదాహేతు అధమ్మం ధమ్మోతి గణ్హేయ్యామ, బహూ జనా తం గహేత్వా అపాయగామినో భవిస్సన్తి, మయఞ్చ సబ్బే సావజ్జా భవిస్సామ, తస్మా న మయం జీవితహేతుపి వేతుల్లవాదం పటిగ్గణ్హిస్సామా"తి సమ్మన్తయిత్వా మహావిహారాదికే సబ్బవిహారే ఛడ్డేత్వా **రోహణజనపద**ఞ్చ **మలయపదేస**ఞ్చ అగమింసు [మహావంసే ౩౭, ౨-౬-గాథాసు. నికాయసఙ్గహే ౧౪-పిట్ఠే].

వేతుల్లవాదో

కీదిసో **వేతుల్లవాదో** నామ, యతో మహావిహారవాసినో అతివియ జిగుచ్ఛింసూతి? ఇదాని వేతుల్లవాదస్స సరూపం సబ్బాకారేన పకాసేతుం న సక్కా, వేతుల్లనామేన వోహారికానం వా నికాయస్స వా ఏతరహి అపాకటభావతో. అభిధమ్మపిటకే పన కథావత్థుఅట్ఠకథాయం [కథా॰ అట్ఠ॰ ౭౮౩-౭౮౪ ఆదయో] కతిపయా వేతుల్లవాదా ఆగతా. కథం? –

“పరమత్థతో మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో, మగ్గఫలేహి అఞ్ఞో సఙ్ఘో నామ నత్థి, మగ్గఫలాని చ న కిఞ్చి పటిగ్గణ్హన్తి, తస్మా న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం పటిగ్గణ్హాతీ”తి చ (౧).

“మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో నామ, న చ తాని దక్ఖిణం విసోధేతుం సక్కోన్తి, తస్మా న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం విసోధేతీ”తి చ (౨).

“మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో నామ, న చ తాని కిఞ్చి భుఞ్జన్తి, తస్మా న వత్తబ్బం సఙ్ఘో భుఞ్జతి పివతి ఖాదతి సాయతీ”తి చ (౩).

మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో నామ, న చ సక్కా తేసం కిఞ్చి దాతుం, న చ తేహి పటిగ్గణ్హితుం, నాపి తేసం దానేన కోచి ఉపకారో ఇజ్ఝతి, తస్మా న వత్తబ్బం సఙ్ఘస్స దిన్నం మహప్ఫల”న్తి చ (౪).

“బుద్ధో భగవా న కిఞ్చి పరిభుఞ్జతి, లోకానువత్తనత్థం పన పరిభుఞ్జమానం వియ అత్తానం దస్సేతి, తస్మా నిరుపకారత్తా న వత్తబ్బం తస్మిం దిన్నం మహప్ఫల”న్తి చ (౫).

“భగవా తుసితభవనే నిబ్బత్తో తత్థేవ వసతి, న మనుస్సలోకం ఆగచ్ఛతి, నిమ్మితరూపమత్తకం పనేత్థ దస్సేతీ”తి చ (౬).

“తుసితపురే ఠితో భగవా ధమ్మదేసనత్థాయ అభినిమ్మితం పేసేసి, తేన చేవ, తస్స చ దేసనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా ఆయస్మతా ఆనన్దేన ధమ్మో దేసితో, న బుద్ధేన భగవతా”తి చ (౭).

“ఏకాధిప్పాయేన మేథునో ధమ్మో పటిసేవితబ్బో. అయం పనేత్థ అత్థో – కారుఞ్ఞేన వా ఏకేన అధిప్పాయేన ఏకాధిప్పాయో, సంసారే వా ఏకతో భవిస్సామాతి ఇత్థియా సద్ధిం బుద్ధపూజాదీని కత్వా పణిధివసేన ఏకో అధిప్పాయో అస్సాతి ఏకాధిప్పాయో, ఏవరూపో ద్విన్నమ్పి జనానం ఏకాధిప్పాయో మేథునో ధమ్మో పటిసేవితబ్బో”తి చ (౮) ఏవం వేతుల్లవాదీనం లద్ధియో ఆగతా, ఏత్తకాయేవ నేసం వాదా థేరవాదగన్థవసేన దాని పఞ్ఞాయన్తి.

ఏత్థ చ ఆదితో చతూహి వాదేహి సుత్తన్తాగతసఙ్ఘో చ మిచ్ఛా గహితో, వినయాగతసఙ్ఘో చ సబ్బథా పటిక్ఖిత్తో. తదనన్తరం తయో వాదా ఇస్సరనిమ్మానవాదానువత్తకా. అన్తిమస్స పన అసద్ధమ్మవాదభావో అతివియ పాకటోతి.

అభిధమ్మసముచ్చయే పన వేతుల్లపిటకస్స బోధిసత్తపిటకభావో పకాసితో, తస్మా సద్ధమ్మపుణ్డరికసుత్తాదికే బోధిసత్తపిటకే ఆగతవాదోపి “వేతుల్లవాదో”తి వేదితబ్బో [అభిధమ్మసముచ్చయే ౭౮-పిట్ఠే].

మహావిహారనాసనం

మహావిహారవాసీసు పన వుత్తప్పకారేన సబ్బవిహారే ఛడ్డేత్వా గతేసు సఙ్ఘమిత్తో పాపభిక్ఖు రాజానం సఞ్ఞాపేత్వా లోహపాసాదాదికే చతుసట్ఠ్యాధికే తిసతమత్తే పరివేణపాసాదే నాసేత్వా సమూలం ఉద్ధరాపేత్వా అభయగిరివిహారం ఆనయాపేసి. విహారభూమియఞ్చ కసాపేత్వా అపరణ్ణే వపాపేసి. ఏవం తదా మహావిహారో నవ వస్సాని భిక్ఖూహి సుఞ్ఞో అహోసి ఆవాసవిరహితో చ. అథ రాజా **మేఘవణ్ణాభయస్స** నామ కల్యాణమిత్తభూతస్స అమచ్చస్స సన్తజ్జనపుబ్బఙ్గమేన వచనేన మహావిహారం పున పాకతికం కత్వా తే చాపి అపక్కన్తే భిక్ఖూ ఆనేత్వా చతూహి పచ్చయేహి ఉపట్ఠహి [మహావంసే ౩౭-౩౦-గాథాసు. నికాయసఙ్గహే ౧౪-౧౫-పిట్ఠేసు].

జేతవనవాసినికాయుప్పత్తి

పునపి రాజా **దక్ఖిణారామ**వాసిమ్హి జిమ్హమానసే **కుహకతిస్సత్థేరే** పసన్నో హుత్వా తస్సత్థాయ మహావిహారసీమబ్భన్తరే **జోతివనుయ్యానే** జేతవనవిహారం కారేతుమారభి. మహావిహారవాసినో భిక్ఖూ తం నివారేతుం అసక్కోన్తా పునపి తతో అపక్కమింసు. తదాపి మహావిహారో నవ మాసాని భిక్ఖూహి సుఞ్ఞో అహోసి. రాజా పన అత్తనో అజ్ఝాసయవసేనేవ తత్థ **జేతవనవిహారం** కారేత్వా తస్స కుహకతిస్సత్థేరస్స అదాసియేవ. తత్థ దక్ఖిణగిరివిహారతో **సాగలియా** భిక్ఖూ ఆగన్త్వా వసింసు. పచ్ఛా చ తే **అమ్బసామణేరసిలాకాల**రఞ్ఞో కాలే (౧౦౬౭-౧౦౮౦-బు-వ) వేతుల్లవాదినో అహేసుం [మహావంసే ౩౭, ౩౨- గాథాదీసు, నికాయసఙ్గహే ౧౩-పిట్ఠే].

ఏవం ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరస్స సీహళదీపమాగమనకాలతో (౯౬౩-బు-వ) పుబ్బేయేవ విసుద్ధత్థేరవాదీహి మహావిహారవాసీహి విరుద్ధసమయా **అభయగిరివాసినో** (౪౩౩-బు-వ) **సాగలియా** (౭౯౭-౮౧౦-బు-వ) **జేతవనవాసినో** (౮౨౯-౮౪౩-బు-వ) చాతి తయో నికాయా ఉప్పన్నా అహేసుం. తేసు పన అభయగిరివాసినోయేవ విసేసతో పాకటా చేవ హోన్తి బలవన్తో చ. తథా హి తే విసుద్ధత్థేరవాదపిటకఞ్చ వజ్జిపుత్తకపరియాపన్నధమ్మరుచినికాయపిటకఞ్చ మహిసాసకాదినికాయపిటకఞ్చ మహాయానపిటకఞ్చ సమ్పటిచ్ఛన్తి. తేసు ధమ్మరుచినికాయపిటకస్స సమ్పటిచ్ఛితభావో పాకటోయేవ. మహిసాసకాదినికాయపిటకస్స సమ్పటిచ్ఛితభావో పన **ఫాహియ**న్నామస్స చినభిక్ఖునో అద్ధానక్కమసల్లక్ఖణకథాయ చేవ అట్ఠకథాసు పటిక్ఖిత్తవణ్ణపిటకాదినామవసేన చ వేదితబ్బో, తథా మహాయానపిటకస్స సమ్పటిచ్ఛితభావోపి.

ఫాహియమద్ధానక్కమకథా

ఫాహియన్నామేన హి చినభిక్ఖునా ౯౫౬-బుద్ధవస్సే సీహళదీపతో సక్కతభాసారోపితం మహిసాసకవినయపిటకఞ్చ దీఘాగమో చ సంయుత్తాగమో చ సన్నిపాతపిటకఞ్చ అత్తనా సహ చినరట్ఠమానీతన్తి తస్స అద్ధానక్కమకథాయం దస్సితం. తఞ్చ సబ్బం అభయగిరివిహారతోయేవ లద్ధమస్స, మహావిహారవాసీనం సక్కతారోపితపిటకాభావతో. అట్ఠకథాయం పటిక్ఖిత్తవణ్ణపిటకాదీని చ తత్థేవ భవేయ్యుం, మహావిహారవాసీహి తేసం అప్పటిగ్గహితభావతో. తథా “ఫాహియమ్భిక్ఖుస్స సీహళదీపే పటివసనకాలే (౯౫౪-౯౫౬-బు-వ) మహావిహారే తిసహస్సమత్తా భిక్ఖూ వసన్తి, తే థేరవాదపిటకమేవ ఉగ్గణ్హన్తి, న మహాయానపిటకం. అభయగిరివిహారే పఞ్చసహస్సమత్తా భిక్ఖూ వసన్తి, తే పన ద్వేపి పిటకాని ఉగ్గణ్హన్తి **మహాయానపిటక**ఞ్చేవ **థేరవాదపిటక**ఞ్చా”తి చ తేనేవ చినభిక్ఖునా దస్సితం.

యస్మా పన అభయగిరివాసినో మహాయానపిటకమ్పి ఉగ్గణ్హన్తి, తస్మా తస్మిం విహారే మహాయానికానం పధానాచరియభూతేహి అస్సఘోసనాగజ్జునేహి కతగన్థాపి సంవిజ్జమానాయేవ భవేయ్యుం, తతోయేవ తేసం నయఞ్చ నామఞ్చ ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరోపి అఞ్ఞేపి తంకాలికా మహావిహారవాసినో సుతసమ్పన్నా థేరా జానేయ్యుంయేవ. అపిచ దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠే సముద్దసమీపే గున్తాజనపదే **నాగారజునకోణ్డం** నామ ఠానమత్థి, యత్థ **నాగజ్జునో** మహాయానికానం పధానాచరియభూతో వసన్తో బుద్ధసాసనం పతిట్ఠాపేసి. ఆచరియబుద్ధఘోసస్స చ తన్దేసికభావనిమిత్తం దిస్సతి, తం పచ్ఛతో (౩౩-పిట్ఠే) ఆవిభవిస్సతి. తస్మాపి ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరో నాగజ్జునస్స చ అస్సఘోసస్స చ నయఞ్చ నామఞ్చ జానేయ్యాయేవాతి సక్కా అనుమినితుం.

జానతోయేవ పన తేసం నయస్స వా నామస్స వా అత్తనో అట్ఠకథాయమప్పకాసనం తేసం నికాయన్తరభావతోయేవస్స. తథా హి తేసం అస్సఘోసనాగజ్జునానం **అస్సఘోసో** [(౫౭౦-౬౭౦-బుద్ధవస్సబ్భన్తరే)] థేరవాదతో భిన్నేసు ఏకాదససు గణేసు **సబ్బత్థివాదగణే** పరియాపన్నో, **నాగజ్జునో** చ **మహాసఙ్ఘిక-చేతియవాది**గణాదీహి జాతే **మహాయాననికాయే** పరియాపన్నో, మహావిహారవాసినో చ ఆదితోయేవ పట్ఠాయ నికాయన్తరసమయేహి అసమ్మిస్సనత్థం అత్తనో పిటకం అతీవ ఆదరం కత్వా రక్ఖన్తి, అయఞ్చ ఆచరియబుద్ధఘోసో తేసమఞ్ఞతరో. వుత్తఞ్హి తస్స గన్థనిగమనేసు ‘‘**మహావిహారవాసీనం వంసాలఙ్కారభూతేనా**’’తి. తస్మా “ఆచరియబుద్ధఘోసో తేసం నయం జానన్తోయేవ అత్తనో గన్థేసు నికాయన్తరసమయేహి అసమ్మిస్సనత్థం నప్పకాసేసీ”తి వేదితబ్బం.

ఏత్తావతా చ యాని “బోధిమణ్డసమీపమ్హి, జాతో బ్రాహ్మణమాణవో”తిఆదినా వుత్తస్స మహావంసవచనస్స విచారణముఖేన ఆచరియబుద్ధఘోసస్స వమ్భనవచనాని ధమ్మానన్దకోసమ్బినా వుత్తాని, తాని అమూలకభావేన అనువిచారితాని. తథాపి “ఆచరియబుద్ధఘోసో బోధిమణ్డసమీపే జాతో”తి ఏతం పన అత్థం సాధేతుం దళ్హకారణం న దిస్సతేవ ఠపేత్వా తం మహావంసవచనం, యమ్పి **బుద్ధఘోసుప్పత్తియం** వుత్తం, తమ్పి మహావంసమేవ నిస్సాయ వుత్తవచనత్తా న దళ్హకారణం హోతీతి.

మరమ్మరట్ఠికభావకథా

ఏకచ్చే పన మరమ్మరట్ఠికా “ఆచరియబుద్ధఘోసో మరమ్మరట్ఠే **సథుం** నామ నగరతో **సీహళదీపం** గన్త్వా సఙ్గహట్ఠకథాయో అకాసీ”తి వదన్తి. తం ధమ్మానన్దేన అనుజానిత్వా “తమ్పి థోకం యుత్తిసమ్పన్నం, అహం ఏవం సద్దహామి ‘బుద్ధఘోసో దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠే **తేలఙ్గ**జాతికో’తి, తేలఙ్గజాతికా చ బహూ జనా **మరమ్మ**రట్ఠే చ **ఇన్దోచీన** రట్ఠే చ గన్త్వా వసన్తి, **తల్లైఙ?** ఇతి వోహారో చ తతోయేవ తేలఙ్గపదతో ఉప్పన్నో. తథా ‘బుద్ధఘోసో అట్ఠకథాయో కత్వా సీహళదీపతో మరమ్మరట్ఠం గన్త్వా పచ్ఛిమభాగే తత్థేవ వసీ’తిపి గహేతుం సక్కా, తస్స హి గన్థా మరమ్మరట్ఠే సీహళరట్ఠతోపి సురక్ఖితతరా హోన్తీ”తి చ వత్వా పతిట్ఠాపితం.

దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠికభావయుత్తి

బహూ పన ఆధునికా విచక్ఖణా ధమ్మానన్దాదయో “ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరో **దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠికో**”తి వదన్తి. అయం పనేత్థ యుత్తి, యేభుయ్యేన హి అట్ఠకథాటీకాకారా థేరా దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠికాయేవ. తథా హి బుద్ధవంసట్ఠకథాయ చ అభిధమ్మావతారట్ఠకథాయ చ వినయవినిచ్ఛయట్ఠకథాయ చ కారకో **ఆచరియబుద్ధదత్తత్థేరో** చోళరట్ఠే తమ్బపణ్ణినదియం **ఉరగనగరే** జాతో ఆచరియబుద్ధఘోసేన ఏకకాలికో చ. పరమత్థవినిచ్ఛయ-నామరూపపరిచ్ఛేద-అభిధమ్మత్థసఙ్గహానం కారకో **ఆచరియఅనురుద్ధత్థేరో** [ఏకచ్చే పన వదన్తి-పరమత్థవినిచ్ఛయకారకో ఏకో, నామరూపపరిచ్ఛేదఅభిధమ్మత్థసఙ్గహానం కారకో ఏకోతి ద్వే అనురుద్ధత్థేరాతి] **కఞ్చివరరట్ఠే కావేరినగరజాతికో**. ఖుద్దకనికాయపరియాపన్నఉదానాదిపాళియా సంవణ్ణనాభూతాయ పరమత్థదీపనియా కారకో **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరోపి** దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠే కఞ్చిపురజాతికో. తథేవాయమ్పీతి వేదితబ్బో. వుత్తఞ్హి **మనోరథపూరణియా** నామ అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయ నిగమనే –

> “ఆయాచితో సుమతినా, థేరేన భదన్తజోతిపాలేన;
> కఞ్చిపురాదీసు మయా, పుబ్బే సద్ధిం వసన్తేనా”తి.

ఏత్థ చ **కఞ్చిపురం** నామ మదరసనగరస్స ఈసకం పచ్ఛిమనిస్సితే దక్ఖిణదిసాభాగే పఞ్చచత్తాలీసమిలప్పమాణే పదేసే ఇదాని కఞ్జీవర ఇతి వోహారితనగరమేవ.

తథా **పపఞ్చసూదనియా** నామ మజ్ఝిమట్ఠకథాయ నిగమనేపి –

> “ఆయాచితో సుమతినా, థేరేన బుద్ధమిత్తేన;
> పుబ్బే మయూరదూత [మయూరరూప (సీ.), మయూరసుత్త (స్యా.)] పట్టనమ్హి సద్ధిం వసన్తేనా”తి – వుత్తం.

ఏత్థ చ **మయూరదూతపట్టనం** నామ ఇదాని మదరసనగరసమీపే మిలపోర ఇతి వోహరితట్ఠానన్తి పోరాణప్పవత్తిగవేసీహి వుత్తం.

ఇమాహి పన నిగమనగాథాహి దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠేయేవ నివుత్థపుబ్బతం పకాసేతి, బోధిమణ్డసమీపే వా, మరమ్మరట్ఠే వా నివుత్థపుబ్బతాయ పకాసనఞ్చ న దిస్సతి. తేన ఆచరియబుద్ధఘోసో దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠికో న హోతీతి న సక్కా పటిక్ఖిపితుం.

సమన్తపాసాదికాయమ్పి వినయట్ఠకథాయం (౩, ౧౩) ఆచరియేన ఏవం వుత్తం –

> “యం పన అన్ధకట్ఠకథాయం ‘అపరిక్ఖిత్తే పముఖే అనాపత్తీతి భూమియం వినా జగతియా పముఖం సన్ధాయ కథిత’న్తి వుత్తం, తం అన్ధకరట్ఠే పాటేక్కసన్నివేసా ఏకచ్ఛదనా గబ్భపాళియో సన్ధాయ వుత్త”న్తి.

ఇమినా పన వచనేన "అన్ధకట్ఠకథా అన్ధకరట్ఠికేహి థేరేహి కతా"తి పాకటా హోతి, ఆచరియబుద్ధఘోసోపి చ అన్ధకట్ఠకథాయ సన్ధాయభాసితమ్హి తన్దేసికగబ్భపాళిసన్నివేసాకారమ్హి సుట్ఠు జానాతి, తస్మా తన్దేసికో న హోతీతి న సక్కా వత్తున్తి.

తథా ఇమస్సపి విసుద్ధిమగ్గస్స నిగమనే – "**మోరణ్డఖేటకవత్తబ్బేనా**"తి వుత్తం. ఏత్థ చ **ఖేటో**తి పదస్స గామోతి వా, జానపదానం కస్సకానం నివాసోతి వా, ఖుద్దకనగరన్తి వా తయో అత్థా సక్కతాభిధానే పకాసితా, దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠేసు చ యావజ్జతనాపి గామో **ఖేడా**తి వోహరీయతి. తస్మా మోరణ్డవ్హయే ఖేటే జాతో మోరణ్డఖేటకో, మోరణ్డఖేటకో ఇతి వత్తబ్బో మోరణ్డఖేటకవత్తబ్బో, తేన మోరణ్డఖేటకవత్తబ్బేనాతి వచనత్థం కత్వా "మోరణ్డగామే జాతోతి వత్తబ్బేన థేరేనా"తి అత్థో గహేతబ్బో. ఇదాని పన దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠే **గున్తాజనపదే** నాగారజునకోణ్డతో ఏకపణ్ణాసమిలమత్తే (౫౧) అమరవతితో చ అట్ఠపణ్ణాసమిలమత్తే (౫౮) పదేసే **కోతనేమలిపురీ**తి చ **గున్దలపల్లీ**తి చ వోహరితం ఠానద్వయమత్థి, తత్థ చ బహూని బుద్ధసాసనికపోరాణసన్తకాని దిట్ఠాని, **నేమలీ**తి తేలగువోహారో చ మోరస్స, **గున్దలు** ఇతి చ అణ్డస్స, తస్మా తం ఠానద్వయమేవ పుబ్బే **మోరణ్డఖేటో**తి వోహరితో **ఆచరియబుద్ధఘోసస్స జాతిగామో** భవేయ్యాతి పోరాణట్ఠానగవేసీహి గహితో. యస్మా పనేతం "మోరణ్డఖేటకవత్తబ్బేనా"తి పదం "మోరణ్డగామజాతేనా"తి పదం వియ పాళినయానుచ్ఛవికం న హోతి, అఞ్ఞేహి చ బహూహి విసేసనపదేహి ఏకతో అట్ఠత్వా విసేస్యపదస్స పచ్ఛతో విసుం ఠితం, ఆగమట్ఠకథాదీసు చ న దిస్సతి, తస్మా ఏతం కేనచి తంకాలికేన ఆచరియస్స జాతిట్ఠానం సఞ్జానన్తేన పక్ఖిత్తం వియ దిస్సతీతి.

ఇమేసు పన తీసు "ఆచరియబుద్ధఘోసో బోధిమణ్డసమీపే జాతోతి చ మరమ్మరట్ఠికోతి చ దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠికో"తి చ వుత్తవచనేసు పచ్ఛిమమేవ బలవతరం హోతి ఆచరియస్సేవ వచననిస్సితత్తా, తస్మా తదేవ నిస్సాయ ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరస్స ఉప్పత్తి ఏవం వేదితబ్బా.

ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరస్స అట్ఠుప్పత్తి

ఆచరియబుద్ధఘోసో దసమే బుద్ధవస్ససతకే (౯౦౧-౧౦౦౦-బు-వ) **దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠే మోరణ్డగామే** బ్రాహ్మణకులే జాతో, సో తీసు వేదేసు చేవ సబ్బవిజ్జాసిప్పగన్థేసు చ పారఙ్గతో హుత్వా బుద్ధసాసనధమ్మం సుత్వా తమ్పి ఉగ్గణ్హితుకామో తస్మింయేవ దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠే ఏకస్మిం థేరవాదికవిహారే **మహావిహారవాసీనం** రేవతత్థేరప్పముఖానం భిక్ఖూనం సన్తికే పబ్బజ్జఞ్చేవ ఉపసమ్పదఞ్చ గణ్హిత్వా పిటకత్తయపాళిముగ్గణ్హి. సో ఏవం పిటకత్తయపాళిముగ్గణ్హన్తోయేవ అఞ్ఞాసి "అయమేకాయనమగ్గో దస్సనవిసుద్ధియా నిబ్బానసచ్ఛికిరియాయా"తి. ఆచరియుపజ్ఝాయా చ తస్స విసిట్ఠఞాణప్పభావసమ్పన్నభావం ఞత్వా "ఇమస్స బుద్ధసాసనే కిత్తిఘోసో బుద్ధస్స వియ పవత్తిస్సతీ"తి సమ్పస్సమానా "**బుద్ధఘోసో**"తి నామమకంసు. తేన వుత్తం "బుద్ధఘోసోతి గరూహి గహితనామధేయ్యేనా"తి.

సో ఏవం పిటకత్తయపాళిముగ్గణ్హిత్వా **మదరస** నగరసమీపట్ఠానభూతే **మయూరదూతపట్టనమ్హి** చ **కఞ్చిపురాదీసు** చ వసన్తో **అన్ధకట్ఠకథాయ** పరిచయం కత్వా తాయ అసన్తుట్ఠచిత్తో సీహళట్ఠకథాసుపి పరిచయం కాతుకామో తా చ పాళిభాసమారోపేత్వా అభినవీకాతుమాసీసన్తో సీహళదీపమగమాసి. తస్మిఞ్చ కాలే సీహళదీపే **మహానామో** నామ రాజా రజ్జం కారేతి, సో చ రాజా **అభయగిరివాసీసు** పసన్నో తేయేవ విసేసతో పగ్గణ్హాతి.

ఏకచ్చే పన ఆధునికా విచక్ఖణా ఏవం వదన్తి "ఆచరియబుద్ధఘోసస్స సీహళదీపాగమనేన **సిరిమేఘవణ్ణరాజ**కాలతో (౮౪౬-బు-వ) పురేతరంయేవ భవితబ్బ"న్తి. ఇదఞ్చ నేసం కారణం, తస్స రఞ్ఞో నవవస్సకాలే (౮౫౫-బు-వ) బుద్ధస్స **దాఠాధాతుకలిఙ్గరట్ఠ**తో సీహళదీపమానీతా, తతో పట్ఠాయ సీహళరాజానో అనుసంవచ్ఛరం మహన్తం ధాతుపూజాఉస్సవం కరోన్తి. యది చ ఆచరియబుద్ధఘోసో తతో పచ్ఛా సీహళదీపమాగచ్ఛేయ్య, తమ్పి పాసాదికం మహుస్సవం దిస్వా అత్తనో గన్థేసు పకాసేయ్య యథా ఫాహియం నామ చినభిక్ఖు మహానామరాజకాలే (౯౫౩-౯౭౫-బు-వ) తం దిస్వా అత్తనో అద్ధానక్కమకథాయం పకాసేసి, న పన ఆచరియస్స గన్థేసు తంపకాసనా దిస్సతి, తేనేతం ఞాయతి "ఆచరియబుద్ధఘోసో దాఠాధాతుసమ్పత్తకాలతో (౮౫౫-బు-వ) పురేతరంయేవ సీహళదీపమాగన్త్వా అట్ఠకథాయో అకాసీ"తి. తం పన న దళ్హకారణం హోతి, తిపిటకపాళియా హి అత్థసంవణ్ణనాయ యం వా తం వా అత్తనో పచ్చక్ఖదిట్ఠం పకాసేతబ్బం న హోతి, న చ అత్థసంవణ్ణనా అద్ధానక్కమకథాసదిసా. కిఞ్చ భియ్యో, సమన్తపాసాదికాయ వినయట్ఠకథాయం దీపవంసతోపి కిఞ్చి ఆనేత్వా పకాసితం, దీపవంసే చ యావ మహాసేనరాజకాలా (౮౧౯-౮౪౫-బు-వ) పవత్తి పకాసితాతి సిరిమేఘవణ్ణరాజకాలతో (౮౪౫-౮౭౩-బు-వ) పుబ్బే దీపవంసోయేవ లిఖితో న భవేయ్య. యది చ అట్ఠకథాయో తతో పుబ్బేయేవ కతా భవేయ్యుం, కథం తత్థ దీపవంసో సక్కా పకాసేతున్తి.

ఆచరియబుద్ధఘోసో పన సీహళదీపం పత్తకాలే (౯౬౫-బు-వ) **మహావిహారమేవ** గన్త్వా తత్థ సీహళమహాథేరానం సన్తికే సీహళట్ఠకథాయో సుణి. వుత్తఞ్హి సమన్తపాసాదికాయం –

"మహాఅట్ఠకథఞ్చేవ, మహాపచ్చరిమేవ చ;
కురున్దిఞ్చాతి తిస్సోపి, సీహళట్ఠకథా ఇమా.

బుద్ధమిత్తోతి నామేన, విస్సుతస్స యసస్సినో;

వినయఞ్ఞుస్స ధీరస్స, సుత్వా థేరస్స సన్తికే"తి [పరి॰ అట్ఠ॰ నిగమనకథా].

ఇమినా పన అట్ఠకథావచనేన మహాఅట్ఠకథాదీనం తిస్సన్నంయేవ అట్ఠకథానం సుతభావో దస్సితో. సమన్తపాసాదికాయం పన సఙ్ఖేపఅన్ధకట్ఠకథానమ్పి వినిచ్ఛయో దస్సితోయేవ, కస్మా పన తా ఆచరియేన సీహళత్థేరానం సన్తికే న సుతాతి? తాసు హి అన్ధకట్ఠకథా తావ అన్ధకరట్ఠికభావతో, కతపరిచయభావతో చ న సుతాతి పాకటోయేవాయమత్థో. సఙ్ఖేపట్ఠకథా పన మహాపచ్చరిట్ఠకథాయ సంఖిత్తమత్తభావతో న సుతాతి వేదితబ్బా. తథా హి **వజిరబుద్ధిటీకాయం** గన్థారమ్భసంవణ్ణనాయం [వజిర॰ టీ॰ గన్థారమ్భకథావణ్ణనా] చూళపచ్చరిట్ఠకథాఅన్ధకట్ఠకథానమ్పి **ఆది**-సద్దేన సఙ్గహితభావో వుత్తో, **సారత్థదీపనీ-విమతివినోదనీ**టీకాసు [సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౯౨ పాచిత్తియకణ్డ; వి॰ వి॰ టీ॰ ౧.గన్థారమ్భకథావణ్ణనా] పన అన్ధకసఙ్ఖేపట్ఠకథానం సఙ్గహితభావో వుత్తో, సమన్తపాసాదికాయఞ్చ చూళపచ్చరీతి నామం కుహిఞ్చిపి న దిస్సతి, మహాట్ఠకథా మహాపచ్చరీ కురున్దీ అన్ధకసఙ్ఖేపట్ఠకథాతి ఇమానియేవ నామాని దిస్సన్తి, బహూసు చ ఠానేసు "సఙ్ఖేపట్ఠకథాయం పన మహాపచ్చరియఞ్చ వుత్త"న్తిఆదినా [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౯౪] ద్విన్నమ్పి సమానవినిచ్ఛయో దస్సితో. తస్మా వజిరబుద్ధియం చూళపచ్చరీతి వుత్తట్ఠకథా మహాపచ్చరితో ఉద్ధరిత్వా సఙ్ఖేపేన కతట్ఠకథా భవేయ్య, సా చ సఙ్ఖేపేన కతత్తా **సఙ్ఖేపట్ఠకథా** నామ జాతా భవేయ్య. ఏవఞ్చ సతి మహాపచ్చరియా సుతాయ సాపి సుతాయేవ హోతీతి న సా ఆచరియేన సుతాతి వేదితబ్బా.

ఏవం సీహళట్ఠకథాయో సుణన్తస్సేవ ఆచరియబుద్ధఘోసస్స తిక్ఖగమ్భీరజవనఞాణప్పభావవిసేససమ్పన్నభావఞ్చ పరమవిసుద్ధసద్ధాబుద్ధివీరియపటిమణ్డితసీలాచారజ్జవమద్దవాదిగుణసముదయ- సముదితభావఞ్చ సకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహణసమత్థపఞ్ఞావేయ్యత్తి- యసమన్నాగతభావఞ్చ అనేకసత్థన్తరోచితసంవణ్ణనానయసుకోవిదభావఞ్చ ఞత్వా తంసవనకిచ్చపరినిట్ఠితకాలే **సఙ్ఘపాలా**దయో థేరా తం విసుద్ధిమగ్గాదిగన్థానం కరణత్థాయ విసుం విసుం ఆయాచింసు. ఏత్థ చ ఆచరియస్స యథావుత్తగుణేహి సమ్పన్నభావో అత్తనో వచనేనేవ పాకటో. వుత్తఞ్హి అత్తనో గన్థనిగమనేసు –

"పరమవిసుద్ధసద్ధాబుద్ధివీరియపటిమణ్డితేన సీలాచారజ్జవమద్దవాదిగుణసముదయసముదితేన సకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహణసమత్థేన పఞ్ఞావేయ్యత్తియసమన్నాగతేనా"తిఆది.

తత్థ **సకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహణసమత్థేనా**తి పదేన ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరో మహావిహారవాసీనం విసుద్ధత్థేరవాదీనం దేసనానయసఙ్ఖాతే సకసమయే చ మహాసఙ్ఘికాదిమహాయానికపరియోసానానం నికాయన్తరభూతానం పరేసం పిటకగన్థన్తరవాదనయసఙ్ఖాతే పరసమయే చ తథా తంకాలికఅఞ్ఞతిత్థియసమణబ్రాహ్మణానం వేదత్తయాదిసఙ్ఖాతే పరసమయే చ కోవిదో, తేసం సకసమయపరసమయానం దురోగాహదుబ్బోధత్థసఙ్ఖాతే గహనట్ఠానేపి చ ఓగాహితుం సమత్థోతి దీపేతి. **పఞ్ఞావేయ్యత్తియసమన్నాగతో**తి పదేన ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరో పోరాణట్ఠకథాయో సఙ్ఖిపితుఞ్చ పటిసఙ్ఖరితుఞ్చ సమత్థోతి దీపేతీతి వేదితబ్బో.

ఆయాచనకారణం

కస్మా పన తే తం ఆయాచింసూతి? వుచ్చతే, మహావిహారవాసినో హి ఆదితోయేవ పట్ఠాయ పిటకత్తయం యథా తీసు సఙ్గీతీసు పాళిభాసాయ సఙ్గీతం, యథా చ **వట్టగామణిరాజ**కాలే (౪౫౫-౪౬౭-బు-వ) పోత్థకేసు ఆరోపితం, తథా పోరాణం పాళిపిటకమేవ ఉగ్గణ్హన్తి చేవ వాచేన్తి చ, న సక్కతారోపితపిటకం. అట్ఠకథాయో చ తివస్ససతమత్తతో పురే కతా. తథా హి అట్ఠకథాసు **వసభరాజ**కాలతో (౬౦౯-౬౫౩-బు-వ) పచ్ఛా సీహళికత్థేరానఞ్చేవ అఞ్ఞేసఞ్చ వత్థు న దిస్సతి ఠపేత్వా **మహాసేన**రాజవత్థుం [పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౩౬-౨౩౭], యావ ఆచరియబుద్ధఘోసకాలాపి చ తా ఏవ పోరాణట్ఠకథాయో అత్థి న అభినవీకతా. తేన తేసం పిటకేసు యేభుయ్యేన జనా పరిచయం కాతుం అసఞ్జాతాభిలాసా హోన్తి అసఞ్జాతుస్సాహా. దీపన్తరేసు చ అత్తనో పిటకం పత్థరాపేతుం న సక్కోన్తి అట్ఠకథానం దీపభాసాయ అభిసఙ్ఖతత్తా. అభయగిరివాసినో పన వట్టగామణిరాజకాలతో పట్ఠాయ సక్కతభాసారోపితం ధమ్మరుచినికాయాదిపిటకమ్పి మహాయానపిటకమ్పి నవం నవం పరియాపుణన్తి చేవ వాచేన్తి చ, తేన తేసం పిటకేసు యేభుయ్యేన జనా పరిచయం కాతుం సఞ్జాతాభిలాసా హోన్తి సఞ్జాతుస్సాహా, నవం నవమేవ హి సత్తా పియాయన్తి. తతోయేవ తే దీపన్తరేసుపి అత్తనో వాదం పత్థరాపేతుం సక్కోన్తి. తస్మా తే మహావిహారవాసినో థేరా అత్తనో సీహళట్ఠకథాయో పాళిభాసాయ అభిసఙ్ఖరితుకామా తథా కాతుం సమత్థం ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరస్స ఞాణప్పభావవిసేసం యథావుత్తగుణసమ్పన్నభావఞ్చ ఞత్వా ఆయాచింసూతి వేదితబ్బం.

విసుద్ధిమగ్గస్స కరణం

తేసు తావ విసుద్ధిమగ్గం ఆచరియబుద్ధఘోసో సఙ్ఘపాలత్థేరేన అజ్ఝేసితో మహావిహారస్స దక్ఖిణభాగే పధానఘరే మహానిగమస్సామినో పాసాదే [పరి॰ అట్ఠ॰ నిగమనకథా] వసన్తో అకాసి. ఏత్తావతా చ “సో పనేస విసుద్ధిమగ్గో కేన కతో, కదా కతో, కత్థ కతో, కస్మా కతో”తి ఇమేసం పఞ్హానమత్థో విత్థారేన విభావితో హోతి.

ఇదాని కిమత్థం కతోతిఆదీనం పఞ్హానమత్థం పకాసయిస్సామ. తత్థ **కిమత్థం కతో**తి ఏతస్స పన పఞ్హస్స అత్థో ఆచరియేనేవ పకాసితో. కథం?

“సుదుల్లభం లభిత్వాన, పబ్బజ్జం జినసాసనే;
సీలాదిసఙ్గహం ఖేమం, ఉజుం మగ్గం విసుద్ధియా.

యథాభూతం అజానన్తా, సుద్ధికామాపి యే ఇధ;
విసుద్ధిం నాధిగచ్ఛన్తి, వాయమన్తాపి యోగినో.

తేసం పామోజ్జకరణం, సువిసుద్ధవినిచ్ఛయం;
మహావిహారవాసీనం, దేసనానయనిస్సితం.

విసుద్ధిమగ్గం భాసిస్సం, తం మే సక్కచ్చ భాసతో;
విసుద్ధికామా సబ్బేపి, నిసామయథ సాధవో”తి [విసుద్ధి॰ ౧.౨].

తస్మా ఏస విసుద్ధిమగ్గో విసుద్ధిసఙ్ఖాతనిబ్బానకామానం సాధుజనానం సీలసమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతస్స విసుద్ధిమగ్గస్స యాథావతో జాననత్థాయ కతోతి పధానప్పయోజనవసేన వేదితబ్బో. అప్పధానప్పయోజనవసేన పన చతూసు ఆగమట్ఠకథాసు గన్థసల్లహుకభావత్థాయపి కతోతి వేదితబ్బో. తథా హి వుత్తం **ఆగమట్ఠకథాసు** –

“మజ్ఝే విసుద్ధిమగ్గో, ఏస చతున్నమ్పి ఆగమానఞ్హి;
ఠత్వా పకాసయిస్సతి, తత్థ యథాభాసితమత్థం;
ఇచ్చేవ మే కతో”తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా].

తన్నిస్సయో

కిం నిస్సాయ కతోతి ఏతస్సపి పఞ్హస్స అత్థో ఆచరియేనేవ పకాసితో. వుత్తఞ్హి ఏత్థ గన్థారమ్భే –

"మహావిహారవాసీనం, దేసనానయనిస్సిత"న్తి [విసుద్ధి. ౧.౨].

తథా నిగమనేపి –

"తేసం సీలాదిభేదానం, అత్థానం యో వినిచ్ఛయో;
పఞ్చన్నమ్పి నికాయానం, వుత్తో అట్ఠకథానయే.

సమాహరిత్వా తం సబ్బం, యేభుయ్యేన సనిచ్ఛయో;
సబ్బసఙ్కరదోసేహి, ముత్తో యస్మా పకాసితో"తి [దీ. ని. అట్ఠ. ౧.గన్థారమ్భకథా].

ఇమినా పన వచనేన అయమత్థో పాకటో హోతి – "విసుద్ధిమగ్గం కురుమానో ఆచరియో మహావిహారవాసీనం దేసనానయసఙ్ఖాతా పఞ్చన్నమ్పి నికాయానం పోరాణట్ఠకథాయో నిస్సాయ తాసు వుత్తం గహేతబ్బం సబ్బం వినిచ్ఛయం సమాహరిత్వా అకాసీ"తి. తస్మా యా యా ఏత్థ పదవణ్ణనా వా వినిచ్ఛయో వా సాధకవత్థు వా దస్సీయతి, తం సబ్బం తస్స తస్స నిద్ధారితపాళిపదస్సనికాయసంవణ్ణనాభూతాయ పోరాణసీహళట్ఠకథాతో ఆనేత్వా భాసాపరివత్తనవసేనేవ దస్సితన్తి వేదితబ్బం. అయమ్పి హి విసుద్ధిమగ్గో న కేవలం అత్తనో ఞాణప్పభావేన కతో, విసుం పకరణభావేన చ, అథ ఖో చతున్నమ్పి ఆగమట్ఠకథానం **అవయవభావేనేవ** కతో. వుత్తఞ్హి తాసం నిగమనే –

"ఏకూనసట్ఠిమత్తో, విసుద్ధిమగ్గోపి భాణవారేహి;
అత్థప్పకాసనత్థాయ, ఆగమానం కతో యస్మా.

తస్మా తేన సహాయం, అట్ఠకథా భాణవారగణనాయ;
సుపరిమితపరిచ్ఛిన్నం, చత్తాలీససతం హోతీ"తిఆది [దీ. ని. అట్ఠ. ౩.నిగమనకథా].

యా పన విసుద్ధిమగ్గే మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధినిద్దేసే "అయం తావ విసుద్ధికథాయం నయో. అరియవంసకథాయం పనా"తిఆదినా [విసుద్ధి. ౨.౭౧౪] ద్వే కథా వుత్తా, తాపి మహావిహారవాసీనం దేసనానయే అన్తోగధా ఇమస్స విసుద్ధిమగ్గస్స నిస్సయాయేవాతి వేదితబ్బాతి.

తక్కరణప్పకారో

కేన పకారేన కతోతి ఏత్థ అనన్తరపఞ్హే వుత్తప్పకారేనేవ కతో. తథా హి ఆచరియో సంయుత్తనికాయతో

"సీలే పతిట్ఠాయ నరో సపఞ్ఞో, చిత్తం పఞ్ఞఞ్చ భావయం;

ఆతాపీ నిపకో భిక్ఖు, సో ఇమం విజటయే జట"న్తి [సం॰ ని॰ ౧.౨౩] –

ఇమం గాథం పఠమం దస్సేత్వా తత్థ పధానవసేన వుత్తా సీలసమాధిపఞ్ఞాయో విసుం విసుం విత్థారతో విభజిత్వా అకాసి. ఏవం కురుమానో చ పఞ్చహిపి నికాయేహి సీలసమాధిపఞ్ఞాపటిసంయుత్తాని సుత్తపదాని ఉద్ధరిత్వా తేసం అత్థఞ్చ సీహళట్ఠకథాహి భాసాపరివత్తనవసేన దస్సేత్వా తాసు వుత్తాని సీహళికవత్థూని చ వినిచ్ఛయే చ పకాసేసి. విసేసతో పన తస్మిం కాలే పాకటా సకసమయవిరుద్ధా సమయన్తరా చ బహూసు ఠానేసు దస్సేత్వా సహేతుకం పటిక్ఖిత్తా. కథం?

తత్థ హి **చరియావణ్ణనాయం** "తత్ర పురిమా తావ తిస్సో చరియా పుబ్బాచిణ్ణనిదానా ధాతుదోసనిదానా చాతి ఏకచ్చే వదన్తి. పుబ్బే కిర ఇట్ఠప్పయోగసుభకమ్మబహులో రాగచరితో హోతి, సగ్గా వా చవిత్వా ఇధూపపన్నో. పుబ్బే ఛేదనవధబన్ధనవేరకమ్మబహులో దోసచరితో హోతి, నిరయనాగయోనీహి వా చవిత్వా ఇధూపపన్నో. పుబ్బే మజ్జపానబహులో సుతపరిపుచ్ఛావిహీనో చ మోహచరితో హోతి, తిరచ్ఛానయోనియా వా చవిత్వా ఇధూపపన్నోతి ఏవం పుబ్బాచిణ్ణనిదానాతి వదన్తి. ద్విన్నం పన ధాతూనం ఉస్సన్నత్తా పుగ్గలో మోహచరితో హోతి పథవీధాతుయా చ ఆపోధాతుయా చ. ఇతరాసం ద్విన్నం ఉస్సన్నత్తా దోసచరితో. సబ్బాసం సమత్తా పన రాగచరితోతి. దోసేసు చ సేమ్హాధికో రాగచరితో హోతి. వాతాధికో మోహచరితో. సేమ్హాధికో వా మోహచరితో. వాతాధికో రాగచరితోతి ఏవం ధాతుదోసనిదానాతి వదన్తీ"తి ఏకచ్చేవాదం దస్సేత్వా సో "తత్థ యస్మా పుబ్బే ఇట్ఠప్పయోగసుభకమ్మబహులాపి సగ్గా చవిత్వా ఇధూపపన్నాపి చ న సబ్బే రాగచరితాయేవ హోన్తి, న ఇతరే వా దోసమోహచరితా. ఏవం ధాతూనఞ్చ యథావుత్తేనేవ నయేన ఉస్సదనియమో నామ నత్థి. దోసనియమే చ రాగమోహద్వయమేవ వుత్తం, తమ్పి చ పుబ్బాపరవిరుద్ధమేవ. తస్మా సబ్బమేతం అపరిచ్ఛిన్నవచన"న్తి [విసుద్ధి॰ ౧.౪౪] పటిక్ఖిత్తో. తం **పరమత్థమఞ్జూసాయ** నామ **విసుద్ధిమగ్గమహాటీకాయం** "ఏకచ్చేతి **ఉపతిస్సత్థేరం** సన్ధాయాహ, తేన హి **విముత్తిమగ్గే** తథా వుత్త"న్తిఆదినా వణ్ణితం [విసుద్ధి॰ టీ॰ ౧.౪౪].

విముత్తిమగ్గపకరణం

కో సో **విముత్తిమగ్గో** నామ? విసుద్ధిమగ్గో వియ సీలసమాధిపఞ్ఞానం విసుం విసుం విభజిత్వా దీపకో ఏకో పటిపత్తిగన్థో. తత్థ హి –

"సీలం సమాధి పఞ్ఞా చ, విముత్తి చ అనుత్తరా;

అనుబుద్ధా ఇమే ధమ్మా, గోతమేన యసస్సినా"తి [దీ. ని. ౨.౧౮౬; అ. ని. ౪.౧] –

ఇమం గాథం పఠమం దస్సేత్వా తదత్థవణ్ణనావసేన సీలసమాధిపఞ్ఞావిముత్తియో విసుం విసుం విభజిత్వా దీపితా. సో పన గన్థో ఇదాని **చీనరట్ఠే**యేవ దిట్ఠో, చీనభాసాయ చ పరివత్తితో (౧౦౪౮-ఋ-వ) **సఙ్ఘపాలేన** నామ భిక్ఖునా. కేన పన సో కుతో చ తత్థ ఆనీతోతి న పాకటమేతం. తస్స పన సఙ్ఘపాలస్స ఆచరియో **గుణభద్రో** నామ మహాయానికో భిక్ఖు మజ్ఝిమఇన్దియదేసికో, సో ఇన్దియరట్ఠతో చీనరట్ఠం గచ్ఛన్తో పఠమం సీహళదీపం గన్త్వా తతో (౯౭౮-ఋ-వ) చీనరట్ఠం గతో. తదా సో తేన ఆనీతో భవేయ్య [విముత్తిమగ్గ, విసుద్ధిమగ్గ].

తస్మిఞ్హి విముత్తిమగ్గే పుబ్బాచిణ్ణనిదానదస్సనం ధాతునిదానదస్సనఞ్చ యథేవ విసుద్ధిమగ్గే ఏకచ్చేవాదో, తథేవాగతం. దోసనిదానదస్సనే పన "సేమ్హాధికో రాగచరితో, **పిత్తాధికో దోసచరితో**, వాతాధికో మోహచరితో. సేమ్హాధికో వా మోహచరితో, వాతాధికో రాగచరితో"తి తిణ్ణమ్పి రాగదోసమోహానం దోసనియమో వుత్తో. ఆచరియబుద్ధఘోసేన దిట్ఠవిముత్తిమగ్గపోత్థకే పన "పిత్తాధికో దోసచరితో"తి పాఠో ఊనో భవేయ్య.

అఞ్ఞానిపి బహూని విసుద్ధిమగ్గే పటిక్ఖిత్తాని తత్థ విముత్తిమగ్గే గహేతబ్బభావేన దిస్సన్తి. కథం?

సీలనిద్దేసే (౧, ౮-పిట్ఠే) "అఞ్ఞే పన సిరట్ఠో సీలత్థో, సీతలత్థో సీలత్థోతి ఏవమాదినాపి నయేనేత్థ అత్థం వణ్ణయన్తీ"తి పటిక్ఖిత్తో అత్థోపి తత్థ గహేతబ్బభావేన దిస్సతి.

తథా **ధుతఙ్గనిద్దేసే** (౧, ౭౮-పిట్ఠే) "యేసమ్పి కుసలత్తికవినిముత్తం ధుతఙ్గం, తేసం అత్థతో ధుతఙ్గమేవ నత్థి, అసన్తం కస్స ధుననతో ధుతఙ్గం నామ భవిస్సతి, ధుతగుణే సమాదాయ వత్తతీతి వచనవిరోధోపి చ నేసం ఆపజ్జతి, తస్మా తం న గహేతబ్బ"న్తి పటిక్ఖిత్తం **పఞ్ఞత్తిధుతఙ్గమ్పి** తత్థ దిస్సతి. మహాటీకాయం (౧-౧౦౪) పన "యేసన్తి **అభయగిరివాసికే** సన్ధాయాహ, తే హి ధుతఙ్గం నామ పఞ్ఞత్తీతి వదన్తీ"తి వణ్ణితం.

తథా **పథవీకసిణనిద్దేసే** (౧, ౧౪౪) "పటిపదావిసుద్ధి నామ ససమ్భారికో ఉపచారో, ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా నామ అప్పనా, సమ్పహంసనా నామ పచ్చవేక్ఖణాతి ఏవమేకే వణ్ణయన్తీ"తిఆదినా పటిక్ఖిత్తఏకేవాదోపి తత్థ దిస్సతి. మహాటీకాయం (౧, ౧౭౨) పన "ఏకేతి అభయగిరివాసినో"తి వణ్ణితం.

తథా **ఖన్ధనిద్దేసే** (౨, ౮౦-పిట్ఠే) "బలరూపం సమ్భవరూపం జాతిరూపం రోగరూపం ఏకచ్చానం మతేన మిద్ధరూప"న్తి ఏవం అఞ్ఞానిపి రూపాని ఆహరిత్వా పోరాణట్ఠకథాయం తేసం పటిక్ఖిత్తభావో పకాసితో. మహాటీకాయం "ఏకచ్చానన్తి అభయగిరివాసీన"న్తి వణ్ణితం. తేసు జాతిరూపం మిద్ధరూపఞ్చ **విముత్తిమగ్గే** దిస్సతం. న కేవలం దస్సనమత్తమేవ, అథ ఖో

మిద్ధరూపస్స అత్థిభావోపి “మిద్ధం నామ తివిధం ఆహారజం ఉతుజం చిత్తజఞ్చాతి. తేసు **చిత్తజమేవ నీవరణం** హోతి, సేసా పన ద్వే అరహతోపి భవేయ్యు”న్తిఆదినా సాధితో.

ఏత్తావతా చ విముత్తిమగ్గే విసుద్ధిమగ్గేన అసమానట్ఠానం వుత్తభావో చ అభయగిరివాసీహి తస్స గన్థస్స పటిగ్గహితభావో చ సక్కా ఞాతుం. అఞ్ఞానిపి పన ఈదిసాని అసమానవచనాని బహూని తత్థ సంవిజ్జన్తియేవ, తాని పన సబ్బాని న సక్కా ఇధ దస్సేతుం.

యేభుయ్యేన పనస్స కరణప్పకారో విసుద్ధిమగ్గస్స వియ హోతి. యా యా హి పాళి అభిధమ్మవిభఙ్గతో వా పటిసమ్భిదామగ్గతో వా అఞ్ఞసుత్తన్తేహి వా ఆనేత్వా సాధకభావేన విసుద్ధిమగ్గే దస్సియతి, తత్థపి సా సా పాళి యేభుయ్యేన దిస్సతేవ. తాసు కఞ్చిమత్తం ఉద్ధరిత్వా అనుమిననత్థాయ దస్సయిస్సామ.

యా విసుద్ధిమగ్గే (౧, ४౭-పిట్ఠే) “పఞ్చ సీలాని పాణాతిపాతస్స పహానం సీల”న్తిఆదికా పటిసమ్భిదామగ్గపాళి దస్సితా, సా విముత్తిమగ్గేపి దిస్సతేవ.

యఞ్చ విసుద్ధిమగ్గే (౧, ౧౩౭-పిట్ఠే) “సమాధి కామచ్ఛన్దస్స పటిపక్ఖో…పే.… విచారో విచికిచ్ఛాయా”తి వచనం **పేటకే** వుత్తన్తి దస్సితం, తఞ్చ తత్థపి తథేవ దస్సేత్వా **“తిపేటకే** వుత్త”న్తి నిద్దిట్ఠం. **తిపేటకే**తి నామఞ్చ పేటకోపదేసమేవ సన్ధాయ వుత్తం భవేయ్య. తత్థ హి వివిచ్చేవ కామేహీతి పాఠసంవణ్ణనాయం “అలోభస్స పారిపూరియా కామేహి వివేకో సమ్పజ్జతి, అదోసస్స. అమోహస్స పారిపూరియా అకుసలేహి ధమ్మేహి వివేకో సమ్పజ్జతీ”తి పాఠస్స తిపేటకే వుత్తభావో దస్సితో. సో చ పాఠో పేటకోపదేసే (౨౬౨-పిట్ఠే) “తత్థ అలోభస్స పారిపూరియా వివిత్తో హోతి కామేహీ”తిఆదినా దిస్సతి.

యథా చ విసుద్ధిమగ్గే (౧, ౨౫౮-పిట్ఠే) “అయమ్పి ఖో భిక్ఖవే ఆనాపానస్సతిసమాధి భావితో”తిఆదికా పాళి మహావగ్గసంయుత్తకతో ఆనేత్వా దస్సితా, తథేవ తత్థపి.

యథా చ విసుద్ధిమగ్గే (౧, ౨౭౨-పిట్ఠే) “అస్సాసాదిమజ్ఝపరియోసానం సతియా అనుగచ్ఛతో”తిఆది పాళి చ (౧, ౨౭౩-పిట్ఠే) కకచూపమపాళి చ పటిసమ్భిదామగ్గతో ఆనేత్వా దస్సితా, తథేవ తత్థపి.

యథా చ విసుద్ధిమగ్గే (౨, ౬౯-పిట్ఠే) “కతమా చిన్తామయా పఞ్ఞా”తిఆదికా చ పాళి “తత్థ కతమం ఆయకోసల్ల”న్తిఆదికా చ పాళి (౨, ౭౧-పిట్ఠే) “దుక్ఖే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా”తిఆదికా చ పాళి అభిధమ్మవిభఙ్గతో ఆనేత్వా దస్సితా, తథేవ తత్థపి. సబ్బాపి చ తత్థ వుత్తా ఏకవిధదువిధాదిపఞ్ఞాపభేదకథా విసుద్ధిమగ్గే వుత్తకథాయ యేభుయ్యేన సమానాయేవ.

“యేన చక్ఖుపసాదేన, రూపాని మనుపస్సతి;

పరిత్తం సుఖుమం ఏతం, ఊకాసిరసమూపమ”న్తి [విసుద్ధి॰ ౨.४౩౬; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౫౯౬] –

అయమ్పి గాథా విముత్తిమగ్గేపి ఆయస్మతా సారిపుత్తత్థేరేన భాసితభావేనేవ దస్సితా. **ఊకాసిరసమూపమ**న్తి పదం పన **ఊకాసమూపమ**న్తి తత్థ దిస్సతి, తఞ్చ పరమ్పరలేఖకానం పమాదలేఖమత్తమేవ సియా.

చతూసు సచ్చేసు విసుద్ధిమగ్గే వియ వచనత్థతో లక్ఖణతో అనూనాధికతో కమతో అన్తోగధానం పభేదతో ఉపమాతో చ వినిచ్ఛయో దస్సితో, సో చ యేభుయ్యేన విసుద్ధిమగ్గేన [విసుద్ధి॰ ౨.౫౩౦] సమానోయేవ.

యథా చ విసుద్ధిమగ్గే (౨, ౨౪౨-౨౪౫) సమ్మసనఞాణకథాయం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం అతీతాదిఏకాదసవిధేన చ అనిచ్చాదిలక్ఖణత్తయేన చ విసుం విసుం సమ్మసననయో దస్సితో, తథేవ తత్థపి. చక్ఖాదిజరామరణపరియోసానేసు పన ధమ్మేసు ధమ్మవిచారపరియోసానానం సట్ఠియా ఏవ ధమ్మానం అనిచ్చాదిలక్ఖణత్తయేన సమ్మసననయో తత్థ దస్సితో.

విసుద్ధిమగ్గే పన దిట్ఠివిసుద్ధినిద్దేసే (౨, ౨౩౦-౨౩౨-పిట్ఠేసు) వుత్తా "యమకం నామరూపఞ్చ...పే॰... ఉభో భిజ్జన్తి పచ్చయా"తి గాథా చ, "న చక్ఖుతో జాయరే"తిఆదికా ఛ గాథాయో చ, "న సకేన బలేన జాయరే"తిఆదికా ఛ గాథాయో చ విముత్తిమగ్గే భఙ్గానుపస్సనాఞాణకథాయం దస్సితా. తాసు అప్పమత్తకోయేవ పాఠభేదో దిస్సతి.

విసుద్ధిమగ్గే (౨, ౨౬౧-౨-పిట్ఠేసు) అరూపసత్తకేసు అరియవంసకథానయేన వుత్తో కలాపతో చ యమకతో చ సమ్మసననయో విముత్తిమగ్గే ఏత్థేవ భఙ్గానుపస్సనాఞాణకథాయం దస్సితో.

విముత్తిమగ్గే బుద్ధానుస్సతికథాయం లోకవిదూతి పదస్స అత్థవణ్ణనాయం సత్తలోకసఙ్ఖారలోకవసేన **ద్వేయేవ లోకా** దస్సితా, న పన ఓకాసలోకో యథా విసుద్ధిమగ్గే (౧, ౧౯౯-౨౦౦-పిట్ఠేసు).

ఏత్తావతా చ విముత్తిమగ్గో నామ గన్థో కీదిసోతి సక్కా అనుమినితుం. సో పన యథా న మహావిహారవాసీనం గన్థో హోతి, ఏవం మహాయానికానమ్పి న హోతియేవ థేరవాదపిటకమేవ నిస్సాయ కతభావతో. యస్మా పన తత్థ న కిఞ్చిపి సీహళదీపికం నామం వా థేరవాదో వా దిస్సతి, తస్మా సో సీహళదీపే కతగన్థోపి న హోతి. ఇన్దియరట్ఠికం పన నామఞ్చ వోహారో చ తత్థ బహూసు ఠానేసు దిస్సతి, తస్మా ఇన్దియరట్ఠే కతగన్థోవ భవేయ్య. యస్మా చస్స పేటకోపదేసం నిస్సితభావో బహూసు ఠానేసు దిస్సతి, విసేసతో పన మిద్ధరూపస్స అత్థిభావో చ, అరహతోపి తస్స అత్థిభావో చ తమేవ నిస్సాయ దస్సీయతి, **పటిసమ్భిదామగ్గగణ్ఠిపదే** చ పేటకేతి పదస్స [పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౩౬] అత్థవణ్ణనాయం "సుత్తన్తపిటకత్థాయ అట్ఠకథా పేటకం **మహిసాసకానం** గన్థో"తి వణ్ణితో. తస్మా ఏసో విముత్తిమగ్గో మహిసాసకనికాయికేన కతో భవేయ్యాతి అమ్హాకం మతి.

నిస్సయట్ఠకథావిభావనా

విసుద్ధిమగ్గో పన న కేవలం పుబ్బే వుత్తప్పకారేనేవ కతో, అథ ఖో వుచ్చమానప్పకారేనాపి. తథా హి ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరో పోరాణట్ఠకథాహి సమాహరిత్వా భాసాపరివత్తనవసేన దస్సేన్తోపి యా యా అత్థవణ్ణనా వా వినిచ్ఛయో వా సంసయితబ్బో హోతి, తత్థ తత్థ వినయట్ఠకథాయం వుత్తన్తి వా (౧, ౨౬౩), వినయట్ఠకథాసు వుత్తం, మజ్ఝిమట్ఠకథాసు పనాతి వా (౧, ౭౦), అఙ్గుత్తరభాణకాతి వా (౧, ౭౨), అట్ఠకథాచరియానం మతానుసారేన వినిచ్ఛయోతి వా (౧, ౯౯), వుత్తమ్పి చేతం అట్ఠకథాసూతి వా (౧, ౧౧౮), తం అట్ఠకథాసు పటిక్ఖిత్తన్తి వా (౧, ౧౩౪), దీఘభాణకసంయుత్తభాణకానం మతన్తి వా, మజ్ఝిమభాణకా ఇచ్ఛన్తీతి వా (౧, ౨౬౭), అట్ఠకథాసు వినిచ్ఛయోతి వా, ఏవం తావ దీఘభాణకా, మజ్ఝిమభాణకా పనాహూతి వా (౧, ౨౭౭), అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం పన…పే.… అయం కమో వుత్తో, సో పాళియా న సమేతీతి వా (౧, ౩౦౯), ఏవం తావ మజ్ఝిమభాణకా, సంయుత్తభాణకా పనాతి వా (౨, ౬౨), సంయుత్తట్ఠకథాయం వుత్తన్తి వా (౨, ౬౩), అట్ఠకథాయం పనాతి వా (౨, ౮౦) ఏవం తంతంఅత్థవణ్ణనావినిచ్ఛయానం నిస్సయమ్పి విభావేత్వా పచ్ఛిమజనానం ఉప్పజ్జమానసంసయం వినోదేన్తోయేవ తే దస్సేసి.

తేనిమస్స విసుద్ధిమగ్గస్స కరణకాలే సబ్బాపి సీహళట్ఠకథాయో ఆచరియస్స సన్తికే సన్తీతి చ, పుబ్బేయేవ తా ఆచరియేన సీహళత్థేరానం సన్తికే సుతాతి చ, తాహి గహేతబ్బం సబ్బం గహేత్వా అయం విసుద్ధిమగ్గో ఆచరియేన లిఖితోతి చ అయమత్థో అతివియ పాకటో హోతి. తస్మా యం మహావంసే –

“సఙ్ఖేపో గాథాద్వయం తస్సా’దాసి సామత్థియం తవా”తిఆదినా “గాథాద్వయమేవ ఓలోకేత్వా కిఞ్చిపి అఞ్ఞం పోత్థకం అనోలోకేత్వా ఆచరియబుద్ధఘోసో విసుద్ధిమగ్గం అకాసీ”తి అధిప్పాయేన అభిత్థుతివచనం వుత్తం, తం అభిత్థుతిమత్తమేవాతి వేదితబ్బం.

పోరాణవచనదస్సనం

న కేవలం ఆచరియో అట్ఠకథాయోయేవ నిస్సయభావేన దస్సేసి, అథ ఖో “పోరాణా పనాహూ”తిఆదినా పోరాణానం వచనమ్పి దస్సేసియేవ. తదేత్థ ద్వావీసతియా ఠానేసు దిట్ఠం [విసుద్ధిం ౧.౧౫, ౧౩౭, ౧౪౨, ౨౧౭, ౨౫౨, ౩౦౩; ౨.౫౮౧, ౬౭౫-౬౭౬, ౬౮౯, ౭౦౬, ౭౩౬, ౭౪౫, ౭౪౬, ౭౪౯,౭౫౫, ౭౭౮, ౮౩౯]. కే పనేతే పోరాణా నామ? యావ చతుత్థసఙ్గీతికాలా సఙ్గీతికారేసు పరియాపన్నా వా తాదిసా వా మహాథేరాతి వేదితబ్బా. తథా హి పటిసమ్భిదామగ్గే (౨౯౨-౩-పిట్ఠేసు).

“ఓభాసే చేవ ఞాణే చ, పీతియా చ వికమ్పతి…పే॰…
ధమ్ముద్ధచ్చకుసలో హోతి, న చ విక్ఖేపం గచ్ఛతీ”తి –

ఏవమాగతా గాథాయో ఇధ (౨౭౩-౪-పిట్ఠేసు) పోరాణానం వచనభావేన దస్సితా. యది చిమా గాథాయో సఙ్గీతికారేహి పక్ఖిత్తా భవేయ్యుం యథా పరివారపాళియం (౩-పిట్ఠే) ఆగతా ఆచరియపరమ్పరాదీపికా గాథాయో, తా హి సమన్తపాసాదికాయం (౧, ౪౬-పిట్ఠే) పోరాణవచనభావేన దస్సితా, ఏవం సతి తేయేవ సఙ్గీతికారా పోరాణాతి వేదితబ్బా. అథ పటిసమ్భిదామగ్గదేసకేనేవ భాసితా భవేయ్యుం, తే వియ గరుకరణీయా పచ్ఛయికా సద్ధాయితబ్బకా మహాథేరా పోరాణాతి వేదితబ్బా. సమన్తపాసాదికాసుమఙ్గలవిలాసినీఆదీసు “పోరాణా పన ఏవం వణ్ణయన్తీ”తిఆదినా వుత్తట్ఠానేసుపి తాదిసావ ఆచరియా పోరాణాతి వుత్తా.

వినయట్ఠకథాకరణం

ఆచరియో పన ఇమం విసుద్ధిమగ్గపకరణం యథావుత్తప్పకారేన కత్వా అఞ్ఞాపి తిపిటకట్ఠకథాయో అనుక్కమేన అకాసి. కథం? సమన్తపాసాదికం నామ వినయట్ఠకథం **బుద్ధసిరిత్థేరేన** అజ్ఝేసితో మహావిహారస్స దక్ఖిణభాగే పధానఘరపరివేణే **మహానిగమస్సామి**నో పాసాదే వసన్తో అకాసి. సా పనేసా **సిరిపాలో**తి నామన్తరస్స **మహానామ**రఞ్ఞో వీసతిమవస్సే (౯౨౩-బు-వ) ఆరద్ధా ఏకవీసతిమవస్సే (౯౨౪-బు-వ) నిట్ఠానప్పత్తా అహోసి. తఞ్చ పన కరోన్తో మహామహిన్దత్థేరేనాభతం సీహళభాసాయ సఙ్ఖతం మహాఅట్ఠకథం తస్సా సరీరం కత్వా మహాపచ్చరీకురున్దీసఙ్ఖేపఅన్ధకట్ఠకథాహి చ గహేతబ్బం గహేత్వా సీహళదీపే యావ **వసభరాజ**కాలా పాకటానం పోరాణ వినయధరమహాథేరానం వినిచ్ఛయభూతం థేరవాదమ్పి పక్ఖిపిత్వా అకాసి. వుత్తఞ్హేతం సమన్తపాసాదికాయం –

“సంవణ్ణనం తఞ్చ సమారభన్తో, తస్సా మహాఅట్ఠకథం సరీరం;
కత్వా మహాపచ్చరియం తథేవ, కురున్దినామాదిసు విస్సుతాసు.

వినిచ్ఛయో అట్ఠకథాసు వుత్తో, యో యుత్తమత్థం అపరిచ్చజన్తో;
తతోపి అన్తోగధథేరవాదం, సంవణ్ణనం సమ్మ సమారభిస్స”న్తి చ.

“మహామేఘవనుయ్యానే, భూమిభాగే పతిట్ఠితో;
మహావిహారో యో సత్థు, మహాబోధివిభూసితో.

యం తస్స దక్ఖిణే భాగే, పధానఘరముత్తమం;
సుచిచారిత్తసీలేన, భిక్ఖుసఙ్ఘేన సేవితం.

ఉళారకులసమ్భూతో, సఙ్ఘుపట్ఠాయకో సదా;
అనాకులాయ సద్ధాయ, పసన్నో రతనత్తయే.

మహానిగమసామీతి, విస్సుతో తత్థ కారయి;
చారుపాకారసఞ్చితం, యం పాసాదం మనోరమం.

సన్దచ్ఛాయతరూపేతం, సమ్పన్నసలిలాసయం;
వసతా తత్ర పాసాదే, మహానిగమసామినో.

సుచిసీలసమాచారం, థేరం **బుద్ధసిరివ్హయం;**
యా ఉద్దిసిత్వా ఆరద్ధా, ఇద్ధా వినయవణ్ణనా.

పాలయన్తస్స సకలం, లఙ్కాదీపం నిరబ్బుదం;

రఞ్ఞో **సిరినివాసస్స** [సిరియా నివాసట్ఠానభూతస్స సిరిపాలనామకస్స రఞ్ఞో (విమతి, అన్తిమవిట్టే)], **సిరిపాల**యసస్సినో.

సమవీసతిమే వస్సే, జయసంవచ్ఛరే అయం;
ఆరద్ధా **ఏకవీసమ్హి,** సమ్పత్తే పరినిట్ఠితా.

ఉపద్దవాకులే లోకే, నిరుపద్దవతో అయం;
ఏకసంవచ్ఛరేనేవ, యథా నిట్ఠం ఉపాగతా"తి [పరి॰ అట్ఠ॰ నిగమనకథా] చ.

అయఞ్చ సమన్తపాసాదికా వినయట్ఠకథా అధునా ముద్దితఛట్ఠసఙ్గీతిపోత్థకవసేన సహస్సతో ఉపరి అట్ఠపణ్ణాసాధికతిసతమత్తపిట్ఠపరిమాణా (౧౩౫౮) హోతి, తస్సా చ ఏకసంవచ్ఛరేన నిట్ఠాపితత్తం ఉపనిధాయ చతువీసాధికసత్తసతమత్తపిట్ఠపరిమాణో (౭౨౪) విసుద్ధిమగ్గోపి అన్తమసో ఛప్పఞ్చమాసేహి నిట్ఠాపితో భవేయ్యాతి సక్కా ఞాతుం. తస్మా యం బుద్ధఘోసుప్పత్తియం మహావంసవచనం నిస్సాయ "విసుద్ధిమగ్గో ఆచరియబుద్ధఘోసేన ఏకరత్తేనేవ తిక్ఖత్తుం లిఖిత్వా నిట్ఠాపితో"తి అభిత్థుతివచనం వుత్తం, తం తక్కారకస్స అభిత్థుతిమత్తమేవాతి వేదితబ్బం.

నను చ ఇమిస్సం అట్ఠకథాయం "సుమఙ్గలవిలాసినియ"న్తిఆదినా విసేసనామవసేన ఆగమట్ఠకథానం అతిదేసో దిస్సతి [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౫], కథమిమిస్సా తాహి పఠమతరం కతభావో వేదితబ్బోతి? ఆచరియస్స అట్ఠకథాసు అఞ్ఞమఞ్ఞాతిదేసతో, వినయపిటకస్స గరుకాతబ్బతరభావతో, మహావిహారవాసీహి విసేసేన గరుకతభావతో, సఙ్గీతిక్కమానురూపభావతో, ఇధేవ పరిపుణ్ణనిదానకథాపకాసనతో, నిగమనే చ పఠమం సీహళట్ఠకథాయో సుత్వా కరణప్పకాసనతో ఠపేత్వా విసుద్ధిమగ్గం అయమేవ పఠమం కతాతి వేదితబ్బా. విసుద్ధిమగ్గే పన వినయట్ఠకథాయన్తి వా వినయట్ఠకథాసూతి వా మజ్ఝిమట్ఠకథాసూతి వా ఏవం సామఞ్ఞనామవసేనేవ అతిదేసో దిస్సతి, న సమన్తపాసాదికాదివిసేసనామవసేన. తస్మాస్స సబ్బపఠమం కతభావో పాకటోయేవ. ఆగమట్ఠకథానం ఇధాతిదేసో [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౫] ఇమిస్సాపి తత్థాతి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౮] ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞాతిదేసో పన ఆచరియస్స మనసా సువవత్థితవసేన వా సక్కా భవితుం, అపుబ్బాచరిమపరినిట్ఠాపనేన వా. కథం? ఆచరియేన హి విసుద్ధిమగ్గం సబ్బసో నిట్ఠాపేత్వా సమన్తపాసాదికాదిం ఏకేకమట్ఠకథం కరోన్తేనేవ యత్థ యత్థ అత్థవణ్ణనా విత్థారతో అఞ్ఞట్ఠకథాసు పకాసేతబ్బా హోతి, తత్థ తత్థ "ఇమస్మిం నామ ఠానే కథేస్సామీ"తి మనసా సువవత్థితం వవత్థపేత్వా తఞ్చ అతిదిసిత్వా యథావవత్థితఠానప్పత్తకాలే తం విత్థారతో కథేన్తేన తా కతా వా భవేయ్యుం. ఏకేకిస్సాయ వా నిట్ఠానాసన్నప్పత్తకాలే తం ఠపేత్వా అఞ్ఞఞ్చ అఞ్ఞఞ్చ తథా కత్వా సబ్బాపి అపుబ్బాచరిమం పరినిట్ఠాపితా భవేయ్యున్తి ఏవం ద్విన్నం పకారానమఞ్ఞతరవసేన ఆచరియస్సాట్ఠకథాసు అఞ్ఞమఞ్ఞాతిదేసో హోతీతి వేదితబ్బన్తి.

ఆగమట్ఠకథాకరణం

సుమఙ్గలవిలాసినిం నామ దీఘనికాయట్ఠకథం పన ఆచరియో సుమఙ్గలపరివేణవాసినా **దాఠానాగత్థేరేన** ఆయాచితో అకాసి. వుత్తం హేతమేతిస్సా నిగమనే –

“ఆయాచితో సుమఙ్గల-పరివేణనివాసినా థిరగుణేన;
దాఠానాగ సఙ్ఘ, త్థేరేన థేరవంసన్వయేన.

దీఘాగమస్స దసబల-గుణగణపరిదీపనస్స అట్ఠకథం;
యం ఆరభిం **సుమఙ్గల-విలాసినిం** నామ నామేన.

సా హి మహాఅట్ఠకథాయ, సారమాదాయ నిట్ఠితా ఏసా”తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩. నిగమనకథా].

పపఞ్చసూదనిం నామ మజ్ఝిమనికాయట్ఠకథం భదన్త**బుద్ధమిత్తత్థేరేన** పుబ్బే మయూరదూతపట్టనే అత్తనా సద్ధిం వసన్తేన ఆయాచితో అకాసి. వుత్తం హేతమేతిస్సా నిగమనే –

“ఆయాచితో సుమతినా, థేరేన భదన్త**బుద్ధమిత్తేన**;
పుబ్బే **మయూరదూతప,ట్టనమ్హి** సద్ధిం వసన్తేన.

పరవాదవిధంసనస్స, మజ్ఝిమనికాయసేట్ఠస్స;
యమహం **పపఞ్చసూదని**-మట్ఠకథం కాతుమారభిం.

సా హి మహాఅట్ఠకథాయ, సారమాదాయ నిట్ఠితా ఏసా”తి [మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩. నిగమనకథా].

సారత్థప్పకాసినిం నామ సంయుత్తనికాయట్ఠకథం భదన్త**జోతిపాలత్థేరేన** ఆయాచితో అకాసి. వుత్తం హేతమేతిస్సా నిగమనే –

“ఏతిస్సా కరణత్థం, థేరేన భదన్త**జోతిపాలేన;**
సుచిసీలేన సుభాసితస్స పకాసయన్తఞాణేన.

సాసనవిభూతికామేన, యాచమానేన మం సుభగుణేన;
యం సమధిగతం పుఞ్ఞం, తేనాపి జనో సుఖీ భవతూ”తి [సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩.నిగమనకథా].

మనోరథపూరణిం నామ అఙ్గుత్తరనికాయట్ఠకథం భదన్త**జోతిపాలత్థేరేన** దక్ఖిణఇన్దియరట్ఠే **కఞ్చిపురా**దీసు చ సీహళదీపే మహావిహారమ్హి చ అత్తనా సద్ధిం వసన్తేన ఆయాచితో, తథా **జీవకేనా**పి ఉపాసకేన పిటకత్తయపారగుభూతేన వాతాహతేపి అనిఞ్జమానసభావే దుమే వియ అనిఞ్జమానసద్ధమ్మే ఠితేన సుమతినా పరిసుద్ధాజీవేనాభియాచితో అకాసి. వుత్తం హేతమేతిస్సా నిగమనే –

“ఆయాచితో సుమతినా, థేరేన భదన్తజోతిపాలేన;
కఞ్చిపురాదీసు మయా, పుబ్బే సద్ధిం వసన్తేన.

వరతమ్బపణ్ణిదీపే, మహావిహారమ్హి వసనకాలేపి;
వాతాహతే వియ దుమే, అనిజ్జమానమ్హి సద్ధమ్మే.

పారం పిటకత్తయసా,గరస్స గన్త్వా ఠితేన సుమతినా;
పరిసుద్ధాజీవేనా,భియాచితో **జీవకేనాపి**.

ధమ్మకథానయనిపుణేహి, ధమ్మకథికేహి అపరిమాణేహి;
పరికీళితస్స పటిప,జ్జితస్స సకసమయచిత్రస్స.

అట్ఠకథం అఙ్గుత్తర,మహానికాయస్స కాతుమారద్ధో;
యమహం చిరకాలట్ఠితి-మిచ్ఛన్తో సాసనవరస్స.

సా హి మహాఅట్ఠకథాయ, సారమాదాయ నిట్ఠితా ఏసా;
చతున్నవుతిపరిమాణాయ, పాళియా భాణవారేహి.

సబ్బాగమసంవణ్ణన, మనోరథో పూరితో చ మే యస్మా;
ఏతాయ **మనోరథ పూరణీ**తి నామం తతో అస్సా”తి [అం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౧.నిగమనకథా].

ఇమా చ పన చతస్సో ఆగమట్ఠకథాయో కురుమానో ఆచరియబుద్ధఘోసో మహామహిన్దత్థేరేనాభతం మూలట్ఠకథాసఙ్ఖాతం మహాఅట్ఠకథంయేవ భాసాపరివత్తనవసేన చేవ పునప్పునాగతవిత్థారకథామగ్గస్స సంఖిపనవసేన చ అకాసి. వుత్తఞ్హేతం గన్థారమ్భే –

“సీహళదీపం పన ఆభ,తాథ వసినా మహామహిన్దేన;
ఠపితా సీహళభాసాయ, దీపవాసీనమత్థాయ.

అపనేత్వాన తతోహం, సీహళభాసం మనోరమం భాసం;
తన్తినయానుచ్ఛవికం, ఆరోపేన్తో విగతదోసం…పే॰…
హిత్వా పునప్పునాగత-మత్థం అత్థం పకాసయిస్సామీ”తి.

తథా నిగమనేపి –

“సా హి మహాఅట్ఠకథాయ, సారమాదాయ నిట్ఠితా ఏసా”తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.నిగమనకథా] చ;
“మూలట్ఠకథాసారం, ఆదాయ మయా ఇమం కరోన్తేనా”తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.నిగమనకథా] చ.

ఇమాసం సరీరభూతపాఠేసు చ సమన్తపాసాదికాయం వియ “మహాపచ్చరియం, కురున్దియ”న్తిఆదినా వినిచ్ఛయసంవణ్ణనాభేదప్పకాసనం న దిస్సతి, తథా అభిధమ్మట్ఠకథాసుపి. తేనేతం ఞాయతి “సుత్తన్తాభిధమ్మేసు మహాఅట్ఠకథాతో అఞ్ఞా మహాపచ్చరిఆదినామికా పోరాణికా సీహళట్ఠకథాయో చేవ అన్ధకట్ఠకథా చ నత్థీ”తి. యావ వసభరాజకాలా (౬౦౯-౬౫౩) పన పాకటానం సీహళికత్థేరానం వినిచ్ఛయో చ వాదా చ వత్థూని చ ఏతాసుపి దిస్సన్తియేవాతి.

అభిధమ్మట్ఠకథాకరణం

అట్ఠసాలినిం పన **సమ్మోహవినోదని**ఞ్చ ధాతుకథాది**పఞ్చపకరణస్స** అట్ఠకథఞ్చాతి తిస్సో అభిధమ్మట్ఠకథాయో అత్తనా సదిసనామేన సోతత్థకీగన్థకారకేన **బుద్ధఘోస**భిక్ఖునా ఆయాచితో అకాసి. వుత్తఞ్హేతం తాసు –

"విసుద్ధాచారసీలేన, నిపుణామలబుద్ధినా;

భిక్ఖునా **బుద్ధఘోసేన,** సక్కచ్చం అభియాచితో"తి [ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ గన్థారమ్భకథా] చ.

"**బుద్ధఘోసో**తి గరూహి గహితనామధేయ్యేన థేరేన కతా

అయం **అట్ఠసాలినీ** నామ ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథా"తి [ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిగమనకథా] చ.

"అత్థప్పకాసనత్థం, తస్సాహం యాచితో ఠితగుణేన;

యతినా అదన్ధగతినా, సుబుద్ధినా **బుద్ధఘోసేన**.

యం ఆరభిం రచయితుం, అట్ఠకథం సునిపుణేసు అత్థేసు;

సమ్మోహవినోదనతో, **సమ్మోహవినోదనిం** నామా"తి [విభ॰ అట్ఠ॰ నిగమనకథా] చ.

"**బుద్ధఘోసో**తి గరూహి గహితనామధేయ్యేన థేరేన కతా

అయం **సమ్మోహవినోదనీ** నామ విభఙ్గట్ఠకథా"తి [విభ॰ అట్ఠ॰ నిగమనకథా] చ.

ఇమాసు పన తీసు పఞ్చపకరణట్ఠకథాయ నామవిసేసో నత్థి ఆయాచకో చ న పకాసితో, కేవలం అత్తనో సద్ధాయ ఏవ సఞ్చోదితేన ఆచరియబుద్ధఘోసేన సా కతా వియ దిస్సతి. వుత్తఞ్హేతం తస్సా నిగమనే –

"కుసలాదిధమ్మభేదం, నిస్సాయ నయేహి వివిధగణనేహి;

విత్థారేన్తో సత్తమ-మభిధమ్మప్పకరణం సత్థా.

సువిహితసన్నిట్ఠానో, పట్ఠానం నామ యం పకాసేసి;

సద్ధాయ సమారద్ధా, యా అట్ఠకథా మయా తస్సాతి చ.

"ఏత్తావతా

సత్తప్పకరణం నాథో, అభిధమ్మమదేసయి;

దేవాతిదేవో దేవానం, దేవలోకమ్హి యం పురే;

తస్స **అట్ఠకథా** ఏసా, **సకలస్సాపి** నిట్ఠితా"తి [పట్ఠా॰ అట్ఠ॰ ౧౯-౨౪.౧] చ.

"**బుద్ధఘోసో**తి గరూహి గహితనామధేయ్యేన థేరేన కతా

అయం **సకలస్సపి అభిధమ్మపిటకస్స అట్ఠకథా**''తి [పట్ఠా॰ అట్ఠ॰ ౧౮-౨౪.౧] చ.

ఏకచ్చే పన ఆధునికా థేరా "అభిధమ్మట్ఠకథాయో ఆచరియబుద్ధఘోసేన యాచితో సఙ్ఘపాలబుద్ధమిత్తజోతిపాలాదీనం అఞ్ఞతరో థేరో అకాసీ"తి వదన్తి. అయఞ్చ నేసం విచారణా, అట్ఠసాలినీసమ్మోహవినోదనీసు "తా బుద్ధఘోసేన యాచితో అకాసీ"తి గన్థకారేన వుత్తం. తేన ఞాయతి "తక్కారకో అఞ్ఞో, ఆచరియబుద్ధఘోసో పన తాసు యాచకపుగ్గలోయేవా"తి. ఆగమట్ఠకథాసు చ ఆచరియబుద్ధఘోసేన –

"సీలకథా ధుతధమ్మా, కమ్మట్ఠానాని చేవ సబ్బాని...పే॰...
ఇతి పన సబ్బం యస్మా, విసుద్ధిమగ్గే **మయా** సుపరిసుద్ధం;
వుత్తం తస్మా భియ్యో, న తం ఇధ విచారయిస్సామీ"తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా] –

ఏవం సీలకథాదీనం **అత్తనా ఏవ** విసుద్ధిమగ్గే వుత్తభావో **మయా**తిపదేన పకాసితో. అట్ఠసాలినియం పన –

"కమ్మట్ఠానాని సబ్బాని, చరియాభిఞ్ఞా విపస్సనా;
విసుద్ధిమగ్గే పనిదం, యస్మా సబ్బం పకాసిత"న్తి [ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ గన్థారమ్భకథా] –

ఏవం **మయా**తి కత్తుపదేన వినా వుత్తం. తేనాపి ఞాయతి "విసుద్ధిమగ్గకారకో అఞ్ఞో, అభిధమ్మట్ఠకథాకారకో అఞ్ఞో"తి. కిఞ్చాపి అభిధమ్మట్ఠకథాసు అభియాచకో బుద్ధఘోసో భిక్ఖునాతి చ యతినాతి చ ఇమేహేవ సామఞ్ఞగుణపదేహి వుత్తో న థేరేనాతి సగారవగుణపదేన, తథాపి సో "విసుద్ధాచారసీలేన నిపుణామలబుద్ధినా"తి చ, "అదన్ధగతినా సుబుద్ధినా"తి చ ఇమేహి అధికగుణపదేహి థోమితత్తా "విసుద్ధిమగ్గాదికారకో ఆచరియబుద్ధఘోసోయేవా"తి సక్కా గహేతుం. సో హి ఉపసమ్పన్నకాలతోయేవ పట్ఠాయ గన్థకోవిదో పరియత్తివిసారదగుణసమ్పన్నో, తస్మిఞ్చ కాలే ఊనదసవస్సో భవేయ్య, తస్మా థేరేనాతి న వుత్తోతి సక్కా గహేతున్తి.

తం పన తేసం అతివిచారణమత్తమేవ. న హి ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరో "తస్మిం కాలే ఊనదసవస్సో"తి సక్కా గహేతుం, విసుద్ధిమగ్గనిగమనేపి "బుద్ధఘోసోతి గరూహి గహితనామధేయ్యేన **థేరేనా**''తి వచనతో, న చ "విసుద్ధాచారసీలేన, నిపుణామలబుద్ధినా"తి వా, "అదన్ధగతినా సుబుద్ధినా"తి వా ఏత్తకేహేవ ద్వీహి ద్వీహి గుణపదేహి థోమనేన సుథోమితో హోతి, అఞ్ఞదత్థు "నిప్పభీకతఖజ్జోతో సముదేతి దివాకరో"తి థోమనం వియ హోతి. నను ఆచరియేన అత్తనో గన్థనిగమనేసు –

"పరమవిసుద్ధసద్ధాబుద్ధివీరియపటిమణ్డితేన సీలాచారజ్జవమద్దవాదిగుణసముదయసముదితేన సకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహణసమత్థేన పఞ్ఞావేయ్యత్తియసమన్నాగతేన తిపిటకపరియత్తిభేదే సాట్ఠకథే సత్థుసాసనే అప్పటిహతఞాణప్పభావేన మహావేయ్యాకరణేనా"తిఆదినా –

అత్తనో **అనుచ్ఛవికాని** గుణపదాని పకాసితాని, సోయేవ చ పోరాణసీహళట్ఠకథాయో సఙ్ఖిపిత్వా అభినవసఙ్గహట్ఠకథానం **ఆదికత్తా పుబ్బఙ్గమో,** అఞ్ఞే పన అభినవట్ఠకథాకారా తస్సేవ అనువత్తిత్వా అవసేసమేకం వా ద్వే వా అట్ఠకథాయో అకంసు. అభిధమ్మట్ఠకథాసు చ యో యో అత్థో విసుద్ధిమగ్గే వుత్తో, సో సో యథానుప్పత్తట్ఠానే తతో

గహేత్వా తథేవ వుత్తో. విసేసతో పన పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గఖన్ధాయతనధాతుసచ్చవిభఙ్గవణ్ణనాసు ఝానకథావణ్ణనాసు చ అయమత్థో అతివియ పాకటో, యోపి చ తత్థ అప్పకో కతిపయమత్తో విసుద్ధిమగ్గేన విసదిసో సంవణ్ణనాభేదో దిస్సతి, సోపి ఆభిధమ్మికానం మతానుసారేన యథా పోరాణట్ఠకథాయం వుత్తో, తథేవ వుత్తోతి వేదితబ్బో. యథా చ అట్ఠసాలినియం సమన్తపాసాదికాయ వినయట్ఠకథాయ అతిదేసో దిస్సతి [ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧ అకుసలకమ్మపథకథా], తథేవ సమన్తపాసాదికాయమ్పి అట్ఠసాలినియా అతిదేసో దిస్సతేవ [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౧;]. యది చ అట్ఠసాలినీ అఞ్ఞేన కతా భవేయ్య, కథం తాసు అఞ్ఞమఞ్ఞాతిదేసో సక్కా కాతుం. తస్మా అభిధమ్మట్ఠకథాసు అభియాచకో బుద్ధఘోసో ఆచరియేన సమాననామో **చూళబుద్ధఘోసో**తి యావజ్జతనా ఆచరియపరమ్పరాయ గహితో **సోతత్థ**కీగన్థకారకో అఞ్ఞోయేవ, న ఆచరియమహాబుద్ధఘోసత్థేరో. తేనేవ తత్థ వుత్తం "భిక్ఖునా"తి చ "యతినా"తి చ.

యది పన ఏత్తకేన నిట్ఠం న గచ్ఛేయ్య, ఏవమ్పి విచారేతబ్బం – కిన్ను ఖో సఙ్ఘపాలాదయో థేరా విసుద్ధిమగ్గాదీనం కరణత్థాయ ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరం ఆయాచమానా అత్తనా సమత్థతరోతి సద్దహన్తా ఆయాచన్తి ఉదాహు అసద్దహన్తాతి? సద్దహన్తాయేవ ఆయాచన్తీతి పాకటోయేవాయమత్థో. తథా చ సతి ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరో సయం అఞ్ఞేహి సమత్థతరోవ సమానో కస్మా అఞ్ఞం ఆయాచేయ్య. న హి సద్ధాసమ్పన్నస్స థామసమ్పన్నస్స యోబ్బనసమ్పన్నస్స ఆచరియస్స సున్దరతరం అభిధమ్మట్ఠకథం కాతుం భారియం భవిస్సతి. అభిధమ్మట్ఠకథాసు చ వుత్తవచనాని విసుద్ధిమగ్గఆగమట్ఠకథాసు వుత్తసంవణ్ణనావచనేహి ఏకాకారానేవ హోన్తి. యది చ అభిధమ్మట్ఠకథం అఞ్ఞో కరేయ్య, కథమపి తాహి వచనాకారస్స విసదిసతా భవేయ్య ఏవ. ఏతాసం నిగమనే చ దస్సితేన "బుద్ధఘోసోతి గరూహి గహితనామధేయ్యేన థేరేన కతా"తి వచనేన "ఆచరియబుద్ధఘోసేన కతా"త్వేవ పాకటా హోన్తి, న అఞ్ఞేనాతి. యేపి "అఞ్ఞేన కతా"తి వదన్తి, తేపి "ఇమినా నామ థేరేనా"తి ఏకంసతో దస్సేతుం న సక్కోన్తి, తథా దస్సేతుఞ్చ లేసమత్తమ్పి సాధకవచనం న దిస్సతి. తస్మా అభిధమ్మట్ఠకథాయోపి ఇదాని ఆచరియేహి **చూళబుద్ధఘోసో**తి వోహరితేన **బుద్ధఘోసేన** నామ భిక్ఖునాయాచితో విసుద్ధిమగ్గవినయాగమట్ఠకథానం కారకో **ఆచరియమహాబుద్ధఘోసత్థేరో**యేవ అకాసీతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బన్తి.

యం పన మహావంసే "ఆచరియబుద్ధఘోసో సీహళదీపాగమనతో పుబ్బే జమ్బుదీపే వసనకాలేయేవ అట్ఠసాలినిం అకాసీ"తి అధిప్పాయేన –

౨౨౫. "ధమ్మసఙ్గణియాకాసి, కచ్ఛం సో అట్ఠసాలిని"న్తి –

వుత్తం, తం ఇదాని దిస్సమానాయ అట్ఠసాలినియా న సమేతి. తత్థ హి గన్థారమ్భేయేవ విసుద్ధిమగ్గం అతిదిసిత్వా పచ్ఛాపి సో చ, సమన్తపాసాదికా చ బహూసు ఠానేసు అతిదిసీయన్తి. తస్మా తస్సా ఆచరియేన సీహళదీపం పత్వా విసుద్ధిమగ్గఞ్చేవ సమన్తపాసాదికఞ్చ కత్వా పచ్ఛాయేవ కతభావో అతివియ పాకటోతి.

కఙ్ఖావితరణీఅట్ఠకథాకరణం

కఙ్ఖావితరణిం నామ పాతిమోక్ఖట్ఠకథం ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరో **సోణత్థేరేన** యాచితో మహావిహారవాసీనం వాచనామగ్గనిస్సితం సీహళపాతిమోక్ఖట్ఠకథానయం నిస్సాయ ఏకమ్పి పదం పాళియా వా మహావిహారవాసీనం పోరాణట్ఠకథాహి వా అవిరోధేత్వా అకాసి. తేన వుత్తం తిస్సం అట్ఠకథాయం –

“సూరతేన నివాతేన, సుచిసల్లేఖవుత్తినా;
వినయాచారయుత్తేన, **సోణత్థేరేన** యాచితో.

తత్థ సఞ్జాతకఙ్ఖానం, భిక్ఖూనం తస్స వణ్ణనం;
కఙ్ఖావితరణత్థాయ, పరిపుణ్ణవినిచ్ఛయం.

మహావిహారవాసీనం, వాచనామగ్గనిస్సితం;
వత్తయిస్సామి నామేన, **కఙ్ఖావితరణిం** సుభ”న్తి [కఙ్ఖా అట్ఠ॰ గన్థారమ్భకథా] చ.

“ఆరభిం యమహం సబ్బం, సీహళట్ఠకథానయం;
మహావిహారవాసీనం, వాచనామగ్గనిస్సితం.

నిస్సాయ సా అయం నిట్ఠం, గతా ఆదాయ సబ్బసో;
సబ్బం అట్ఠకథాసారం, పాళియత్థఞ్చ కేవలం.

న హేత్థ తం పదం అత్థి, యం విరుజ్ఝేయ్య పాళియా;
మహావిహారవాసీనం, పోరాణట్ఠకథాహి వా”తి [కఙ్ఖా॰ అట్ఠ॰ నిగమనకథా] చ.

ధమ్మపదట్ఠకథాకరణం

అపరాపి తిస్సో అట్ఠకథాయో సన్తి ఖుద్దకపాఠట్ఠకథా ధమ్మపదట్ఠకథా సుత్తనిపాతట్ఠకథా చాతి, యా తాసు దిస్సమాననిగమనవసేన ఆచరియబుద్ధఘోసేనేవ కతాతి పఞ్ఞాయన్తి. తత్థ పన వుత్తవచనాని కానిచి కానిచి ఆగమట్ఠకథాసు వుత్తాకారేన న హోన్తి. తస్మా ఏకే వదన్తి “నేతా ఆచరియబుద్ధఘోసస్సా”తి. ఏకచ్చే పన “ఆచరియస్స ఉపధమ్మ్భకత్థేరేహి పఠమం కతా, పచ్ఛా ఆచరియేన ఓసాననోధనవసేన పరియోసాపితా వా భవేయ్యుం, అభిధమ్మట్ఠకథం ఆయాచన్తేన చూళబుద్ధఘోసేన వా కతా భవేయ్యు”న్తి వదన్తి.

తం తథా వా హోతు అఞ్ఞథా వా, ఇదాని ఏకన్తతో వినిచ్ఛినితుం న సుకరమేవ. తస్మా తాసం నిగమనవచనవసేనేవ ఏత్థ పకాసయిస్సామ. తాసు హి **ధమ్మపదట్ఠకథం కుమారకస్సపత్థేరేన** ఆయాచితో **సిరికూటస్స** (సిరికుడ్డస్స) రఞ్ఞో పాసాదే విహరన్తో పరమ్పరాభతం సీహళభాసాయ సణ్ఠితం పోరాణట్ఠకథం పాళిభాసాయ ఆరోపేత్వా విత్థారగతఞ్చ వచనక్కమం సమాసేత్వా గాథాసు అసంవణ్ణితపదబ్యఞ్జనాని సంవణ్ణేత్వా అకాసి. వుత్తఞ్హి తత్థ గన్థారమ్భే –

“పరమ్పరాభతా తస్స, నిపుణా అత్థవణ్ణనా;

యా తమ్బపణ్ణిదీపమ్హి, దీపభాసాయ సణ్ఠితా...పే॰...

కుమారకస్సపేనాహం, థేరేన థిరచేతసా;

సద్ధమ్మట్ఠితికామేన, సక్కచ్చం అభియాచితో...పే॰...

తం భాసం అతివిత్థార, గతఞ్చ వచనక్కమం;

పహాయారోపయిత్వాన, తన్తిభాసం మనోరమం.

గాథానం బ్యఞ్జనపదం, యం తత్థ న విభావితం;

కేవలం తం విభావేత్వా, సేసం తమేవ అత్థతో.

భాసన్తరేన భాసిస్స”న్తి [ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా] –

నిగమనే చ వుత్తం –

“విహారే అధిరాజేన, కారితమ్హి కతఞ్ఞునా;

పాసాదే **సిరికూటస్స**, రఞ్ఞో విహరతా మయా”తి [ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.నిగమనకథా].

ఏత్థ చ **సిరికూటో** నామ సమన్తపాసాదికానిగమనే **సిరిపాలో**తి వుత్తో **మహానామో**యేవ రాజాతి వదన్తి. ఏవం సతి మహేసియా ఆనయనం సమాదాపనమారబ్భ తేన రఞ్ఞా దిన్నే ధూమరక్ఖపబ్బతవిహారే వసన్తేన సా కతాతి వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం మహావంసే –

౩౮-౨౧౨ోహద్వార-రలగ్గామ-కోటిపస్సావనవ్హయే;

తయో విహారే కారేత్వా, భిక్ఖూనం అభయుత్తరే.

౨౧౩. విహారం కారయిత్వాన, ధూమరక్ఖమ్హి పబ్బతే;

మహేసియా’నయేనా’దా, భిక్ఖూనం థేరవాదిన”న్తి.

తస్స పన రఞ్ఞో కాలే సా నిట్ఠాపితాతి న సక్కా గహేతుం. తస్స హి రఞ్ఞో ఏకవీసతిమవస్సే సమన్తపాసాదికం నిట్ఠాపేసి. సో చ రాజా ద్వావీసతిమవస్సే దివఙ్గతో. ఏత్థన్తరే సాధికఏకవస్సేన “చతస్సో చ ఆగమట్ఠకథాయో తిస్సో చ అభిధమ్మట్ఠకథాయో అయఞ్చ ధమ్మపదట్ఠకథా”తి సబ్బా ఏతా న సక్కా నిట్ఠాపేతున్తి.

పరమత్థజోతికాట్ఠకథాకరణం

పరమత్థజోతికం నామ ఖుద్దకపాఠస్స చేవ సుత్తనిపాతస్స చ అట్ఠకథం కేనచిపి అనాయాచితో అత్తనో ఇచ్ఛావసేనేవ అకాసి. వుత్తఞ్హేతం ఖుద్దకపాఠట్ఠకథాయ గన్థారమ్భే –

“ఉత్తమం వన్దనేయ్యానం, వన్దిత్వా రతనత్తయం;
ఖుద్దకానం కరిస్సామి, కేసఞ్చి అత్థవణ్ణనం.

ఖుద్దకానం గమ్భీరత్తా, కిఞ్చాపి అతిదుక్కరా;
వణ్ణనా మాదిసేనేసా, అబోధన్తేన సాసనం.

అజ్జాపి తు అబ్బోచ్ఛిన్నో, పుబ్బాచరియనిచ్ఛయో;
తథేవ చ ఠితం యస్మా, నవఙ్గం సత్థుసాసనం.

తస్మాహం కాతుమిచ్ఛామి, అత్థసంవణ్ణనం ఇమం;
సాసనఞ్చేవ నిస్సాయ, పోరాణఞ్చ వినిచ్ఛయం.

సద్ధమ్మబహుమానేన, నాత్తుక్కంసనకమ్యతా;
నాఞ్ఞేసం వమ్భనత్థాయ, తం సుణాథ సమాహితా”తి.

బహూ పన విచక్ఖణా ఇమా ఆరమ్భగాథాయో విచినిత్వా “నేతం ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరస్స వియ వచనం హోతీ”తి వదన్తి. అయఞ్చ నేసం విచిననాకారో, ఆచరియబుద్ధఘోసో హి యం కఞ్చి గన్థం సీలాదిగుణసమ్పన్నేన అఞ్ఞేన ఆయాచితోవ కరోతి, ఇధ పన కోచిపి ఆయాచకో నత్థి. పునపి ఆచరియో “పోరాణసీహళట్ఠకథం భాసాపరివత్తనవసేన కరిస్సామీ”తి చ “మహావిహారవాసీనం వాచనామగ్గం నిస్సాయ కరిస్సామీ”తి చ ఏవం పటిఞ్ఞం కత్వావ కరోతి, ఇధ పన తాదిసీపి పటిఞ్ఞా నత్థి. పునపి ఆచరియో అతిగమ్భీరత్థానం చతున్నఞ్చాగమానం అభిధమ్మస్స చ సంవణ్ణనారమ్భేపి దుక్కరభావం న కథేతి, ఇధ పన “సాసనం అబోధన్తేన మాదిసేనా”తి అత్తనా సాసనస్స అబుద్ధభావం పకాసేత్వా “అతిదుక్కరా”తి చ కథేతి. తస్మా “నేతం ఆచరియబుద్ధఘోసస్స వియ వచన”న్తి వదన్తి. తం యుత్తం వియ దిస్సతి, ఆచరియో హి అత్తనో గన్థనిగమనేసు “తిపిటకపరియత్తిప్పభేదే సాట్ఠకథే సత్థుసాసనే అప్పటిహతఞాణప్పభావేనా”తి అత్తనో ఞాణప్పభావం పకాసేసి, నో “సాసనం అబోధన్తేన మాదిసేన అతిదుక్కరా”తి ఈదిసం వచనం న కథేయ్యయేవాతి.

జాతకట్ఠకథాకరణం

జాతకట్ఠకథాపి చ ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరేనేవ కతాతి వదన్తి, కారణం పనేత్థ న దిస్సతి. సా పన **అత్థదస్సిత్థేరేన** చ **బుద్ధమిత్తత్థేరేన** చ **మహిసాసకనికాయికేన** చ **బుద్ధదేవత్థేరేనాతి** తీహి థేరేహి అభియాచితో మహావిహారవాసీనం వాచనామగ్గం నిస్సాయ కతా. ఇమిస్సాపి నామవిసేసో నత్థి. వుత్తం హిమిస్సా ఆరమ్భే –

"బుద్ధవంసస్స ఏతస్స, ఇచ్ఛన్తేన చిరట్ఠితిం;
యాచితో అభిగన్త్వాన, థేరేన **అత్థదస్సినా.**

అసంసట్ఠవిహారేన, సదా సుద్ధవిహారినా;
తథేవ **బుద్ధమిత్తేన,** సన్తచిత్తేన విఞ్ఞునా.

మహిసాసకవంసమ్హి, సమ్భూతేన నయఞ్ఞునా;
బుద్ధదేవేన చ తథా, భిక్ఖునా సుద్ధబుద్ధినా.

మహాపురిసచరియానం, ఆనుభావం అచిన్తియం;
తస్స విజ్జోతయన్తస్స, జాతకస్సత్థవణ్ణనం.

మహావిహారవాసీనం, వాచనామగ్గనిస్సితం;
భాసిస్సం భాసతో తం మే, సాధు గణ్హన్తు సాధవో"తి.

ఏత్తావతా చ ఆచరియబుద్ధఘోసత్థేరస్స గన్థభావేన పాకటాహి సబ్బట్ఠకథాహి సహ విసుద్ధిమగ్గస్స కరణప్పకారో విత్థారేన విభావితో హోతి.

సకలలోకపత్థారకారణం

కిస్సేస విసుద్ధిమగ్గో సకలలోకే పత్థటోతి? పరిసుద్ధపిటకపాళినిస్సయభావతో, సిక్ఖత్తయసఙ్గహభావతో, పోరాణట్ఠకథానం భాసాపరివత్తనభావతో, పరసమయవివజ్జనతో, సకసమయవిసుద్ధితో, సీలధుతఙ్గసమథఅభిఞ్ఞాపఞ్ఞాపభేదాదీనం పరిపుణ్ణవిభాగతో, యావ అరహత్తా పటిపత్తినయపరిదీపనతో, ఉత్తానానాకులపదబ్యఞ్జనసఙ్ఖతభావతో, సువిఞ్ఞేయ్యత్థభావతో, పసాదనీయానం దిట్ఠానుగతాపాదనసమత్థానం వత్థూనఞ్చ దీపనతోతి ఏవమాదీహి అనేకసతేహి గుణేహి ఏస సకలలోకే పత్థటో జాతో.

అయఞ్హి విసుద్ధిమగ్గో సఙ్గీతిత్తయారూళ్హపరిసుద్ధపాళిపిటకమేవ నిస్సాయ పవత్తో, న మహాసఙ్ఘికాదీనం సత్తరసన్నం నికాయానం పిటకం, నపి మహాయానికానం పిటకం. సపరివారం సిక్ఖత్తయఞ్చ ఏత్థ పరిపుణ్ణమేవ సఙ్గహేత్వా దస్సితం. వుత్తఞ్హేతం ఆచరియేన ఆగమట్ఠకథాసు గన్థారమ్భే –

“సీలకథా ధుతధమ్మా, కమ్మట్ఠానాని చేవ సబ్బాని;
చరియావిధానసహితో, ఝానసమాపత్తివిత్థారో.

సబ్బా చ అభిఞ్ఞాయో, పఞ్ఞాసఙ్కలననిచ్ఛయో చేవ;
ఖన్ధాధాతాయతని,న్ద్రియాని అరియాని చేవ చత్తారి.

సచ్చాని పచ్చయాకార,దేసనా సుపరిసుద్ధనిపుణనయా;
అవిముత్తతన్తిమగ్గా, విపస్సనాభావనా చేవ.

ఇతి పన సబ్బం యస్మా, విసుద్ధిమగ్గే మయా సుపరిసుద్ధం;
వుత్తం తస్మా భియ్యో, న తం ఇధ విచారయిస్సామీ”తి.

యస్మా పన విసుద్ధిమగ్గో చతున్నం ఆగమట్ఠకథానం అవయవభావేన కతో, తస్మా తా వియ పోరాణసీహళట్ఠకథానం భాసాపరివత్తనవసేన చేవ పునప్పునాగతమత్థానం సంఖిపనవసేన చ పరసమయవివజ్జనవసేన చ మహావిహారవాసీనం పరిసుద్ధవినిచ్ఛయసఙ్ఖాతస్స సకసమయస్స దీపనవసేన చ కతో. వుత్తఞ్హేతం ఆచరియేన –

“అపనేత్వాన తతోహం, సీహళభాసం మనోరమం భాసం;
తన్తినయానుచ్ఛవికం, ఆరోపేన్తో విగతదోసం.

సమయం అవిలోమేన్తో, థేరానం థేరవంసపదీపానం;
సునిపుణవినిచ్ఛయానం, మహావిహారే నివాసీనం;
హిత్వా పునప్పునాగత-మత్థం అత్థం పకాసయిస్సామీ”తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా] చ.

“మజ్ఝే విసుద్ధిమగ్గో, ఏస చతున్నమ్పి ఆగమానఞ్హి;

ఠత్వా పకాసయిస్సతి, తత్థ యథాభాసితమత్థం.

ఇచ్చేవ కతో తస్మా, తమ్పి గహేత్వాన సద్ధిమేతాయ;

అట్ఠకథాయ విజానథ, దీఘాగమనిస్సితం అత్థ”న్తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా] చ.

“సా హి మహాఅట్ఠకథాయ, సారమాదాయ నిట్ఠితా ఏసా;

ఏకాసీతిపమాణాయ, పాళియా భాణవారేహి.

ఏకూనసట్ఠిమత్తో, విసుద్ధిమగ్గోపి భాణవారేహి;

అత్థప్పకాసనత్థాయ, ఆగమానం కతో యస్మా.

తస్మా తేన సహాయం, అట్ఠకథా భాణవారగణనాయ;

సుపరిమితపరిచ్ఛిన్నం, చత్తాలీసం సతం హోతీ”తి [దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.నిగమనకథా] చ.

యది చాయం విసుద్ధిమగ్గో ఆచరియేన ఆగమట్ఠకథాయో వియ అకత్వా పోరాణసీహళట్ఠకథాయో చ అనోలోకేత్వా కేవలం అత్తనో ఞాణప్పభావేనేవ కతో అస్స, నాయం ఆగమట్ఠకథానం అవయవోతి గహేతబ్బో అస్స, అఞ్ఞదత్థు “ఆగమట్ఠకథాయో మహాట్ఠకథాయ సారభూతా, విసుద్ధిమగ్గో పన న తస్సా సారభూతో, కేవలం ఆచరియస్స మతియావ కతో”తి ఏవమేవ వత్తబ్బో అస్స. యస్మా పన తథా అకత్వా పుబ్బే వుత్తప్పకారేనేవ కతో, తస్మా అయమ్పి విసుద్ధిమగ్గో తాసం ఆగమట్ఠకథానం కరణాకారేనేవ కతోతి చ, తతోయేవ మహాట్ఠకథాయ సారభూతోతి చ దట్ఠబ్బో.

ఏకచ్చే పన విచక్ఖణా ఆచరియబుద్ధఘోసస్స గన్థేసు ఉత్తరపక్ఖసాసనికానం అస్సఘోసనాగజ్జునవసుబన్ధుఆదీనం భిక్ఖూనం వియ పోరాణగన్థే అనిస్సాయ అత్తనో ఞాణేనేవ తక్కేత్వా దస్సితం ధమ్మకథావిసేసం అదిస్వా అసన్తుట్ఠచిత్తా ఏవం వదన్తి “బుద్ధఘోసస్స అఞ్ఞం అనిస్సాయ అత్తనో ఞాణప్పభావేనేవ అభినవగన్థుప్పాదనం న పస్సామా”తి. తం తేసం గరహావచనమ్పి సమానం థేరవాదీనం **పసంసావచనమేవ** సమ్పజ్జతి. థేరవాదినో హి ఏవం జానన్తి “బుద్ధేనేవ భగవతా సమ్మాసమ్బుద్ధేన దేసేతబ్బో చేవ ధమ్మో పఞ్ఞాపేతబ్బో చ వినయో అనవసేసేన దేసితో చేవ పఞ్ఞత్తో చ, సోయేవ ధమ్మవినయో సద్ధాసమ్పన్నేహి భిక్ఖూహి చేవ గహట్ఠేహి చ యథారహం పటిపజ్జితబ్బో, న తతో అఞ్ఞో ధమ్మవినయో తక్కేత్వా గవేసేతబ్బో. యది పన అఞ్ఞో ధమ్మవినయో కేనచి తక్కేత్వా కథితో అస్స, తం తస్సేవ తక్కినో సాసనం హోతి న సత్థు సాసనం. యం యం పన భగవతో ధమ్మవినయే పదబ్యఞ్జనం అత్థతో అపాకటం హోతి, తత్థ తత్థ పోరాణకేహి పటిసమ్భిదాఛళభిఞ్ఞాదిగుణసమ్పన్నేహి భగవతో అధిప్పాయం జానన్తేహి అట్ఠకథాచరియేహి సంవణ్ణితనయేన అత్థో గహేతబ్బో, న అత్తనోమతివసేనా”తి. ఆచరియబుద్ధఘోసో చ తేసం థేరవాదీనం అఞ్ఞతరో, సోపి తథేవ జానాతి. వుత్తఞ్హేతం ఆచరియేన –

“బుద్ధేన ధమ్మో వినయో చ వుత్తో,

యో తస్స పుత్తేహి తథేవ ఞాతో;

సో యేహి తేసం మతిమచ్చజన్తా,

యస్మా పురే అట్ఠకథా అకంసు.

తస్మా హి యం అట్ఠకథాసు వుత్తం,
తం వజ్జయిత్వాన పమాదలేఖం;
సబ్బమ్పి సిక్ఖాసు సగారవానం,
యస్మా పమాణం ఇధ పణ్డితానం.

తతో చ భాసన్తరమేవ హిత్వా,
విత్థారమగ్గఞ్చ సమాసయిత్వా...పే॰...
యస్మా అయం హేస్సతి వణ్ణనాపి,
సక్కచ్చ తస్మా అనుసిక్ఖితబ్బా"తి [పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.గన్థారమ్భకథా].

తేనేవ ఆచరియో భగవతో ధమ్మవినయం వా పోరాణట్ఠకథం వా అనిస్సాయ అత్తనో ఞాణేన తక్కేత్వా వా అత్తనా పరిచితలోకియగన్థేహి గహేత్వా వా న కఞ్చి గన్థం అకాసి. యది పన తాదిసం కరేయ్య, తం థేరవాదినో **మహాపదేససుత్తే** [దీ॰ ని॰ ౨.౧౮౭; అ॰ ని॰ ౪.౧౮౦] వుత్తనయేన "అద్ధా ఇదం న చేవ తస్స భగవతో వచనం, బుద్ధఘోసస్స చ థేరస్స దుగ్గహిత"న్తి ఛడ్డేయ్యుంయేవ. యతో చ ఖో అయం విసుద్ధిమగ్గో పోరాణట్ఠకథానం భాసాపరివత్తనాదివసేనేవ ఆచరియేన కతో, తతోయేవ థేరవాదినో తం **మహాపదేససుత్తే** వుత్తనయేన "అద్ధా ఇదం తస్స భగవతో వచనం, ఆచరియబుద్ధఘోసస్స చ థేరస్స సుగ్గహిత"న్తి సమ్పటిచ్ఛన్తి. తేనాపాయం సకలలోకే పత్థటో హోతి.

సీలధుతఙ్గాదీనం విభాగో చ పటిపత్తినయపరిదీపనఞ్చ పాకటమేవ. తథాయం విసుద్ధిమగ్గో సువిఞ్ఞేయ్యపదవాక్యేహి చేవ అనాకులపదవాక్యేహి చ తన్తినయానురూపాయ పాళిగతియా సుట్ఠు సఙ్ఖతో, తతోయేవ చస్స అత్థోపి సువిఞ్ఞేయ్యో హోతి. తస్మా తం ఓలోకేన్తా విఞ్ఞూనో విసుద్ధజ్ఝాసయా ఖణే ఖణే అత్థపటిసంవేదినో చేవ ధమ్మపటిసంవేదినో చ హుత్వా అనప్పకం పీతిసోమనస్సం పటిసంవేదేన్తి.

అనేకాని చేత్థ పసాదావహాని **మహాతిస్సత్థేర**వత్థుఆదీని [విసుద్ధి॰ ౧.౧౫] సీహళవత్థూని చ **ధమ్మసేనాపతిసారిపుత్తత్థేర**వత్థుఆదీని [విసుద్ధి॰ ౧.౧౯] జమ్బుదీపవత్థూని చ దీపితాని. తాని పస్సిత్వా అనుస్సరన్తానం సప్పురిసానం బలవపసాదో చ ఉప్పజ్జతి, "కదా ను ఖో మయమ్పి ఈదిసా భవిస్సామా"తి దిట్ఠానుగతిం ఆపజ్జితుకామతా చ ఉప్పజ్జతి.

ఏవం పరిసుద్ధపిటకపాళినిస్సయతాదీహి అనేకసతేహి గుణేహి అయం విసుద్ధిమగ్గో సకలలోకే పత్థటో జాతోతి వేదితబ్బో. యథా చాయం విసుద్ధిమగ్గో, ఏవం అఞ్ఞాపి ఆచరియేన కతా తిపిటకసఙ్గహట్ఠకథాయో పోరాణట్ఠకథానం భాసాపరివత్తనభావాదీహి గుణేహి సకలలోకే పత్థటాయేవ హోన్తి.

ఏత్తావతా చ పన కిమత్థం కతోతిఆదీనమ్పి పఞ్హానమత్థో విత్థారేన విభావితోవ హోతీతి.

తత్థేతం వుచ్చతి –

౧. సమ్భావనీయస్స సుధీవరాన-

మాదత్తధీరిట్ఠపదస్స యస్స;
పఞ్ఞాదిజాతా లలితా గుణాభా,
భాతేవ లోకమ్హి సతం ముదాయ.

౨. స **బుద్ధఘోసా**వ్హథిరగ్గధీమా,
విదూన'మచ్చన్తసమాదరా'దా;
సభావజం బ్యత్తిససత్తిలద్ధం,
సిరిం దధాతేవ సుబుద్ధఘోసో.

౩. “సమ్బుద్ధసేట్ఠే పరినిబ్బుతస్మిం,
సంవచ్ఛరానం దసమే సతమ్హి;
జాతో”తి ఞాతో విబుధేహి బుద్ధ-
ఘోసఙ్కరో పత్తసమత్తమానీ.

౪. విఞ్ఞూ విదూ'మస్స పుమగ్గజాతే,
సఞ్జాతతం దక్షిణదేసభాగే;
రమ్మే'**న్దియస్మిం** సుజనాకరస్మిం,
తత్తత్థమేసీన'మయం పతీతి.

౫. **మోరణ్డగామమ్హి** స తత్థ జాతో,
పుఞ్ఞానితో విప్పకులమ్హి సమ్మా;
సూరస్స లోకత్థసమావహత్థం,
ఉప్పజ్జనాయా'ద్యరుణోవ రంసి.

౬. సంవద్ధబుద్ధీ స పవుద్ధిపత్తో,
ఆరాధయం ఞాతిగణం సదేవ;
వేదేసు విజ్జాసు తదఙ్గసిప్ప-
గన్థేస్వనాయాసపవీణతా'గా.

౭. సుద్ధాధిముత్తీన వివేచనేన,
సారాను'సారోతి వివిఞ్చమానో;
వేదేస్వ'సారత్త'మబుజ్ఝి యస్మా,
తుట్ఠిం స నాపజ్జి సుతేన సేన.

౮. అన్వేసతో తస్స పసత్థసారం,

సద్ధమ్మసారో సవనేన లద్ధో;
నిన్నేవ బుద్ధస్స స సాసనమ్హి,
ఉస్సాహజాతో’పగమాయ తత్థ.

౯. ధమ్మాభిలాసీ స విరోచి తత్థ,
సంలద్ధపబ్బజ్జుపసమ్పదోవ;
థేరే’పసఙ్కమ్మ **విసుద్ధథేర-
వాదీనికాయమ్హి** పతీతపఞ్ఞో.

౧౦. తదా హి’సుం **దక్ఖిణఇన్దియమ్హి,**
నివాసినో థేరియవంసజాతా;
తదఞ్ఞవాదీ చ మునీ మునిన్ద-
మతం యథాలద్ధి పకాసయన్తా.

౧౧. సద్ధమ్మసారాధిగమాయ భియ్యో,
పాళిం సముగ్గణ్హి జినేరితం, సా;
జివ్హగ్గలీలా మనసా’సితా’స్స,
లక్ఖీవ పుఞ్ఞో నివసం బభాస.

౧౨. ఏవం తముగ్గణ్హ’మబోధి సమ్మా,
“ఏకాయనోయం సువిసుద్ధియాతి;
మగ్గో వివట్టాధిగమాయ” తత్థో-
య్యోగం సమాపజ్జి పరం పరత్థీ.

౧౩. సభావపఞ్ఞా మహతీ చ సత్థ-
న్తరోపలద్ధా విపులావ విజ్జా;
తేనస్స బుద్ధోత్తిసముద్దతిణ్ణో,
అకిచ్ఛసాధిత్తపభావ’మఞ్ఞా.

౧౪. బుద్ధస్స కిత్తీవ సుకిత్తిఘోసో,
వత్తిస్సతే’చ్ఛస్స గరూ వియత్తా;
అత్థాన్వితం నామమకంసు **బుద్ధ-
ఘోసో**తి సమ్బుద్ధమతఞ్ఞతస్స.

౧౫. **మయూరదూతప్పయపట్టనస్మిం,**

నివస్స **కఞ్జీవ్హపురాదికే** చ;
స **అన్ధకాఖ్యాతసదేసియట్ఠ-**
కథం సముగ్గణ్హి సమాహితత్తో.

౧౬. తావత్తకేనస్స సుమేధసస్సా-
సన్తుట్ఠచిత్తస్స తతుత్తరిమ్పి;
సమ్బుద్ధవాణీసు సమత్తమత్థం,
అఞ్ఞాతుమిచ్ఛా మహతీ అజాయి.

౧౭. **మహామహిన్దా**దివసీవరేభి,
సమాభతా **యాట్ఠకథా** ససారా;
సథేరవాదా సువినిచ్ఛయా చ,
తదా విభాతా వత **లఙ్కాయా**'సుం.

౧౮. పవత్తిమేతం విదియ'స్స మేత-
దహోసి "యం నూన'భిరామలఙ్కం;
అలఙ్కరోన్తిం రతనాకరంవ,
ఉపేచ్చ సిక్ఖే'ట్ఠకథా మహన్తీ.

౧౯. తా భాసయా సీహళికాయ రచ్చా,
తన్తిం సమారోప్య నవం కరేయ్యం;
ఏవఞ్హి దేసన్తరియాన బుద్ధ-
మానీనమత్థం ఖలు సాధయే"తి.

౨౦. పురే చ లఙ్కాగతసాసనం యం,
సునిమ్మలిన్దూవ హిమాదిముత్తో;
పభాసి, కిస్మిఞ్చి తదాఞ్ఞవాద-
మనాకులం తా'కులతం జగామ.

౨౧. జినమ్హి నిబ్బానగతే హి వస్స-
సతన్తరే సాసనికా సమగ్గా;
సమానవాదా జినసాసనమ్హి,
న కోచి భేదోపి తదా అహోసి.

౨౨. పచ్ఛా చ సద్ధమ్మదుమాహతేభ్య-

ధమ్మేహి వాతేహి పటిచ్చ పాపే;
జాతేహి సంవిగ్గమనా సమాయ,
థేరే'స'ముయ్యోగమకంసు దళ్హం.

౨౩. **సఙ్గీతియో** కచ్చ సుపేసలేహి,
నిగ్గయ్హమానాపి థిరేహి దళ్హం;
ఛిన్నాపి రుక్ఖా'స్సు పునోరుహా'వా-
కాసుంవ ధమ్మం వినయా'ఞ్ఞథా తే.

౨౪. నానాగణా తే చ అనేకవాదా,
సంసగ్గకారా జినసాసనే'సుం;
వాదేభి అఞ్ఞేహి జినేరితేభ్య-
సుద్ధాయమానా వినయఞ్చ ధమ్మం.

౨౫. వాదా చ వాదీ పిటకాని తేసం,
లజ్జం మలజ్జంవ కరం'పయాతా;
పటిగ్గహేసుం ప్యభయాదివాసీ,
నాఞ్ఞే **మహాఖ్యాతవిహారవాసీ.**

౨౬. యథా చ బుద్ధాభిహితావ పాళి,
తదత్థసారా చ వసీభి ఞాతా;
న "తేధ వోక్కమ్మ విసుద్ధథేర-
వాదీ వివాదీ"తి పవత్తి కాచి.

౨౭. జీవంవ రక్ఖింసు సథేరవాదం,
తన్తిం తదత్థఞ్చ సనిణ్ణయం తే;
తస్మా న సక్కావ తదఞ్ఞవాది-
వాదేభి హన్తుం చు'పగన్తుమద్ధా.

౨౮. తంవాదసంభేదభయఞ్చ మఞ్ఞయా,
"దుద్ధారవేలాపి భయేహి తన్తినం;
సమ్మోహతాదీహి భవే"తి **పోత్థకం,**
ఆరోప్య సమ్మా **పరిపాలయింసు** తే.

౨౯. తదా హి తేసం పటిబాహనే రణ-

విదంవ సిక్ఖం జినసాసనద్ధరో;
స **బుద్ధఘోసో** ముని బుద్ధిపాటవో,
గతో'సి **దీపం** వర**తమ్బపణ్ణికం.**

౩౦. లఙ్కం ఉపేచ్చ స మహాట్ఠకథాణ్ణవస్స,
పారం పరం వితరణే ధిరనిణ్ణయోవ;
సంసుద్ధవంసజనివాసమహావిహార-
మాగా'మ్బరంవ ఉదయిన్దు'పసోభయన్తో.

౩౧. తస్మిఞ్చ దక్ఖిణదిసాయ వసీ స తత్థ,
సోభం **పధానఘర**సఞ్ఞితపారివేణం;
పాసాద'ముత్తమ'మకా సుజనేభి సేవ్యం,
సన్తో **మహానిగమసామి** సుచిణ్ణధమ్మో.

౩౨. సమ్మా చ యోగమకరీ బుధ**బుద్ధమిత్త**-
థేరాది'మన్త'ముపయాత'మనూనతన్తే;
సంసేవితో వివిధఞాయపబుద్ధియా సో,
సుత్తాభిధమ్మవినయట్ఠకథాస్వ'నూనం.

౩౩. వేయ్యత్తియం'స సమయే సమయన్తరే చ,
పఞ్ఞాయ దిస్వ వివటంవ నిహితమత్థం;
థేరా సమగ్గజినమగ్గమతా'మతాసీ,
మఞ్ఞింసు నగ్ఘరతనంవ సుదుల్లభన్తి.

౩౪. విఞ్ఞాయ ధమ్మవినయత్థయథిచ్ఛదానే,
చిన్తామణీతి సునిరూపితబుద్ధిరూపం;
యస్సే'త్థ నిచ్ఛితమనో కవి**సఙ్ఘపాల**-
త్థేరుత్తమో జనహితాయ నియోజయీ తం.

౩౫. “కిఞ్చాపి సన్తి వివిధా పటిపత్తిగన్థా,
కేసఞ్చి కిఞ్చి తు న బుద్ధమతానుసారం;
సంసుద్ధథేరసమయేహి చ తే విరుద్ధా,
తస్మా కరోతు విమలం పటిపత్తిగన్థం”.

౩౬. మేత్తాదయమ్బుదవనం జనభూమియం'స,

సంవస్సతే చ'రియమగ్గగమగ్గ'మగ్గం;
సంసోధనత్థ'మితి "పత్థితథేరఆసం,
పూరేస్స'మేత"మితి కాసి విసుద్ధిమగ్గం.

౩౭. వీరానుకమ్పసతియోజితబుద్ధిమా సం,
ఓగ్గయ్హ, గయ్హ చ' ఖిలట్ఠకథా సతన్తీ;
సారం సఖేద'మనపేక్ఖియ సాధుకం స,
యం'కాసి, కం ను'ధ న రోచయతే బుధం నో.

౩౮. వుత్తే'త్థ భావపరమావ సభావధమ్మా,
వత్థూ చ పీతిసుఖవేదనియా'నితావ;
పుణ్ణోవ సబ్బపటిపత్తినయేహి చేసో,
పుప్ఫాభిఫుల్లపవనంవ విరాజతే'యం.

౩౯. యం పస్సియాన పరికప్పియ రత్నసార-
గబ్భం విసుద్ధి'మభియాతు'మపేక్ఖమానా;
తం సార'మాదియితు'మాసు పయుత్తయుత్తా,
దిస్వా హి నగ్ఘరతనం నను వజ్జయే న.

౪౦. కన్తా పదావలి'హ తన్తినయానుసారా,
సారాతిసారనయపన్తి పసిద్ధసిద్ధా;
అత్థా చ సన్తినుగమాయ తులాయమానో-
య్యోగేన మేత్థ హి వినా పటిపత్తి కా'ఙ్ఖా.

౪౧. ఆభాతి సత్థు చతురాగమమజ్ఝగో'యం-
అత్థే పకాసయిహ భాణువ నేకదబ్బే;
మేధావిపీతిజననం'స విధాన'మేతం-
తీతఞ్హి యావ కవిగోచర'మస్స ఞాణం.

౪౨. దిట్ఠావ తిక్ఖమతి'మస్స **విసుద్ధిమగ్గ**-
సమ్పాదనేన సముపాత్తసుధీపదేభి;
తేనస్స బుద్ధవచనత్థవిభావనాయ,
పబ్యత్తసత్తి విదితా విదితాగమేహి.

౪౩. ఖ్యాతం కవీభి'ధిగతం యస'మావహేన,

థేరస్స సుద్ధమతి**బుద్ధసిరీ**వ్హయస్స;
లోకత్థ'మావికతపత్థన'మాదియాన,
సామఞ్చ నిన్నహదయేన జనాన'మత్థే.

౪౪. సమ్బుద్ధభావవిదితేని'మినా **సమన్త-**
పాసాదికావ్హవినయట్ఠకథా పణీతా;
సూరో'దితే వియ తయా వినయత్థమూళ్హా-
మూళ్హీ భవన్తి జిననీతిపథా'ధిగన్త్వా.

౪౫. **లఙ్కా** అలఙ్కతికతావ **మహామహిన్ద-**
త్థేరేన యా చ **వినయట్ఠకథా**'భతా, తం;
కన్తాయ సీహళగిరాయ గిరాయమానా,
అచ్చన్తకన్తబహులా మునయో పురా'సుం.

౪౬. అఞ్ఞా చ **పచ్చరి-కురున్ది**సమఞ్ఞితాదీ,
దీపం పదీపకరణీ వినయమ్హి యా'సుం;
సఙ్గయ్హ తాస'మఖిలత్థనయే చ థేర-
వాదే చ ముత్తరతనానివ మేకసుత్తే.

౪౭. తాహేవ సీహళనిరుత్తియుతఞ్చ తన్తిం,
ఆరోపియాన రుచిరం అథ విత్థతఞ్చ;
మగ్గం సమాసనవసేన యథా సమత్త-
లోకేన యా గరుకతా కతమాననా'కా.

౪౮. సుద్ధన్వయాగథవిరా చ **విసుద్ధథేర-**
వాదీ విసుద్ధవినయాగమపుఞ్జధమ్మా;
సుద్ధం కరింసు న యథే'న్తి తదఞ్ఞవాదా,
ఇచ్చాది'మావికరియా'సి **నిదాన**మేత్థ.

౪౯. **యస్మిం** మనుఞ్ఞపదపన్తి సుభా సుబోధా,
అత్థా చ పీతిసమ'విమ్హయతాదిభావీ;
చిత్రా విచిత్రమతిజా కవిచిత్తహంసా,
తస్మిం రసాయతి తదత్థనుసారినం **యం.**

౫౦. అచ్చన్తసాగరనిభా వివిధా నయత్థా,

సన్తే'త్థ యా'సు వినయట్ఠకథా పురాణా;
తాసం యథాభిమతపన్తి సుతన్తికత్తం,
కిఞ్చా'స్స కిఞ్చి బలవీర'పటిచ్చ కాతుం.

౫౧. ఉయ్యోగ'మస్స కరుణాపహితం పటిచ్చ,
పఞ్ఞాసహాయసహితం బలవఞ్చ దళ్హం;
లద్ధావ యా నిఖిలలోకమనుఞ్ఞభూతా,
మేధావినం'నుసభగావ విరాజతే సా.

౫౨. విఞ్ఞూభి యా "వినయసాగరపారతిణ్ణే",
సమ్భావితా "సుతరణాయతి సీఘవాహా";
ఇచ్చాభిమానితగుణా'జ్జ రరాజ యావ,
కిం యం ధిరం లహు వినస్సతి దుప్పసయ్హం.

౫౩. "యా బ్యాపినీ'ఖిలనయస్స సుబోధినీ చ,
సోతూభి సేవితసదాతనధమ్మరఙ్గం;
కత్వాన లోకపహితే సగుణే దధన్తీ,
ఠాతూ"తి నట్ఠ'ముపగా'ట్ఠకథా పురాణా.

౫౪. జనాభిసత్తాయ దయాయ చోదితో,
విఛేజ్జ ఖేదం వినయమ్హి సాధునం;
అథాగమాన'ట్ఠకథావిధానసే,
ధురం దధాతుం'భిముఖా'సి సో సుధీ.

౫౫. పద్మంవ ఫుల్లాభినతం సుభాణుభం,
లద్ధాన ఫుల్లం'తిసయా'సి చేతనా;
దాఠాదినాగేన ధిరగ్గధీమతా,
యా పత్థితా'రబ్భ తదత్థసిజ్ఝనే.

౫౬. దీఘాగమత్థేసు సబుద్ధివిక్కమ-
మాగమ్మ సారాధిగమా **సుమఙ్గల**-
నామానుగన్త్వావ **విలాసినీ**తి యా,
సంవణ్ణనా లోకహితాయ సమ్భవీ.

౫౭. గమ్భీరమేధావిసయాగమమ్హిపి,

ఆరబ్భ బుద్ధిం'స సునిమ్మలీకతా;
విఞ్ఞాతబుద్ధాభిమతా బహూ జనా,
అఞ్ఞత్థసాధా మహతఞ్హి బుద్ధియో.

౫౮. సా'నీతవిద్వాక్ఖిమనా మనాయితా,
కన్తాగమే ధమ్మసభాయతే సదా;
తేనేవ మఞ్ఞే'హ తిరోకతా తయా,
కిం సీఘగ'ఞ్ఞత్ర పథఞ్ఞగామికా.

౫౯. పత్వా మహన్తా'మ్బర'మమ్బుదో యథా,
లోకత్థసాధీపి మహాసయం మతి;
తస్మా'స్స సిద్ధా'ట్ఠకథాపరమ్పరా,
బుద్ధిప్పదానాయ' హువుం నవా నవా.

౬౦. **బుద్ధాదిమిత్తం** థిరసేట్ఠ'ముద్దిసం,
సంవణ్ణనా చాసి **పపఞ్చసూదనీ;**
"సబ్బత్థసారే జినమజ్ఝిమాగమే,
లద్ధాన పీతిం సుజనా సమేన్తు"తి.

౬౧. ఉప్పజ్జి "**సారత్థపకాసినీ**"తి యా,
సా **జోతిపాలస్స** యథాభిలాసితం;
లోకం యథానామికసారదీపనా,
భాతా'సి సమ్మాపటిపన్నపన్థదా.

౬౨. సమ్పూరి కాతుం'స మనోరథో యయా,
అఙ్గుత్తరన్తాగమమత్థవణ్ణనా;
తన్నామధేయ్యం సుజనఞ్చ **జీవకం,**
సో **జోతిపాల**ఞ్చ పసత్థధీతిమం.

౬౩. ఉద్దిస్స యం'కాసి పవీణతం కరం,
బుద్ధాదిసంసేబ్యసుమగ్గదస్సనే;
సద్ధమ్మపుప్ఫాన' వనాయితా'సి సా,
విద్వాలిసఙ్ఘస్స సదావగాహణా.

౬౪. యేన'త్తలద్ధిం పజహన్తు సాధవో,

దుబ్బోధధమ్మే చ సభావదీపనే;
బుజ్ఝన్తు, ఇచ్చాసి'భిధమ్మసాగరో,
తత్థా'వతారం సుకరేన సాధినీ.

౬౫. మేధావిలాసా'స్స'హువు'ట్ఠసాలినీ,
కన్తా చ **సమ్మోహవినోదనీ**తి యా;
తా **బుద్ధఘోసో**తి సతుల్యనామిక-
మాగమ్మ జాతా సుజనత్థసాధినీ.

౬౬. అఞ్ఞా చ **పఞ్చట్ఠకథా**'భిధమ్మజే,
భావే నిధాయే'త్థ యథా'స్సు సుత్తరా;
గమ్భీరమత్థేసు పవిద్ధబుద్ధితం,
సమ్పాదనీ సత్థు'తులత్తదీపనీ.

౬౭. **సోణప్పథేరస్స** పటిచ్చ యాచనం,
తా యాయ కఙ్ఖా వితరన్తి భిక్ఖవో;
యా పాతిమోక్ఖమ్హి, తదన్వయాప్పయం,
సంవణ్ణనం'కాసి స ధీమతం వరో.

౬౮. సమత్తలోకట్ఠవిభావిరఞ్జనా,
కతే'మినా **ధమ్మపదస్స** వణ్ణనా;
థిరం సముద్దిస్స **కుమారకస్సపం,**
సతం మనం పీతిపఫుల్లితం యయా.

౬౯. అఞ్ఞా'స్స యా సుత్తనిపాత-ఖుద్దక-
పాఠత్థదాతా **పరమత్థజోతికా;**
సంవణ్ణనా **జాతక**తన్తి మణ్డనా,
తా హోన్తి లోకస్స హితప్పదీపినీ.

౭౦. నిస్సేసలోకమ్హి పచారణిచ్చా,
లఙ్కాగతాన'ట్ఠకథాన'మద్ధా;
యా థేరవాదీన'మపూరి బుద్ధ-
ఘోసగ్గథేరస్స పభావలద్ధా.

౭౧. భద్దం'స నామఞ్చ, గుణా మనుఞ్ఞా,

సమగ్గగామీ’నుకరోన్తి తేసం;
ససఙ్ఖసూరా హి సదాతనా యే,
లోకం పమోదఞ్చ కరం చరన్తి.

౨౨. **సుబుద్ధఘోసస్స** విభావిసత్తి-
పబ్యత్తి’మారబ్భ థిరాసభస్స;
సమగ్గలోకో హి సుథేరవాదే,
మానం పవడ్ఢేసి అనఞ్ఞజాతం.

౨౩. **బుద్ధో**తి నామం భువనమ్హి యావ,
సుబుద్ధఘోసస్స సియా న కిఞ్చి;
లద్ధా హి సాధూభి మహోపకారా,
మహగ్ఘవిత్తానివ తంసకాసా.

౨౪. ఖీయేథ వణ్ణో న సముద్ధటోపి,
నన్వ’స్స నేకా హి గుణా అనన్తా;
కో ను’ద్ధరేయ్యా’ ఖిలసాగరోదే,
తథాపి మఞ్ఞన్తు సుధీ సదా తేతి.

ఛట్ఠసఙ్గీతిభారనిత్థారకసఙ్ఘసమితియా పకాసితాయం

విసుద్ధిమగ్గనిదానకథా నిట్ఠితా.